

Jud
3293
4.3

Jud 3213.4.3

**HARVARD
COLLEGE
LIBRARY**

RUDNÓ

ÉS

L E L K É S Z E

1844 ÉS 1845^{BEN},

MEG MÉG VALAMI, TÖBBI KÖZT

A' MAI MAGYAR ZSIDÓ IS,

KÖZREBOCSÁTÁ

RÉSZREHAJLATLANÚL RUDNÓ BARÁTI ÉS ELLENEI'
FÖLVILÁGOSÍTÁSÁRA

ARÁNYI LAJOS,

ORVOS-SEBÉSZ-TUDOR, SZEMÉSZ-SZÜLÉSZ-MESTER, A' PESTI KIR.
EGYETEM' ORVOSKARA', A' BUDAPESTI K. ORVOSEGYESÜLET' ÉS A'
MAGYAR KIR. TERMÉSZETVIZSGÁLÓ TÁRSASÁG' TAGJA, A' PESTI KIR.
EGYETEMNÉL KÓRBONCZTAN' TANÁRA.

NOTE TO THE READER

The paper in this volume is brittle or the inner margins are extremely narrow.

We have bound or rebound the volume utilizing the best means possible.

PLEASE HANDLE WITH CARE

GENERAL BOOKBINDING CO., CHESTERLAND, OHIO

Jvd 3293.4.3

Pesten, Beïmel J. betliivel.

Fenekkerekítés.

Valamint a' XV. és XVI. század a' különb tudományi felfedezések végetlen rajától zsbongott — mint hajdan a' bibliai hét bő esztendő: mostani századunk is, különösen utolsó két évtizedében, nyűzsög a' gyógytudományokba vágó, 's hol rosztal, — hol jót is agyon vágó lelemények' zszisere hadától. Tekintsük a' láthatárt! Egyik forró 's fűszerezett borral (*Lazarini*), másik fris tiszta vízzel (*Prisnicz*), — egyik száraz zsemlyével (*Schrott*), másik puhára főtt prófonttal (az anonymus *juhász* Poroszthonban), — egyik a' biblia szavainak előmondásával 's imákkal (Dr. *Ringicis* Münchenben), a' másik csupán simogató megáldással (a' delejző *Ennemoser*) — egyik az orvosságok' árnyékával (*Hahnemann*) másik egy tarisznyaporral 's akónyi főzetekkel (*Rasori Tomasini*), — egyik francz hashajtókkal (*de Roy*), másik angol bélindítóval (*Morison*) — a' harmadik plane tót hasüritővel — laxatívával — (a' *Rudnói Madva*) akar minden nyavalyát

agyon durrantani. A' mi pedig a' vérszopó vampyrokat illeti, kik ha vért pintenként nem bocsáthatnak, hamarabb elhunynak betegeiknél: vagy, mi merőben ellenkezik, kik egy csep vérbocsátásnak hallatára már szörnyű halált halnak, — vagy végtére, kik a' jodnak mint a' Jud-nak csupa divatból egyiránt ohajtanak polgárjogot 's háttartalan hatáskört eszközteni: mind ezeket nem is említem, valamint azokat sem, kik a' jodinát — jodot, hydrojodas kalit — csupádoncsupa hydrogárumnak (mercurnak) nézik, 's tőle mint a' lidércztől botorul elrettennek, összeröffennek.

Mind ezen sok új felfedezésekről csak azon német elményt mondhatjuk el, hogy: az a' sok, a' mi rólok híreszteltetik, nem mind új, — a' mi új, nem sok — (kivevén némileg a' jodot.)

Hogy universale remedium, mely az éhelhalót táplálólólag éltetni, a' magát agyonfalót üritőleg kiéheztetni bírja — mely a' megfagyottat felengesztelni, a' félig megsültet félig megfagyasztani tudja — mely a' véreveszettnek vérét szaporítani, a' bővérűnek vérét megfogyatkoztatni képes legyen 's a' t. hogy mondom illy általános gyógyszer nincs 's egyáltalában nem is lehet, azt kiki tudja, kinek e' lapok kezeibe vetődnek, 's hogy universale remedium hallatára az orvos azonnal azt pengeti, mit *Szentpéteri a' két pisztolyban*, midőn arája a' zenemester' karjai közt alélodozik, t. i. hogy „alázatos szolgája“ — ez mondom mind ismerős dolog: minélfogva hogy többi között például a' rudnói szerek (labdacskok — pilulák, porok, füvek és kenőcsök), mely-

Ilyek majd minden betegnek lényeges változtatás nélkül mindig egyformán iratnak, szinte nem nagy részvétet lobbantanak az orvosnak különben bármiképen is buzgó keblében, szinte tudnivaló; hanemha doct.ő kegyelme a' híres Zimmermantól ajánlott magányba vonúl hébehóba, 's ott mind a' mellett hogy jól látja, miszerint, hacsak akaromféle izü manna gyanánt nem harmatozik Rudnó térein valami absolutum szer, bizony kurta kis supellex lehet ott; fontolóra veszi mégis, mi csakugyan méltán szeget üthete fejébe, hogy t. i. élvégre nem gördül ám mindig vakra a' rudnói koczka.

'S csekély személyem ezen magányba- és magábatérést hellyel hellyel valóban gyakorolván, csakugyan az iménti 's bennünket — magyarokat — legközelebb érdeklő rudnói gyógymódon akadt vala meg mindenek felett. A' seregestől szemeim előtt álló rudnóiféle tapasztalati adatok' szemléjenél azon eredményre bukkantam, hogy a' tót kiűritők ritkán sikerhiányuak, hanem hol *vészes*, hol pedig üdvös foganattal bírók. A' *gonoszokhoz* tartoznak; a' higany' (mercurius) bő adagából eredett nyálfolyás (salivatio), a' túlbuzgó 's életerőt kimerítő hasmenések, bél és méhgyulladások, a' különféle forrásból bugyogó véráradások, a' csillapíthatlan és sorvadásba sülyesztő lázak. — A' jó félékhez ellenben tartoznak: a' nyavalyatörés és sokféle néven nevezendő görcsös bántalmak, a' görvélyes fekélyek, a' különféle bőrkütegek, a' tagszaggtatások' külön fajainak elhárítása, a' rossz emésztés, a' makacs köhögések' ledorongolása, 's végtére a' néha tudo-

mányos névvel még el sem igen keresztelt bonyolódott kóralakoknak tagadhatlan elszélesztése 's mint röviden mondani szoktuk, meg- és kigyógyítása, még pedig ittott olly egyedekben, kiket Péter vagy Pál elhíresztelt gyógyász is hasztalan orvosolt. Ez nagy mondás, de igaz — valamint az is tagadhatlan, hogy: vak tyúk is talál néha gyöngyszemet, 's minél többet talál, annál inkább érdemel figyelmet.

Minél több vízzel bir csatornám, annál inkább olthatom szomjamat, 's minél közelebb meritek a' kútfohöz, annál tisztábban kapom vizemet (*purius ex ipso fonte bibuntur aquae*): ebbeli mindkét ohajtásomat Rudnón a' hely színén véltem legbiztosabban elérhetőnek, mirenézve elhatározám magamban, miszerint foglalkozásaim meggyérültével neki indulok a' Tótországnak, hogy magamnak, 's Rudnó érdekletteinek a' következő kérdésekre felelni birandjak:

1-ör. Igaz-e, hogy mindjárt ráismer a' lelkes a' nyavalyára minden kérdés nélkül, mint az értelmes kovács a' ló bajára?

2-or. Minő bajak találatnak el leginkább?

3-or. Minő bajak nem találatnak el? vagy talán vaktában kereszteltetnek hol ezzel, hol amazzal a' névvel?

4-er. Igaz-e, hogy kollégának betegek között egy sem hala meg?

5-ör. Nincsen-e kollégának holmi rejtélyes sugója a' rudnói utféli előállomásokon vagy magában a' rudnói fogadóban, sőt tán saját konyhájában vagy szobájában — avagy nem lehetne-

talán beteg' színe alatt lappangó kémnek némi nyomába akadni?

6-or. Melly bajak azok, mellyekben ember a' talpán kolléga, noha azok régtől ellenszegülének rendes orvos' okszerű gyógyításának?

7-er. Mellyek azon bajak, mellyeket el nem űz kolléga, de sőt tán még inkább kifejleszt? Ennek megtudása végett a' Pesten lakó's Rudnón megfordult betegekhez rendre el kelle járnom, a' pestkivüliekkel pedig levélviszonyba kénytelenítém bocsátkozni.

8-or. Minő szereket kedvel különösen kolléga? —

9-er. Nagy-e orvosságainak különbsége?

10-er. Minő nevekkal bélyegzi gyógyszereit?

11-er. Minő szereit lehetne bevezetni, vagy jobban mondva, ismét feléleszteni az orvosi gyakorlatban?

12-er. Minő fogásai lehetnének imitatorum servorum pecus váda nélkül utánozhatók?

13-or. Minő kollégának orvosi miveltisége?

14-er. Mellyek kutforrásai, mellyekből orvosi ismereteit szedegeti?

15-ör. Igazi copiák-e a' rudnói receptek?

Midőn ezen kérdések megfejtéséhez járulván, a' láttakat, hallottakat's egyébként tapasztaltakat összefüzendem, végtére a' nyert eredményeket feltárandom: arról biztosítom a' nyájas olvasót, hogy az igen tisztelendő Madva Ferencz rudnói lelkész urban csupán a' műkedvelő orvos-ügyfelet (dilettans kollégát), korán sem pedig a' papot veszem taglalóba, 's ime tisztán

's érthetőleg kimondom, hogy: egészen különválasztom benne a' paptól az orvost. Az orvostól kimondám habozás nélkül a' meztelen rosztat, valamint a' csupasz *jót*, de mint papot bírálatom alá két okból nem veszem: először, mert abszolút elvem a' papokról mint a' holtakról: nil, nisi benne; másodszor mert — 's ez tulajdonkép előbbi mondásomnak fenékalapja, én a' papot — legyen az bár erről vagy amarról a' *résről*, ebből vagy amabból a' *felekezetről*, *szertartásból*, *hitből*, vagy *vallásból* — mindig horebi égő bokornak tekintem, melyhez jámbori indulattal kell járulni.

* * *

Ad vocem „pap és orvos“

Sokan azon hiszemben vannak, mintha a' papi és orvosi rend két egymással homlokegyenesen ellenkező, két valóságos ellenséges párt volna, noha semmi egyéb emberosztály között olly hasonlatosság nincsen, mint az orvos és pap közt, mert (de kérem ne fordítsuk át olvasatlan e' lapot!)

1-ör. Mind a' jó pap, mint az orvos holtig tanul.

2-or. Mind a' kettő szilárd titoktartó.

3-or. Mind a' kettő ellenőrködésen kívül áll (hol tágabb hol szorosabb értelemben) 's mint a' népnek meghitt barátja vagy atyja tekintetik.

4-er. Mind a' kettőnek becse kitűnő polczon diszeleg, de ha bukik, akkor negyven nap negyven éjjel hull, mint Szent Mihály üzettjei, ledobottjai (*diaboli*).

5-ör. Mind a' kettő vigasztaló nemtől, földünket édenítő jó szellemül van közénkbe szál-
lítva az égi kormány által.

6-ör. Mind a' pap mind az orvos — az ép állapot' föntartását, mind a' kettő az ártalmas be-
folyások' gátolását, mind a' kettő végtére a' kitört
bajak' orvoslását vallja föladatául 's mint tudjuk,
egyik a' lelki, másik a' testi szférában (kör-
ben), 's ki nem ismeri, milly szoros kapcsolatban
áll a' lélek a' testtel, — a' szellemi az anyagival!
Hogyan gyógyít p. az orvos beteg lelkületből e-
redt nyavalyákat, ha a' vallás' malasztos balzsamát
nem ömleszti a' zsibbasztó lélekre? Hogyan
javíthat ellenben a' *pap* olly indulatforradalmak-
ban, mellyek a' vér, az epe, az agy, a' máj, a'
lép 's a' t. elfajulásaiban gyökereznek 's így bu-
jaságra, házsártosságra, ön- vagy testvérgyilkolásra
's a' t. rugasztanak, ha meghitt barátjától
az orvostól anyagi szereket nem szerez lelki be-
tegetének. Ádám' mellyik fia találá föl e' napságig a'
szellemi és anyaginak szoros határát? szabato-
san kitűzött, ne odább'ját (non plus ultrájt)?

7-er. Mind az orvost, mind a' papot gyakran
kisértetbe ejti az *egyoldalúság'* gonosz nemtője, 's
innen egyik fogytig a' durva materialismus' fene-
ketlen aknájának fulasztó légü mélyében tespe-
dez, míg a' másik az olly igen-igen subjectiv
idealismusnak földünktől szüntelen lőtávolkivüli
magas fellegeiben libegdegel örökon-örökké:
de tanult engedni mind a' kettő, 's ha igaz hiva-
tással bir, tud is engedni mind a' jó hitész; mind

a' jó orvos, mert erre az ész inti, a' szív pedig serkenti 's ragadja!

Az engedésből egyetértés születik, így mint-ha a' költő képzelete bűvharangjának*) varázzengetegetei hangzanának egyiknek mint másiknak szeliden megrezzent idegzetében, támad éltető közérzés és eleven közszeretet mindkettőnek összefonódó keblében.

8-or. Tanítja azt a' tapasztalás is, hogy az igaz lelkű pap és orvos, ha csak a' leggyengébb érintésbe jő is egymással, a' legszorosabb barátsági viszonyba forr össze, épen úgy, mint két tiszta jellemű pénztárnok, ki egymást először látja 's egymást jól átlátja: örvendve nyújtja az egyik olvasatlan a' másiknak a' gyűjtött kincset, melyet rája biza a' nép — örvend mondom, hogy olvasatlan nyújthatja át a' pénzt, mert látja a' becsületet barátjának szeméből kisugározni, — 's nem különben örvendve veszi a' másik is szinte olvasatlan át az özveget, mert öntisztaságát látja ügyfele' pillantásaiból visszatükrözni: ilyen az ellenörködést feleslegelő bizalom, mely igaz élvezetet nyújt az igaznak, 's két illy igaz lélek hogy ne olvadjon aztán egygyé két testben baráttá? baráttá a' szó legmennyeibb értelmében! Kévs az ilyen ember mai világban, mondja a' kevesse higgadtabb keblű — de 100 év előtt még kevesebb spanyol juh volt határainkon! Az ipar atyámfia! a' nevelés! a' vas akarat! fac possis 's meglesz — — ha barmot jobbitasz, embert

*) Schiller Concordia nevű harangja.

miért nem? 's ha jobbitani akarsz, magadon kezd a' jobbitást, úgy mond a' bölcs.

Ritka, meg kell vallanom, ritka mai nap a' pap és orvos közt Castor és Pollux, de ennek oka (mit vörös tintával aláhuzni nem ártana) az, hogy *nem bir minden orvos és p a p, midőn őt be-igtatják, valóságos hivatással — vocatióval*; mert ha igaz, hogy költésszé születni kell, nem neveltetni; úgy még igazabb, hogy az igazi orvosnak és papnak szinte nem csupán képeztetnie, hanem teremnie, meghivattatnia kell: de mire fájdalom nem ügyel a' jelenkor olly lelkismeretesen, mint a' hajdani! 's azért akkor csak minden tizenharmadik vala *Juddás*, holott mostanság örülhetünk, ha az *igaz* a' minden tizenharmadik! Nem csupán az ész' erejének metrumát, az eminentiákkal vagy plane csak primákkal bélyegzett testimonialisokat kell a' csödüknél szemügyre venni, hanem a' szívet is egy gazdagon rovatolt 's híven beirt úgy nevezett conduit-listán fel kellene állítani, mindannyiszor, midőn a' szellemiségi vagy anyagisági gyógyásznövendéket a' pythagorási körbe bevenni 's fölkenni akarjuk: mert magas ész történetesen alacsony szívvel egy lényben párosulva a' legkárhozatosabb eredményeket rajozza, 's átok és vészmaszlagos magvai lepik el egyaránt a' szellemi és anyagi telkeket, melyeken emez egyoldalulag választott csirarémek járnak kelnek, 's adják az irányt!

Az ész és szívközti súlyegyenvesztés oka, miért szállonganak Pandora' szelenczéjének szökevényei olly számosan nyomorult földünkön, 's

többi közt az orvosi tan' határtalan mezején, hol mostanság a' jeles Dr. *Friedlaender* szerint a' zűrzavar, a' bírálat (*crisis*) időszakát éljük, melyből az igazán üdvözítő gyógytan csak a' bölcsészet 's vallás' kezei által tisztulhat ki roppant anyagiassága' salakjából. — Búsan veszi észre az élesszemű és elmélkedő pap, de még a' gondos orvos is, hogy bizonyos idő óta némi vallási hidegség, sőt még holmi bölcsészeti iszony is bontakozik a' gyógyászságban, visszatoroltatik az elmélkedés (*speculatio*), 's csupán az empirismus' (tapasztalóság) tág 's kényelmes országútján történik renyhe ledérséggel a' pályázás mellőfelé a' világ' vásártérére, hol tarka vegyületben hemzseg a' külön színű orvos és bódítja a' közönséget saját pártja' magasztalásával 's elleneinek legyaláztával. A' jobbak, kik a' töprenkedés 's a' gyöttelelem örvényében sikertelen iparkodnak tájékitóra (*kompass*) szert tenni, hangosan jajdulnak föl, sajtó kinjaikat nyilatkoztatván a' jelennek szörnyű elszakgatottságán, szörnyű bonyolódottságán, és átható reformért rimánkodnak, mely az avatatlanokban (a' nemorvosokban) bizalmat 's tiszteletet rügyeztetne. A' reform kétféle lenne, az egyik az *objectiv*, mely talán a' medicát a' chirurgiával összeolvasztaná? mihez szólani jogom nincs mert nem kérdeztek; a' másik, mely magunktól és magamtól is függ, a' *subjectiv* reform, 's azt követeli: hogy az orvos' lelkülete' kimivelésére is figyelem, nagy *figyelem* fordítassék, az orvos ne csak szereivel, hanem jámbor és szilárd akaratával is iparkodjék gyógyítani, köttessék ösz-

sze az ugynevezett *természet' gyógyereje* az ugyhívott lélek' gyógyerejével, mit a' pogány őskor' magiája megpendite, mit a' kereszténység tiszta fénybe derite és magas polczra emele, 's melly a' közép századokban olly kitűnőleg szerepelt, — igaz ugyan, hogy ekkor néhanéha ki is tért az igaz világosítási ösvényről az önérdek's kaján ravaszság suttomos homályos rejtekeibe, hol a' legkárhozatosb tévtűzek' csilláma adaték ki napfényül a' vakoskodó buta tömegnek. De itt van az idő, midőn a' Psychiatria (lélekgyógytan) 's némelly zsenge vázvonalai a' tiszta életdelességnek (Lebens-magnetismus) ismét a' tudomány foruma elébe hozák az *akarat gyógyerejét*. Az akarat, a' segiteni ohajtó akarat (melly maga már mennyországa az embernek), az örök szeretetnek és teremő istenségnek leghivebb viszfénye (Reflex), a' gyógyászatban a' vallásosságot a' bölcsészettel testvérfrigybe fogja léptetni, 's akkor majd a' gyógytan igazi disze leend a' tudományoknak, mert a' bölcsészettől saját léte' valódi megismerését, szerte elágazó viszonyait és hivatásának öntudatát, (mellyről gyakran igen homályos vagy egészen hiányzó fogalommal bir, nyerendi el ajándékul, — a' *vallástól* pedig azon szent kelyhet kapja emlékül, melly által egy magosb, 's eddig csak futólag méltánylott világnak lesz polgárává, mi által az örök szeretet' lelkétől lesz megihletve, melly ismét uj szövétneket gyujt az ismeretek' terén, mi szerénységet cseppent a' tudósság' gögébe, 's melly a' gyógyászatot jámbor cselekvéssé színváltoztatandja. Földi 's men-

neyi bölcsesség fogja ekkép a' gyógytan' homlokára a' fölkenység' bélyegét illeszteni 's neki a' többi tudományok és művészetek közt az első rangot megszerezni.

Ha megfontolva veszi mondatimat a' nyájas olvasó, akkor meggyőződik arról, hogy azon orvos, kiből az abszolút jó iránti lelkesedés szolgál (egy meggyőződésből lett missionariuszhoz hasonlólag) minden cselekedetnek rugójául: azon orvos mondom, sokkal képesebb lesz gyógyítani mint az olyan, ki csak pénzvágtyól vagy természetani szenvedelemtől serkentve működik; mert eme csupa experimentálgatásból könnyen elpattantja a' soha többé össze nem hurkolható életfonalat, — a' másik pedig csak addig csapol vért, míg pénzt csapolhat, addig erősíti a' beteget, míg amaz erősíti az orvos' jövedelmeit: mi közben a' valódi jámbor gyógyász izzadoz, míg ereje hatalmával egyoldalt a' betegség mibenlétét ki nem lesi vagy a' célirányos szert ki nem találja, más oldalt pedig határtalan bizalmat, hitet gerjeszt a' betegben, mi által az életerők fölmagasztaltatnak: ezen magasztalódás' foganatja pedig a' fölgyógyulás.

Vannak egyébként átkodottak, kik a' megismert igazságot konokul eltagadják: illy szent lélek elleni bűnben fetrengőkhöz semmi közöm; de vannak még olyanok is, kik imigy amugy csak engednének az igazságnak; de mégis jobb szeretnék, ha a' mondat holmi tekintély' súlyával fontosítatnék meg, 's ezen jó emberek' számára ide tűzők néhány mondatot a' halhatatlan Dr.

Hufelandtól; (kinek mint ember mint orvosnak érdemei az egész világ előtt ismerősek, kinek főleg macrobiotikáját forgatják a' lajkusok kezükben) Hufeland „enchiridion medicum“ című munkájának 82 lapján ezt olvashatni (németül) „Legmagasztosb hivatal az isteni szolgálat után az élet' szent lángja körüli paposkodás, az isten legmagasb ajándékai és a' természet' legtitkosb erői fölött az emberiség' javára vitt igazgatóskodás, azaz — az orvoskodás.“

Kinek a' gyógyászat nem válik vallásává, annak az legsíralmasb, leginségesebb 's legháladatlanabb mesterségévé lesz, galádsággá aljasul le, rút bűnné fajul el. — 'S mi a' gyógyászat most olly soknál? semmi egyéb, mint pusztá nyerekedés — olly eszköz, mellyel szerencsét lehet próbálni és pénzt meg dicső czimeket szerezni — legfőlebb, 's ez is csak a' jobbfélekénél, természetvizsgálat.

Der Menschen Leiden zu versüssen
Das höchste Glück ganz zu geniessen,
Ein Helfer, Tröster hier zu sein,
Dies, Gott! lass mich bei allen Sorgen
Bei Tag's Last, jedem trüben Morgen
Gerührt empfinden ganz mich weih'n
Zu trösten, helfen, zu erfreun.

H u f e l a n d.

* * *

Első napom Rudnón.

Nem akarván a' nyájas olvasónak már eddig is túlfeszített figyelmével továbbá visszaélni, elmellőzöm, miképen jutottam a' gőzösön Pestről Vácra, hol hasztalan keresék társasági kocsit Rudnóra, noha innen minden héten 2-3 szekérel kocsiznak bucsut a' betegek; nem szólok azon épületről, mellyet váراسi kórháznak neveznek Vácson, mellyben testem és lelkem erei fél óránegyed alatt a' végkimerülésig megfogyatkoztak; — nem emlitem közelebbről azon magány épületet, mellyben az értelmesség a' kedély és a' jó izlés olly kitünőleg trónlik, nézzünk bár a' roppant könyvtárba, hol egy könyvforgató is vonz többi közt figyelmet magára, vagy a' jeles festvényű szobákba, a' válogatott elrendelésű kertbe, *) a' szomszéd kies udvarba, vagy a' terített asztalra, hol még a' lélek is bő és izletes táplálékkal láttatik el. — Nem emlitem, mikép kelle másnap ismét a' gőzöshöz járulnom, mikép jutottam ezen Komáromba, mikép az itteni fogadóknak könnyen kapható kocsik' egyikén Nyit-rára, onnét a' mind inkább elregényesedő vidor hérczü tájékban Nagy - Tapolcsányra; — elmellőzöm, miként nem örvendettem csupán, de meg is lepettem itt a' gyógyszer-tár' szigorú rendességén, hol a' Rudnón megrendelt gyógyszer-

*) Mellyből százanként osztatnak szlét ajándéku szegény adózókna k évente n' mesített gyümölcsfák.

rek egy saját óriásszekrényben, és számtalan jól megczimezett ládákban külön-hüselnek, melyek meghazudtolják azon pletykát, miszerint a' gyógyszerész (ki nekem egyébkint sem ingem sem gallérom) amugy isten igazában elmarkolás hol ebben, hol amabban a' fiókban. Utolsó falu Nagy - Tapolcsány és Rudnó közt Kresztánfalva. Innen kisség jobbra kanyarodik az út és a' puskalövésnyi távolságra álló egyszerű de igen tiszta (József idejebeli) rudnói templom felé vezet, melytől kezdve maga a' fák és part által eltakart falvacska egy hegyoldalon vonul el olykép, hogy Rudnót, minthogy egy tekervényes völgy' partjain görnyed, nem is lehet rajzolni zavar-ozokzás nélkül. Az egyház' keleti és éjszaki oldalát kert öleli, éjszaknyugotit a' paplak érinti, nyugotit pedig az udvar, mellynek palánkja előtt, érkeztemkor 4 kocsi és 7 szekér állott különféle nyavalyásokkal terhelve.

Benéztünk előbb a' paláknak nyiltszívűségét áruló tág résein, kémlelvén — áll-e vajjon sok ember az udvaron, mit ugyan most nem tapasztalánk, de lehete per inductionem igen tisztán következtetni, hogy bizony majd annyi lélek fordul meg napjában a' pap' udvarában, mint a' mennyi a' bécsi burghofban, mert benyitván az udvarba, karavánunk szerencsésen baktatott előre a' 60—80-ig mehetett turbékoló galambfalka közt, a' nélkül, hogy csak legkevesebbé is megzavará a' szárnyasok' nyugalmas gondtalanságát, mi természetesen nem történendett, ha számos embertömeghez nem vala szökva a' sze-

lid tubasereg — úgy nemkülönben a' velük pajtáskodó külön fajú szapora baromfi is.

Egyszerű kitelhető tisztaság uralkodék a' csürrel, ólakkal 's néhány növendékfával felszerelt udvarban, mellynek mihamar szembeszökő végén áll a' paplak két ablakkal, 's egy közöttük nyíló ajtóval, ezen a' konyhába jutni, mellyet a' hölgyek csinosnak mondanak, de a' mellyben hölgyeket csinosakat nem találtunk, bár hölgyre kettőre is bukkana szemünk. Az egyik akkora volt, hogy Átlást könnyű szerrel fölyálthatná bármikor a' világteke' istápolásában izmos területére nézve: de erejét tekintve most az egyszer még sem, mert quell horreur az amazon egész valója elhanyagolt (elhanyagolt? igen, igen elhanyagolt) váltó lázból eredt hasdugulásnak 's innen virító szürke sárgaságnak vagy sárga szürkességnek volt csodálatos képe. A' másik hölgy akkora volt mint egy közönséges magosságu bot; de továbbá törpe magasságát megbocsátva is, még mindig nagy hasonlatosságot találék közte és egy àpeu pres a' Vácziutczában árukép kiállított pálcza között, mert (Saphir modorában gondolkodván) 1-ör mind a' bot, mind az asszony száraz. 2-or mind a' bot mind az asszony érzéketlen, mert imé a' legnyájasabban szólítassék bár és üdvözöltessék is a' számos supplicanstól, stereotyp durczásságából eddig ötlet senki nem látta kivetkezve. 3-or olly ijesztő, olly borzasztó hatással bír ezen asszonyi állat kinekkeinek láttára, mint egy bot, mellyel kemény főbe kemény argumentumok sulykoltat-

nak. — Mig ezen antropognozis töredékeit Pest-re térvést összefüzdögélém, egy meghitt embe-rem azt állítja, hogy isten őtet úgy segélje, meg van a' bothoz hasonló asszonyka' kedélye gyógyítva, még pedig elvileg hasonyszenviképen, miután holmi *similia similibus* *) adtak ne-kie, de alagilag bezzeg aleopaticust.

Mind ezek' folytában miután már jobb utra tére vádoltank, szinte Saphir **) szellemében azt állítom, hogy bizony mégsem hasonlít e' jó asszony a' bothoz, mert: 1, ezen asszony elveszi a' tallérokat, a' bot nem. 2, botért kapni tallérokat, ez asszonyért nem adnának egy babkát. 3, a' bot sima, ez asszony durva. 4, a' bot új jószág, ez asszony ócska portéka tarattyu. 5, a' botot örömet hordjuk magunkkal, ez asszonytól örömet menekülünk. — Ki nem ismer ezen olly izetlen kellemű, valamint izetlen leírásu nőben a' pap'gazdasszonyára — kinek mogorvaságáról már a' hír tárogatói eljajgatták a' legborzasztóbb nótákat, 's kiről csak egy vonást, egy igen árnyéklepte vonást másolok le szurokba mártott ecsetemmel, melly vonás igaz, némi szurkot és szurtot rám is ejt, de . . Causa causae est simul

*) Szeget szeggel, botot bottal.

**) Nehogy más lobbantsa szememre, magam tesszem magamnak a' megjegyzést, hogy midőn Saphir tollával írok, koránsem hitegetem magamat, mintha Saphir ünneplett 'venája ömleszténé a' betűket 's gondolatokat, ki nemcsak szakemberének nem, de még csak dilettansnak sem képzelem magam az elmények' (Witz) mezején, hanem ha hébekorba amugy andalgomban eltévelytetné Nemesis szegény gyarló lelkemet e' térre!

causa causati; vagy más szóval: jaj a' botránykozónak, de jajabb a' botránykozatónak!! Halljuk a' botrányt! — Egy igen tisztos bécsi asszony egész illedelemmel simula az imént megcsipdeltem gazdasszonyhoz, ki az idegen nőnek beszédéből (bár azt jól érté) csupán azt fogta meg, mit kezéből vehete ki, t. i. *a' 10 pengő forint ajándékot*, sage tiz pengőt! mellyet olly arczzal dugá a' vén szatyor zsebébe, mintha holmi birói idézet (bécsiesen: *Zustellung*) nyujtatnék nékie által, köszönetről szó sem vala. Igaz ugyan, hogy a' tót asszony bécsiül társalogni nem tud, azonban néhány szepesi németségü morzsát különben csak el-el-hullajtott itt ott, melly ha más-kor mint hegedűtanulásba kezdőnek hamis hangjai hasogatandotta is füleimet, mostanság mutat is *circumstantiis* a' legszendébb hálahymmusz-kint hangzott volna, — de ha már vedlő madár-kint (mert ő is csakugyan vedlik) megszólalni teljességgel nem akart: ugyan kérem mi gátolá, hogy bundás szemöldökeit csekély mosolyra széllyel ne huzza? vagy talán lelke' szótárában nem fordul elő a' „mosoly“ szó, mint az emberséges Herrnhutiakéban helyt nem mer lelteni a' *szerencse*, *sors*, *vakeset*, *kártya*, *koczka* 's több illy név. — De hát mi lehetett a' nyájas bécsi hölgy' kívánsága, kérdi a' nyájas olvasó? az, mire egy jámbor anyát a' természet szent parancsa int, bekötözött fejü sinlő fiacskája' számára egy kis tányér levest kére a' dúsan megajándékozott gazdasszonytól, 's indorsatául azt nyeré: „Geh sie, ach! ach geh sie doch!!“ —

Megvallom hajszálon függött flegimám, 's különben fel egy hamar nem fortyanó vérem majd hogy forrongva jobb karomba nem szökött, mellyben boldogult apámról reám maradtott súlyos réznyelű esernyőt tarték, 's azt mármár hátvakargatására emelintém in hoc casu speciali, de egy a' küszöbön imádkozó koldús' e' szavai „és ne vigy minket a' kísértetbe“ egészen elfagyasztá hevememet, 's ismét meggyőződém, hogy az imádság varázserővel bir, 's hogy jobb a' kardot a' hüvelyben hagyni, hol vak vad erő ellen kell hasztalan küzdenünk.

Ezen eltérésért, melly sem szorosan, sem tágon a' rudnói gyógymód' fölvilágosításához nem tartozik, sokan megrovandanak — de meg sokan épen az illyest kedvelik: egyik a' kenyér haját, másik a' bélét szereti vagy hányja el; egyik a' komoly szabatos rövid beszédet, másik a' szerte ki-és ellocscsanó fecsegést ohajtja; egyik édes gyümölcsöket, másik kerti virágokat, harmadik gyógy- vagy gazdasági füveket, egy negyedik könyveket szeret és gyűjt, egy ötödik pedig pénzből szeret Collectiot csinálni, auch nicht schlecht! egy hatodik a' később egész vízözönkint szerte áradó receptek' kiszemelésével fogja magát e' könyvkében mulatni, egy hetedik (tudjuk, hogy a' hetedik fontos egy szám) abban fogja gyönyörüségét fellelni, ha kedvtelte jelszavait itt ott alkalmazhatja „*la medisence regne par tout*.“

Egy miniszter' előcsarnokába nem járulnak az esedezők nagyobb alázattal, mint ezen könyv-

hába : lábujhegyen meghajtott hunyászkodó fővel és mellel , három lépésre hallható szivdobogással sompolyognak az emberek az ajtó felé , minden arcz egy-egy nyílt instánczia , kiki első ohajtana bejutni , de a' kopogtatást és benyitást mégis kiki örömet szomszédjára bizza , -- de nem is igen tanácsos mohón berontani az ajtón — (mellyen a' hallgatózók néha-néha csak néma csendet , 's legfőlebb egy-egy tollserczegést vagy' mély fohászt vehetnek ki ; (mert ha nincs bereteszelve az ajtó , könnyen megkereszteltetik a' házi ur által egy jó rocska vízzel. Ne véljék egyébkint a' vizgyógymód' túlbuzgó baráti , hogy a' lelkész hydropata , mert ő a' zuhanyozást (Dusch) egyedül és csupán az emberek , 's nem a' nyavalyák' elhárítására alkalmazza. — Finom posztó , gyémántgombu tő , zsinóros gunya , selyemszalagu frakk - gomblyuk , színes hajtőka a' szobába juthatásra elsőséget nem szereznek -- legfelebb selyem hosszú ruhák , színesek és kaptosok , vagy hollószínűk és apró gombuak szűlnék olykor megelőztető kiváltságot.

Én hála az égnek beteg nem lévén , legtöbb erővel bírok , 's neki szánván magam' , kopogtatok 's benyitok az ajtón 's utánam egy falka.

Öt középsorsu férfit áll benn félkörleg , kiknek szélsője bekötözött lábu volt , mellyikhez a' miattunk meg nem zavarodott lelkész így folytatván beszédét (tótul): „azután kenje meg ezen irral naponként kétszer lábát 's isnét talpra álland mint egy huszár“ átada egy hosszú vényt (Receptet) — mire aztán meghajtván ma-

gát 4 ember, balra fordul 's indul, az ötödik pedig, ki merő tekintetű vala és hatalmasan pisloga, mivel tartoznék, kérdé, 's hallván a' házi urtól, hogy semmivel: sok áldás és halakifakadások közt óvatosan, hogy meg ne botolják, kiczamogta.

Én ezalatt hátra vonulván, feszes figyelőre vevém a' plebánost; 's ezek lőnek észrevéteim: mintegy 55 (voltaképen 62) éves, magas szikár férfiú, tiszta fekete bársony kamaurával (házi papi sipkával) — mellyet a' spanyolok régi szokása szerint csak elbucsuzáskor veszen le fejéről, ha különben e' tisztelkedésre érdemesnek találja a' távozót — fedett fején hajai még barnák, elől mintegy leharapvák, hátul hosszúak, de fürtökbe nem göndörgők, a' fő' tetején ritkák, kevésbé hátra konyuló homloka kitünőleg magas, a' szemöld és halánték táján igen megcsélesedő — és Gall szerint következők azon lelki tulajdonok, mellyekre koponyájának (fejének) alkatáról lehet következtetni:

1. Igen kitünő ovatosság, vigyázás, fűrkészség, simaság, finom tapintatu bánásmód.

2. Szép foku tárgyemlékezet, tudomány-szomj, tanulékonyság.

3. Helyemlékezet } mindkettő nem min-

4. Személyemlékezet } dennapi.

5. Zeneszeretet.

6. Igen észrevehető építési kedv.

7. Jóságosság.

8. Vallásosság. (E' két utolsó tulajdonság-

nak dudorodásait természetesen csak akkor vehetém észre, midőn süvegele a' pap).

9. Az agyacs (Cerebellum) nagyon mostoha terjedelmű — jele, hogy pappá valóságos vocatióból (hivatásból) lett.

Mondhatom az istenben boldogult Gall gyönyörélvezettel tapasztalna, ha élne, hogy gazdag észrevételekből sarjadozó, de szegény alapon álló hypothesisaival ezen esetben kudarczott nem valla; mert 4—5 nap alatt folytatott fürkészeteim igazolák az elősoroltam sejtelmeket 's a' synthesisre az analysis úgy rá illik, mint egy jó demonstratióra a' q. e. d.

Hogy a' kranioskopiában gyakorlott egyének (főleg ha egyszersmind rajzoló) csupa látásból is kiismerhetik a' megtudandókat, 's nem kénytelenek a' fejeket kézzel tapogatni, azt csak azoknak mondom, kik talán avval vádolhatnának, hogy merő koholmány közleményem, miután nem gyürkőzhetem neki a' lelkész' kaponyájának megtapintására.

Elhagyván a' száraz csontképletet, simuljunk Lavater társalgásában a' lány részeknek, az arcz' külön vonalainak megsejmlélésére.

1. Szemöldei tömöttek, jobbika fölebb húzódott 's tanuja a' szüntelen figyelésnek.

2. Szemei sajátok, igen nehéz azokat leírni, barnásszürke színükön kívül. — Láttam bennük gyors felfogást, szünetnélküli vizsgálódást, egyszerre két három tárgyra figyelés' képessé-

gét, minek a' priori konyítolt bizonyosságát harmadnap a posteriori érzém, midőn is két egyszerre beszélőt hallgata ki 's egy harmadikat kémlelgete. Ezen lelkésznek borzalmas hazugság nélkül nem lehetne bezzeg mondani, hogy *tudtán kívül kém* — mint amaz ismert francia abbé vala, — szemeinek lelki ereji annyira potenczirozvák, hogy nem lehet hibás ezen kifejezésem: *szemei szemesek* — — Jobbik szeme nyiltabb, magasabb 's gyakran kifelé irányzott, mi egy kisérg sértő hatással bir a' talán már eleve ellenséges indulattal elfogult keblüre, de ha mosoly sugárai áradoznak (mellyek nem ritkák) a' lelkész' szemeiből, kedves kifejezés ömlik el a' csekély redőjü sima arczon 's elfelejti az ember, hogy a' mystikus *Böhmer Jakab* módjára lesülyedő szemhéjak holmi reservatio mentalist (alattomkodást) áruldoznak el; — elfelejti a' néző, hogy alkalmasint egykor eltört orra egy kisség jobbra tart, hogy orrszárnyai szatürikusok módjára valamennyire fölfelé húzódnak a' jobbik szájszeglettel együtt; nyugott állapotban szorosan összeálló kellemes és rendes szabásu ajkai a' rend és tisztaság' szeretetét hirtelik, mellyet minden kitelhető tekintetben föl is találhatunk, nézzünk bár a' lelkész' tiszta csinos fekete öltönyére (reverendájára), bár pedig udvarára, kertjére vagy házára — ennek egyes hajlékira, mellyek e' következők:

1-ör. Azon szoba, mellyben épen most mulat (ha nem unatkozik) velem a' nyájas olvasó — ez jó terjedelmes, a' kertbe tekintő keleti falán

két, az udvarba néző délin egy ablak, 's im ennél ir lágyfa asztalnál a' pap, e' fálnál valami csinos pallérozott vendégágy áll, és fölötte egy ajándékba nyert több tucsat aranyat érő „Ecce homo“ Bonifaciotól — (kérdi egyik vendég, valyon az a' Bonifacio nem Rafael volt-e?). Hasonlita ezen naiv kérdés amaz egyszeri magaveti uracs' eligazításához, ki egykor Voltair' kilétéről kérdeztetvén, azt válaszolá: Voltair egy jeles költő vala, ki „Rousseau“ nevű munkát irt, mondotta volna inkább, hogy az, a' ki többi között sok szamarakat ira; mert mint sokan tudják, Voltair vala, ki egyik utazása közben értesülvén, hogy ellenséges vetélytársa Rousseau ugyanazon vendéglőben volna szállva, mellyben ő maga volt ebédlendő: Roussaunak szobája' ajtajához lopódzék 's nagy betűkkel ráírá „Szamar“ no de miért meg is lelte a' mit keresett, mert Rousseau ezt megolvassván 's a' szerzőt kitudván, Voltair' ajtajára megyen, kopogtat, megértvén az entrez-t (szabadot) benyit, a' küszöbön megáll 's kérdi Voltairt „mi tetszik?“ a' megdöbbent ellentárs habozik — Rousseau folytatja „látom hogy alkalmatlankodom, tehát távozzom, de bocsásson meg, ugyanis én csak visszonzoni akarám látogatását, ön alkalmasint nálam volt, nevét ajtómon nagy betűkkel írva találám.“

Bocsánat ezen eltérésért, mellyet tulajdonkép az „Ecce homo“ csudálatos csudálója okoz.

A' kertnek-fekvő oldal' két virágos ablakai közt egy nagy lágyfa ebédasztal — a' házigaz-

da' vendégszeretetére mutat. Nincs is nap, hogy néhány vidékivel meg nem osztatnék a' falatozás — be jó, hogy ez nem a' szakács-asszonytól függ!

A' szoba' éjszaki falát érdektelen kis képek diszesitenék, mellyeknek egyike Rafael-hordóra festett híres boldogságos szüzének (kis Jézussal és Jánoskával) másolata akarna lenni: de ha valahol, itt ugyan csak claudical a' similitudo — e' képek alatt egy pallérozott fiókos szekrény tetajén egy medvét ábrázoló dohányyszelencze és burnótherbenczék fordulnak elő; jő továbbá egy ajtó, melly a' szűk mellék hálószobába vezet, de mellynek alig nyílt résén be nem láthaték; ezután odább barangoló szemem egy egyszerű karszékre akadt, melly előtt egy még egyszerűbb asztalka áll, mire folytatában a' kályhát ölelő szeglet mutatkozik, mellyből a' szoba' negyedik fala ered: ezt egy szürkére festett agg ruhatár és az ajtó, mellyen bejövénk, jellemzi; végtére imitt amott néhány lágyfa szék álldogál betegek és épek' számára.

Megszólít e' közben egy igen nyílt 's vidor arczu magyar birtokos, vagy legalább holmi Dominiorum praefectus illy szavakkal „Ugyan amice Spectabilis rogo, minő modálitással kell valyon az admodum Reverendusnak a' honorariumot offerálni?“ azt hiszem mondám semmiképen, mert mint hallani, semmit sem vesz el — „de bizony deprecor humillime, assicurálhatom öcsém uramat, hogy misére acceptálja a' plebános, a' mit jó szívből adnak, én ezt ex proprio ipsius ore

hallottam“ — lehet — „de rogo humillime nem csak lehet, hanem úgy is vagy — ejnye ejnye hogy nem jő az embernek akkor jó incidentiája, mikor maxime opus est, pedig az uton ad animam már mindent jól megrumináltam, de denique a' memoria!“ — e' közt több ízben vakargatá füle' tövét, mig végtére mentéje' jobbik hátulsó zsebéből egy burnótszelenczét juttat napvilágra, megkínál vele engem és túlsó szomszédját, ki szinte vőn cum gratoso indultu egy szippanyt, 's im tanácskozásunk lelket kap, mert cum gratoso indultu participans ur hallván uram bátyám' tanakodását, avval áll elő, hogy menénk a' szomszéd szobába és tennők le a' benn rejlő asztalra a' liberum oblatumot — „optime! optime!“ mond az öreg, ultro örvendék megvalom magam is ezen jó incidentián 's mint egy rendőri vagy hadi kém nyilgyorsan a' mellék-hajlékban termék; láttam itt egy tiszta ágyat, mellette egy imazsámolyt, e' fölött a' falon egy üvegre pingált csinoska festményt, melly a' bűnök és rények allegorikai képeit ábrázolá; láttam továbbá egy íróasztalt, fölötté a' falon több földképet, meg egy iven az eddigi pápák' garasnyi nagyságban metszett arczképeit — végtére egy 80—100 darab, többnyire disznóbőrbe kötött, könyvet foglaló tárba ütközének szemeim, — e' könyvek közt, mellyek részint orvosiak, részint hitnőkiek valának, vagy 10—20. foliánt alakkal méltóságoskodék; ezeken kívül három töltött fegyver, egy még a' Rákóczy hadából megmaradt pisztoly 's egy mosdóasztalka három puha

székkal tárgyzák a' szoba' tartalékát. A' szomszéd szoba' közös kályhája ide is süttött, sőt világított is egy igénytelen repedéskén. Mind a' két szoba' falai csak meszelvék, mennyezetük pedig more patrio festetlen gerendák és deszkákból képezvék.

Kijöven ezen (bővebben főleg könyvei tekintetében még csak a' jövő napokban megismert) szobából, melly uram bátyám' resonabilitása által e' *percztől 5 pengő forinttal többet ért*, leülék az ebédasztal megé 's miket a' legfeszültebb figyelemmel tapasztalék, im e' következők valának.

1-ső E s e t.

Egy körülbelől 35 éves ur latinul mondja maga a' papnak (kit ezentul kollegának hivandok), hogy tagszaggyatásai vagynak — „*delicta juventutis*“ lőn a' válasz „*sed nihil hoc facit, jam extricabimus rogo humillime illam calomelam, quacum vestram dominationem isti imbeciles medici (gehorgsamer Diener) destruxerunt — tamen illi rogo humillime meraco mercurio saginarent hominem.*“ Ugy van, mond a' beteg, kinek higanybüzü leheletét magam is érzém, midőn későbbben vele beszélnek: a' gyorsan megirt vény átadatik a' betegnek, ki összevissza szaggyatott lábaival néhány mély hátrakaparcot csinálván, csudálkozást, hogy baja illy gyorsan megismertetéék, 's remélvést, hogy alkalmasint olly hamar el is üzentendik, eltűnik. Az orvosi rendelet állott rudnói labdacsokból (mellyekről lent bővebben) és kü-

lönféle elavult divatú alkatrészekből álló theákból, mellyek közt mégis prima donna a' sarsaparilla vala (melly mai nap is igen látogatottan szerepel). Diaetára nem a' páp, hanem a' privilegei vagy nagy-tapolcsányi gyógyszerész szokta a' betegeket figyelmeztetni — áll pedig az szesz-savany-és gyümölcskerülésből, meg tejnek nagyobb mennyiségű ivásából; még a' német hasuaknak is ezen diaeta Stereotýpmódban általában kinékkinek egyaránt ajánltatik.

Nem akarok ugyan az első betegnél már összecepsapni, de legyen megengedve 3 alázatos kérdést tennem; 1-ör, ha az imbeciles medici meraco mercurio infarciunt hominem, miért irunk rogo humillime pilulas rudnenses-t, mellyekben (mint ez iratka' végén látandjuk) szinte Calomela, és pedig sok calomela, azaz mercurius van? 2-or, minek gyanusítjuk az orvost, ha egyéb rudnói vényben is irunk sal aperienst, meg holmi kákom bákomp-jelet, melly szinte mind Calomélát jelent. 3-or, nem volna-e jobb, ha én paplétémemre orvoscodván, soha sem emliteném az orvost azon figulus figulum odit-féle szeszélylyel, hanem inkább az emberszeretőleg szóló similis simili gaudet - félével, miután tudjuk, hogy „non licet cum praejudicio alterius locupletari!” Ugy-e elég szelid modoru elégtelenségem kifejezése? no de ne féljen sem papkolléga uram, sem pártfelei, hogy valaha kiméletlenebbül szólván, megfelejtkezném a' decorumról.

2. E s e t.

Azon tisztelendő úr, ki uram bátyám' szelenczéből cum gratioſo indultu velem együtt tobákolt, elmondja, hogy a' hurutja ellen három hó előtt ajánlott labdacſok és füvek a' köhögéſt ugyan megszünteték, de a' rekettséget nem.

„*Recte hoc*, mond kolléga, *requiritur ad restaurandam salutem, quia rogo humillime Domini Admodum Reverendi pleura accensione aortae laborat, et illae rogo humillime accensiones ab illo Schleim deveniunt! quare r. h. ad polypositatem sanguinis dispellendam et expurgandam requiritur illa raucedo, dignetur tantum continuare pilulas, et solum aliam theam, quam recte adscribo, summere*“ átván a' megirt vényt, azt mondá: „ecce intra tres menses sana erit V. Dominatio Reverenda jako Repa.“ Erre odább álla a' szenvedő (patiens) 's én csak váltig csudálám ezen először hallott theoriák' össze nem függő összefüggését. Ur isten! hát rekedtségnek pleura az oka? az „ab accensione aortae adfecta pleura?“ accensio aortae a' Schleim-től jött. Nem hangzik-e ez úgy egy orvos fülében, mintha a' politicus azt hallaná valamelly elhíresztelt jogtudós szájából: a' tisztujtóknál előforduló kihágásoknak oka a' magányrendszer, az ősiség eltörléséből eredett magányrendszer, az ősiség eltörlése pedig egyenesen a' Duna szabályozásában, vagy a' selyembogár tenyésztésben rejlik? De tudjuk, hogy mit mond a' bölcs: Nil admirandum! pedig mégis admirandum, mert a' megirt herbatheára három

hó mulva csakugyan etűnt a' hurut. Akárhonnan származtattak a' tisztujítási kihágások, mégis meg vannak azok orvosolva. Éljen!

3. E s e t.

Egy ócska szennyes zsidó mutatja, mostan ugyan nem rühvel, hanem eczemával berondult lábszárát — rühnek nevezi azt mégis kollega és unguentum rudnensét meg pilulae rudnenseket ír a' vakaródzó számára. Miután én részrehajlatlan történetésképp vetődém eme írói pályámra, azt is köteles vagyok megvallani, hogy az ilyes eczemákat szép sikerrel üzik el Rudnón. Végre csakugyan is mindegy akár Belzebub, akár sátán legyen az ördög neve, csakhogy azt ki bírjuk üzni. Nemde kivallom én a' rudnói fényoldalakat is? dur hangokat írok, a' hol durt hallok, mollok, a' hol moll érinti fülemet.

4. E s e t.

Valami irnokféle fiatal ember. . . „*Jam video*“ mond kollega, jól szeme közé nézve a' fiatalnak, és szorgosan megtapogatván füle tövén a' fejr' (carotis) lüktetését, az áll és nyak netalán jelenlevő mirigyeit, a' mell és hátgerincz domborodását, meg szivverését — „*a quo tempore durat ergo morbus?*“ fél év óta — „*etiam vestrae dominationi stupide praescribatur mercurius*“ iratának pilulae rudnenses roob juniperi cum nitro, és holmi nemismerem füvek: a' fiatal legény' baja blennorrhoea (vagy mint némellyek jobban fogják érteni, gonorrhoea) chronica vala. Két nap mulva

hallám ezen nyilatkozatát kollégának. *Ego omnem agnosco rog. hum., gonorrhoeam ex ipsissimis oculis, quorum una caruncula tunc semper rubra est et oculi quasi vitro obducti.* Ugy látszik van valami a' dologban, csakhogy igen kicsin az a' valami. A' mi pedig a' gonorrhoea' gyógyítását illeti, abban kollega nem olly szerencsés, mint a' mi pesti fürge Csókánk, kiről a' könnyelmű bűnösök már rég elmondák, hogy *unicum refugium peccatorum.*

5. E s e t.

Egy rongyos szurtos ép vén zsidó asszony, egy még szurtosabb leánykát állit a' mediumra — a' pap magától ekkép kezd disserálni. „Lám uraim ezt a' leányt nyavalya töri, 's megtapogatván nyakát, mellét, hátát, csaknem bergamasco-féle olasz gyorsasággal pergi el tótul, hogy a' leány minden holdtölte előtt kap nehéz kóros rohamokat, még pedig így meg így, meg amugy — végtére kérdi kollega a' szennynék feneketlen szekrényét (értem a' vén zsidónét, kiről el lehet mondani: „*Der aechter Dales kümmt nichts vün Gott**)“ ugyan-e? „*Jaj euere Hochwerden*“ lőn a' felelet — „nesze tehát ezen vény, ráíráram hogy ingyen kapd meg, mert úgy látszik, szegény vagy — szegénységedről alkalmasint nem tehetsz: de hogy sertést nem eszel és mégis mosdatlan pökedelmes ocsmány disznó vagy, arról lehetsz; most takarodj isten hírével, első lesz,

*) A' valódi szegénység nem istentől jő.

hogy magad' megmossad, aztán leányodat.“ Vendégek érkezének, még pedig épek, jó étvágyuak, szükség vala tehát a' gondos háziurnak az ékek szaporítását szorgalmazni, 's mig ő a' konyhában rendeléseket tőn, a' szegény piszoktömlő' megtisztításának módján töprenkedtem: de bár mint csűrém csavarám a' dolgot, mindig csak az volt a' facit *hogy egyedül a' keresztviz birja a' zsidók testi fertelmeit lemosni*, mellynek nyoma alig látszik az ugy nevezett mesümedeken*), (sem a' testi, sem a' lelki szenny!) fiaik – és unokáikon pedig épen nem. Ezt minden művelt zsidó állítja, azért vagy maga költözik ki, vagy legalább gyermekeit vezeti ki azon nyájból, mellyet nem az istenes Móses irománya (melly csupa üdvet foglal), hanem az ördögös Thalmud vagyis Gemara kormányoz. Különös hogy még az együgyű muzulman avvagy a' török is a' kereszténységet vallja a' zsidók' purgatoriumaul; mert ha zsidó törökké akar lenni, előbb meg kell keresztelkednie, 's így megtisztulva állhat be Mahumednek gledáiba. Mi köze ehhez az orvosnak, mondja tán valaki e' lapok' forgatói közül. Felelet: Az orvosnak mindenhez van köze szólni, mi az embert mint embert illeti, legyen bár testi vagy lelki fogyatkozás vagy tökély, 's így még egyszer azon fönn megpendített vásott Gemara közel megtekintésére, közelebbi megbírlására és legközelebbi confiscatiójára utasítom azon emberszerető felebarátomat, ki a' nyomorgó zsidóságot fölmenteni so-

*) Keresztelt zsidót zsidóul mesümednek híjják.

várog 's jutalmul még azt is veendi, hogy a' magyar-honi zsidók' halhatatlan Messie-je (Messiása) leend.

Visszatér a' pap asztalához, térjünk mi is vissza zsidó leánykánkhoz mint testi beteghez. Nem akarom csudálni, miképen találá el a' rohamok' idejét és különös módját, mert ezen körülményeket megvallom, el nem hihetem: de hogy akármi néven nevezendő görcsös bajokra éles és roppantott látó szemeivel ráismer a' pap, azt (bár számos ügyfeleim rám nehezteljenek is) igen igen bátran merem állítani, miután erre 6 példám vala. Ezen 6 idegkóros ember soha nem volt a' pappal, miként én a' stamboli muftival nem, 's mind a' hatnak 's *csak e' hatnak* iratának species és pilulae antiepilepticae. Használtak-e? már az ismét más kérdés.

6. E s e t.

Egy pap ur latin nyelven nagy pathoszu tiszteletet hoz szepességi Y barátjától, ki mióta (t. i. 3 héttől fogva) a' rudnói szerekkel él, tetemes jobbulást érez holmi haemorrhoides vesicae-féle bajában; dicséré ezen hirnök úr a' rudnói lelkészt és ostorozá irgalmatlanul a' doktorokat, kikről így hangoztatá harsány hangon epés epilógusát: „Rogo isti maleferiati medici, qui rogo eiusmodi venenis sulphureis, quae hominem totum quantum comburunt, illum inquam adeo destruxerunt, ut non medici, sed stiefelputzerones nuncupandi essent.“ Nem tudom, hogy ennek hallatára ki halt volna szörnyebbet, Híppo-

crates - e vagy Cicero? de a' vérmes szónokot is majd hogy meg nem üté a' guta dühös indulatában, mi igen hasztalan lett volna, mert éppen midőn ezeket irdogálom, kapok Szepesség-ről levelet, melly szerint az érdeklött beteg a' pesti egyetemhez folyamodik, jobbulást, id est tartós jobbulást ohajtó.

Szónoklott pozsgás urunk az ő saját tulipiros arczát ohajtá Rudnón meghalaványítatni, mire a' háziur nyájas mosollyal így viszonzá „tantum ut nuper svasi, dignetur se a tribus V. abstinere.“

7. E s e t.

Egy siket bécsi suhancz áll elő — tapogatja őt kollega, 's unus ex multis elkiáltja magát, „est surdus“. Tudom mond a' pap, ön siket 's te le görvélyekkel 's mindjárt elkészítettett számá-ra egy vény, mellyet lentebb egy siketnél (45 esetnél) említendek. Ezen fiatalnak siketsége hagymáz után támadt és $1\frac{1}{2}$ esztendő; él szegény már 8 hónapja a' rudnói szerrel minden siker nélkül, noha különben Rudnó szépecske foganattal üzi el a' siketséget. Az a' baj egyébként, hogy mindig csak ugyanazon egy töltéssel történik az ágyuzás is, a' mellyel a' puskázás vagy a' rakétázás! 's így gyakran adatik csőtörtők.

8. E s e t.

Egy anya 9 évű fiának baját mondja el, melly ágyba vizelésből áll — kollega neki kezd

a' vényezésnek 's egy sort megirván, diákos urak felé fordulvást így szól: „Non crederent r. h. vestrae dominationes, quonam remedio istum ego puerum curabo; ille ergo debet r. h. summere cineres erinacei usti, et cuticulam internam stomachi galli gallinacei, in qua ergo jodina continetur, et quidem e comestis lumbricis terrestribus, quos ergo r. h. galli devorant, (Ezt Mitscherlichnek a' berlini híres vegyésznek tudtára kellene adni, mondá egy pajkos expaticarius mellett, hogy t. i. a' földi gilisztában jodina, azaz ibolya találkozik), et illa jodina debet ergo clytores (mi az a' clytores?) ipsissimae respective vesicae urinae constringere.“Én, isten bocsáss meg vétkeimet, az ebbeli járatlanság' álarczáját tartván előmbe, azt kérdém — mi az a' jodina? — egyik patiens keserű mosollyal mondja — be boldog az ur, hogy még nem szorult rá a' jodinával megismerkedni, melly mint tudjuk bujakór „syphilis“ és görvély avvagy skrofula ellen adatik, a' pap nekem magyarázólag folytatja: „Jodina est metallum sicut ferrum (?) vel mercurius (?) — tamen recte in eo omnes medici errant, quod ii metallis plerumque curent, ubi tamen facilius transmutantur succi vegetabiles, adeoque organici in organismum hominis, ac respective metalla (éljen! ezt igen helyesen mondja kollega ur, ezért kézzsoritást is megérdemel, egész komolysággal mondva) et ideo jodina, quae jam in succum inquilinum cuticulae stomachalis galli gallinacei est redacta (már ez engedelemmel mondva szörnyű képtelen állítás, ismét komolyan

szólva) facilius assimilatur in corpus; ideo ergo ego meras plantas, vel particulas animales praescribo v.g. cineres erinacei usti, quos et iste juvenis accipiet, deinde tincturam mumiae aegyptiacae, pulveres calvariae humanae delinquentis suspensioni respective in phrenesi (a' nyavalyatörésnél) ac cane pejus et angve fugio metalla. — — Ennek hallatára fogamba nyilallott, mert én a' már eddig kezemben megfordult rudnói vények' majd mindegyikén olvastam a' massa pilularum rudnensium-ot, mellyben calomel foglaltatik, — de jő calomel és sublimatus corrosivus, még egyéb számos izben is elő, csakhogy perse mindig cifra névváltoztató bundába burkolva, — hát antimonium? hát ferrum? hát hydrojodás kali nem fordul-e elő a' rudnói ugynevezett copiákban? ugyan kérem nem hasonlita-e ezen nyilatkozata kollegának Mahomed' első mondatához? kinek kóránjában többi között ez olvastatik: „Egy az isten“ — ennek pendant- (pándán)-ja: medicamenta vegetabilia et animalia sunt mineralibus praeponenda, — 's mind a' kettő szent igaz; — de „és én (Mahomed) vagyok az ő prófétája“ ennek pajtása: et ideo ego meris organicis curo spretis omnibus metallis — már ez követem aláson mind a' kettő nem igaz. — Én ha műkedvelő orvos volnék, például Rudnón, soha sem értekezném holmi magam sem hiszem tárgyakról, hanem írnék mercuriust, ferrumot 's akár arsenicumot is azon esetekben, hol ezen szereket az értelmes és emberséges orvos jelentvéknek (megkívántatottaknak) találja.

Nyolcz hava, mióta veszi a' gyermek a' fenemlitett kakas-zuza-hártyát (belhámot, epitheliumot) 's ezenkül még szénné égetett süldisznóport is: de még mindig egyaránt nedves reggel a' lepedő, valamint azt hiteles levélből tudom. De ne ijedjete meg kérem Rudnó' baráti, hogy eddig többnyire csak záp eredményeket közlök, előző még a' jó is, mellyet szintolly tisztán tálandok ki, mint eme fekete levest.

Kiment a' beteg 's ez úttal besompolygott egy nem tudom Miczi vagy Bubi-féle macska 's egyenesen a' feléje ajnárosan*) lehajlongó vidám házi-urhoz dörgölődzik: a' cziczuska' példáját követőleg szinte a' lelkeszhez simul a' 4-ik esetben érintett irnokféle hős és kérve kérdi: „ur isten ugyan mit vizsgálgat tisztelendő ur (ezen fiatal, alkalmasint somogyvármegyei, mert azok szokták e' kérdéseket per ur isten kezdeni, p. ur isten hány óra lehet tekintetes asszony?) a' betegnek fülei tövén“? „az érverést — pulsust“ — felelé kollega latinul — „de hát a' mellen, meg a' hátgerinczen? „hát a' nyavalyának külön fokait és a' vérveget (crasišt). „Már annak csak-ugyan ritka jámborságu szülőktől kellett erednie, ki azt elhigye“ mondá egy a' hemzsegő tömeg mélyében; egy más süheder pedig, kit gyönyörű pár kökényszem bélyegze, azalatt, míg a' pap elkoptatott tollát hegyesíté azzal, állott elő „talán holmi állati delej- (magnetismus)-féle cörövel birna az igen tisztelendő ur? inert azt ir-

*) ajnározni — czirógatni

ja a' hires. *Kluge* nevü magnetiseur, hogy vannak emberek, kik egy - két ölnyire látnak a' föld' kül rétegén vagy a' falakon is keresztül, kik a' ruhákon, bőrön és izmokon által kiveszik az emberek' belrészeit, talán hát tisztelendő ur is olly saját láterővel bir"? „oh dehogy bírok“ lön a' felelet — „Van egyébkint, folytatá kolléga, minden embernek olly ereje, mellyel az elrejtetteket is láthatja (quorsum ope hujus mystici ef-fati? gondolám magamban) mihez semmi egyéb nem kívántatik mint gyakorlat“. „Én megvallom, folytatá az idegen, én azt gondoltam, hogy vagy t. ur van megmagnetizálva, vagy hogy t. urat ezen finom tapintásra valami delejzett (magnetizált) személy oktatta“. *Kollega* „minő delejzett“? *Idegen* „no hát ollyan ki magától esett holdkóros avvagy alvajáró (lunaticus, somnambulus) állapotba, vagy ki bizonyos reá alkalmazott delejző vonások' következtében jutott delejes álomba, mellyben csudálatos dolgokat emleget vagy holmi megfoghatlanokra figyelmezteti a' vele viszonyban (rapportban) állót“. — *Pap* „ale rogo humillime to su pletyki, to je bliktri.“ Készen vala már vagy öt toll, és csakhamar a' vény is, mellyen pilulae rudnenses, kakas-zuza-por, meg elhamvaszott süldisznó állott.

9. E s e t.

40 éves bécsi kereskedőné 18 éves karcsu, szelid önviselő, de igen érzékeny 's ingerlékenynek tetsző fiát vezet el; a' pap az asszonyt akarja vizsgálóra venni, ki elpirulva mondja, hogy nem ő, ha-

nem a' fiya beteg : a' pap meg nem zavartatván magát, az asszonynak szorgosan bekendözött nyakát puhatolja és egy gyermekfő nagyságu golyvát fejleszt ki, kérdezvén: „nohát semmi baj ez? nem érez az asszony ollykor szivdobogást? ollykor nehez lélekzést? a' hasa' jobb oldalán nékor fájdalmat? a' belekben gyakran puffadást?“ az asszony mindent igenle a' népség' nagy bámulására (megvallom, magam is meg valék lepve) — 's kollega ekkép foglalja a' valóban váratlan látványt az ő kedvelt theoriájának rámlájába. — „*Ecce domini mei hic videmus strumam, quae ergo r. h. premit arterias, et venas colli, hac ratione circulationem cordis (talán sanguinis) respective inhibet, unde totum quantum hepar obstruit, hinc anxietas, et palpitationes cordis. — Est illa domina r. h. aegra de praesenti, et esset adhuc in futurum, nisi ipsi praescriberem; — nus quis ergo crederet r. h. quod ergo ego ipsi respective spongiam marinam praescriberem? sic est ergo spongiam marinam combustam, ergo rursus aliquid de vegetabilibus adornabo.*“

10. Eset.

Most az asszony' fia jő vizsgálóra, kit szokás szerint füle' tövén, nyakán, mellén és hátán megtapogatván, azt mondja kollega: „*Iste juvenis habet systole auctum*“ az asszonyhoz fordulván, mondja — törvén erősen a' német nyelvet: „a' fiya igen mohón cselekszik mindent, mi nekie igen ártalmas 's irni akar — a' fiu int anyjának, ki igen sebesen szökvén a' paphoz, figyelmezteti ezt,

hogy ő fiának szemei végett jöve Rudnóra — a' meg nem zavarodott kollega nyugottan mondja: „a' szemnek semmi baja“ — — „igen de a' szem alsó héján egy árpa van, melyet már 5 hónap óta iparkodik minden bécsi orvos eloszlatni, 's már a' késhez folyamodvást akarják azt kiirtani.“ — A' pap erre felugrik székről, megtapintja a' vádlott árpát, jóízűt kaczag 's mondja, hogy ha a' beteg az aqua resolvens és exsiccans Plenki-t naponta kétszer bekeni és a' rudnói labdacsokat beveszi, 5 nap alatt bizonyosan megpuhul az árpa 's aztán fölpukkan — Írás közt jól meggyalázá latinul a' bécsi oculistákat, 's midőn a' kész vényt az örvendező legény' kezébe adá, illy értekezést tartá: „Totius infirmitatis causa in eo haeret r. h. quod ergo illius juvenis pedes anserini sint respective tumidi! — mind a' legényke lábára nézett a' népség — non ibi sunt r. h. illius pedes anserini, tamen illi sunt humani, verum in facie, erre egy ócska 's 1598-ban vagy mikor kiadott boncztant (anatómiát) hozott ki könyvtárából, fölkeresé a' fejnek izmait, 's a' masseter és temporalis mutatásánál mondá a' tudatlan tömegnek: „*Ecce hic pulcherrime videtur pes anserinus**“)“ (miért mulatá mást, mint a' miről szóla, nem tudom, vagy az időt kimélte — — — vagy — — —) folytató továbbá: „debet esse bonus anatomus, qui pedem anserinum scit praeparare, cujus unus ramus ad oculum, alter ad dentes superiores, terti-

*) risit pulcher Apollo !

us ad inferiores pergīt (egy az előbb is már pár ízben gunymosolyait elnyomó bajusztalan — alkalmasint orvos fiatal ember kendőjét orr-szája elébe tartván nyilgyorsan tör ki az ajtón, torkán pedig a' görcsös rángatózásig kikapott kaczagás, — talán még most is kaczag!) et quoniam hi tres nervi sint tumidi, ideo ergo connaturaliter et oculus tumet (noha csak palpebra volt dagadva, de hiszen szabad totum pro parte mondani) et dentes (dignetur tantum aspicere) sunt cariosi“ (talán quemadmodum nervorum tractus nunc descripti sunt curiosi!) Ugyan mondjátok meg szeretett ügyfeleim, nem hangzik-e szórul szóra az említett bonczteni fejtegetés egy földleirathoz, melly így szólana: Magyarországhban Debreczen alatt sok a' forrás, azért olly sásos a' Pest melletti ördögmalom vidéke. — Jó geographusnak kell lennie, ki Debreczen vármegyét jól ismeri, 's ez jól is tudandja, hogy Debreczen vármegyének három járása van, ugymint: a' pesti pilisi és zsolti, 's minthogy mind a' három vízdús, azért olly sásos a' Pest melletti ördögmalom vidéke. Nemde édes ügyfeleim, szórul szóra megfelel *minden sántikálás nélkül* ezen földleírás amaz ideg- (nervus) folyam leírásának — mert —

1. Debreczen Magyarországhban van, valamint pes anserinus a' fejen, de a' pes anserinus nem egy önálló ideg, hanem a' 7-ik párnak (nervus communicans faciei-nek) egy ága, valamint Debreczen sem vármegye (noha ezt is hallám már hevesen állítani, hol? egy csárdában, minő csárdában? egy veszprémiben — kitől? néhány

juhászlegénytől, kik éltüket adák vala — hogy Debreczen valamint Fehérvár városa maga egy vármegye).

2. Van pesti, pilisi és zsolti járás; de nem Debreczen vagy Biharmegyében, még a' szomszéd Hevesben sem, hanem Pestben; így csakugyan ismerjük mi is a' kollegától említett ramus oculum petenst, minek neve ophtalmicus, valamint a' ramus maxillaris superior-t is: de ezek sem a' pes anserinus, sem a' nervus communicans faciei, de még a' szomszéd nervus abductornak (à la Heves) sem kisugárzatai, hanem a' par quintum — nervus trigeminus ágai, melyeknek a' pes anserinus-sali rokonságok csak olyan mint az ördögmalomé Debreczennel, azaz mindkettő lapályon fészkel. — Csudálta a' sokaság a' roppant bonczteni ismereteket — én is csudálkoztam, de min? azon fesztelenségen, azon úgy nevezett non chalance-on, mellyel olly honosnak mutatkozik e' tekintetben egészen hontalan rudnói kollegám. Hiába, csak legigazibb, leglogicusabb azon felosztása a' tanítóknak vagy tanároknak, miszerint kétfélére osztályoztatnak, olyanokra kik értik mit tanítanak, 's olyanokra kik azt nem értik.

Különös, hogy ezen fatum lepte theoriának most az egyszer praxisa is fatalis volt, mert noha kollega (egész komolyan mondva) különféle szembajak' gyógyításában nem mindennapi jártassággal bír, mégis e' subancznak elkeményedett szemhéja' árpáján mit sem segít, még pedig nem 5 nap, de 5 hónap tünt el javulás nél-

kül, 's csupán a' muszkagőzfürdő hoza 2-3 hét alatt gyógyulást, mit ismét fátó valami orvosféle ajánlott a' betegnek.

Erre azon tisztes öreg úr, ki a' belső szobában az 5 pengőt offerálta, elhivá előlünk ugyanazon hajlékba a' lelkészt (ki szívesen érzeti bárkivel azon gyöngédségét, hogy titkolt bajak' megvizsgálása végett a' szomszéd szobába vonuljon). Kevés percz múlva vége lőn a' secreta Conferentiának, kijöttek, 's midőn a' vényt kézhez juttatná, buzgón ajánlá kollega a' bracherium (sérvkötő) hordását. Alig hogy künn vala a' tisztes távozó 's más beteg juta a' mediumra, ismét bedöcög a' tisztes öreg — tölem 's a' mellettemi vendég-reverendustól elbucszandó, miről szegény feje a' nyert tanácsok mámorító örömében egészen megfelejtkézék: elszavaltaték tehát a' sok „gaudeo, quod habuerim fortunam, ausimne rogare pretiosissimum nomen? me recomendo gratiis, felicissimum iter precor, alázatos szolgája,“ 's reá nyomtatékul még egy „servus humillimus“ is vetteték. — végre egy jó indulatu tiszta szívből eredt kézzsorítás után eltűnt a' jó öreg.

Örömmel hallgatám ezen a' költő Zrinyitől tarkán szép ruhához hasonlított nyelvezarékot — mert boldogult apám' beszédét hallám benne viszhangzani, ki ama nyelvileg ugyan szennyes, de szívből igen tiszta és klassicus ó világ^{*)} ivadéka vala. Egyszerűebb most a' nyelv, de mennyi-

*) deákos - magyar.

re kettőbb a' szív! — E' melázgatásaim között egyszer csak azon vevém magamat észre, hogy rám kerüle a' sor: Kollega uram élesen szemem közé néz, sőt miután mindjárt beléptem' első perczétől fogvást is néhányszor átfutá nyilgyors szemeivel egész valómat, megtapintja mindkét oldalt fejbiczcentő izmomat (musculus sternocleido-mastoideus), vizsgálja fej-erem' (carotis) lüktetését, keresi a' netalán görvélyesen beszűrődött nyakmirigyeket (vulgo skrofulákat) ugyanegy pillanatban két tenyerét hátgerinczem' felső részére és mellemre helyezi — 's kis vártatva imhol egyet vet „nus quid ergo nobiscum?“ *En* „nus quid?“ *Ő* „ergo vestra dominatio habet Wohlung (Wallung) et debilitates matutinas, vere propterea non debuisset recte huc ad me venire.“ *En* latinul „nem is azért jöttem t. uram, hogy gyógyítatnám magamat“ *Ő* „nuss ergo quare?“ *En* „Azért, hogy tudvagyó orvosféle ember lévén, és híredről igen igen sokat és sokfélét hallván tisztelt személyeddel megismerkedjem 's betegekkel bánásodmódjáról, azoknak kikérdezteséről 's gyógyításáról tiszta fogalmat nyerjek, mellyel a' sok ellenkező mendemonda végett mindeddig nem bírhaték — (tanszékemről, melly akkor systematizálva nem volt, egy kukkot sem szólék) Engedd meg tehát uram, hadd lássak nálad számos meg érdekes kóralakokat (formas morborum), hadd lássam, mikint lehet azokra olly gyorsan ráismerni, 's mikint lehet azokat olly gyökeresen (mint hirlik) kigyógyítani. — Igaz ugyan, hogy ez egy kisség arczát-

lan kérés, de azért, hogy a' te mécsednél gyujtom meg az enyimet, a' tiednek fénye nem csökken, én pedig üdvárasztó hatásodnak terjesztő apostola leendek... „semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.“

Ő szokása szerint nem kérdeztél sem nevet, sem lakhelyemet, így válaszolt: „Tamen ego rogo humillime, nihil habeo contra, placeat sibi considerare, et observare, quia ego nulla habeo arcana; ego ipsam ipsissimam naturam studeo, et quemadmodum ergo natura nulla habet arcana, ita nec ego, ut aliquid celarem vel reticerem“ székét adott, én leülék és feszült figyelemmel követém mind azt, mi ez időben és térben előfordula — minthogy pedig sok történék e' rövid időben és ama szűk téren, sokfelé kelle figyelmemet egyszerre fordítanom, 's mint egy karmesternek, ki 10-15 kótasort tartozik egy tekintésre átpillantani, nekem is azon egy perczen 4. 5. tárgyra kell vala figyelnem és pedig

1. A' szobába lépő betegre vagy nem betegre.

2. Az előbbi' kóros állapotának saját mibenlétére, mit ábrázatából, mozdulatából kell vala jóslanom, átszaguldván egyszersmind szemeimmel lehetőleg egész valóját, és azért fején talán valami küteget (Ausschlag), *homlokán* különféle heghelyeket észrevennem, 's azoknak okait egyéb jelekkel öszhangzásba hoznom, szemein szürke vagy fekete (farkas) hályogot, foltokat, különféle lobokat vagy ezeknek változékos maradványait, rezgést, rövidlátást (vulgo: vaksiságot),

gyöngé láteröt kiismernem, arczvonalaikból é-lénk vagy lankadt, néha zsibbadt életerőre kö-vetkeztetnem, az utolsó két bajokat vér-vagy genyvesztéségbn, néha talán erőtülfeszítésben keresnem, a' külön mérsékményeken kül holmi sárgaság vagy sáppadtságot, görvély, aranyér vagy köszvényt, küprisz-bimbók vagy virágo-kot, néha plane gyümölcsöket is gyanitanom, ideges bántalmat prima vista megismernem — de egyszersmind

3. Kollégám' kikémlelési módjára figyelni, kérdéseit, a' nyert feleleteket, ezeknek többé kevésbé bonyolódott mivoltát, kollegának ezek felett nagy kedvvel 's nem csekély pathossal (többnyire mindazáltal csekély érték 's érdek-ke) tartott magyarázatásainak praestigiaie ver-borum-át el nem szalasztani.

4. Azalatt, míg ő vényezett (receptet irt) az előbbi betegről a' még nedves vénýt csaknem arczátlanul rendre elkérni, azt sans façon ma-gamnak lecopiázni, az eredeti talizmányt köszö-nettel visszaadni, könnyen elfoglalhatott ülése-mhez visszaszökni, kollegámnak közben közben egyszer is másszor is tartott kisebb nagyobb re-flexioit fölkarolni, majd papírt fordítani, majd a' kopva kopó vagy tördelő rajzönt hegyesíteni, 's végre, mi a' legkuruczabb vala, épen csirá-jában levő sárgaságomnak előjeleivel (mellyekre egyébként sem én, sem pedig a' csuda kolléga, rá nem ismertünk) küzdeni s. a. t.

Mind ezen testi és lelki erőt tülfeszítő sür-gő forgó foglalkozás elég zsibbasztó suly vala

3 's fél napiglan nyakamon, de a' mit ember örömetst téssen, nem esik terhére, szemességem pedig ezen moralis gymnastikában csak erősbödék, mint a' magnes, melly annál hathatósabb lesz, minél több súlyt aggatnak reá.

Nézzük tehát, mit nyilatkoztat tovább szórol szóra tárczám.

11. E s e t.

40 éves, zömök kulcsárné, kevésé duzadt és szennyes sáppadt arczán kívül semmi különös kórjel, legfőlebb holmi lépbántalom' nyomaival.

Az asszony fölszólítás nélkül előadja tótul baját, melly rossz emésztésből áll — azalatt kollegám a' nyakát, mellét és hátgerinczét puhatolja 's mondja „jam habemus! *Ecce hic est Schleim, eiusmodi szopel* (takony) *in sanguine*“ ezt tótira is átfordítja és már írja a' vényt; az asszony ismétli a' kérését étvágytalanság elleni gyógyításáért — a' pap tótul: „*eh mit étvágytalanság! az csak onnan sarjadzik, hogy nincs az asszonynak derék szakácsnője.*“ — Az asszony folytatja „van még nekem más bajom is.“ *Pap:* „*hallgasson csak, ugy is tudok én mindent!* Az asszony odább szól „fejem régtől igen fáj, szemeim igen gyengék“ *Pap:* „*Nem kell a' szemre semmi*“ és hozzám fordulvást illy magyarázatot tart: „*Ecce hic rogo humillime in organis succorum* (ez alkalmasint a' szem; nem rossz terminológiából pottyant sepredek) *ex refrigerio, et igne (!) in diaphragmate sinistro (!!)* et in *plethora ipsius* (talán *pleura*)

exortum est pus, quod ergo premit r. h. succos oculorum, et ideo respective non oculi, sed ipse ferme lien est purgandus a humido-acri“ későbbi tapasztalataim bizonyíták, hogy a' pap szentül hiszi ezen ködfátyolkép gyanánt elötüntetett theoriát — és hiába a' lépbántalmát csak eltalálá! Most lássuk, mit javít a' humido acréen.

a)

Rp. Mass. pil. rudn. \mathfrak{J} j.
 Ext. gratio gr. iij
 salis (jeggyel) aperitivi
 (ez Nb. calomel.) gr. V.
 Ext. card. bened. gr. Vj. (!)
 absynt. gr. IV. (!)
 Fel. tauri. insp. q. s. u. f.
 Pil. gr. iij. Ds. mane et vesperi 5.

b)

Rp. Ungv. rudn. \mathfrak{J} β
 Salis ammon. (jeggyel.)
 gr. iij
 Ext. Cic. gr. IV.
 Ds. ad oculum.
 c.)
 Rp. Emph. ammoniaci \mathfrak{J} iij.
 Ds. ad abdomen.

12. E s e t.

42 éves, elaszott köhécselő polgárasszony (kiről tüdővéaszt jóvendölök) egész tisztelettel hallgat — a' pap szokás szerint nyakát, hátát 's mellét megtapogatván, így magyaráz: „*Ecce pulmones sunt hic ope schleim circumvoluti* (valljon kívül-e vagy belől talán inkább? 's így a' nem

hánom schleim erit fors pulmone circumvolutus) *et jam hepar inchoat r. h. respective laborare; ecce flavedo rubescens circa nares, et genarum partem superiorem, apud vicinam iterum ecce lien est affectus, quia flavedo menti ferme videtur.*“ Ezen magyarázatát minden à propos nélkül ekkép szakasztám félbe latinul: „ugyan valld meg uram, volt-e igazán Stáhly ő nagysága nálad?“ „Még-lehet, lön a' válasz, de ki tudja azt bebizonyítani, hiszen azon nagyobbféle urak mind incognito utaznak 's úgy a' manó sem ismer rájuk. Én nekem nincsen szerencsém őt ismerni, én mit sem tudok róla.“

Én, ki tudom, hogy Stáhly ő nagysága soha Rudnón nem volt, csak azt akarám kitudni ez által, hogy ki adott okot efféle vak rajzra, a' kolléga-e? vagy valószínűleg csak a' költékeny hír? melly egész történeteket kohola már össze, miképen volt légyen t. i. az országos főorvos úr ő nagysága Rudnón, magával vitt fia' számára orvosi tanácsért esedezendő (!!!), 's mikép adta volna ki magát köszvénytől összezsugorított bécsi gyárnoknak, mint figyelt volna önfeledten kollégára, 's mikép nyilvánította légyen mély álmélkodását, 's mint fejezte volna ki meglepetésével karöltve járó helyeslését mind azoknak, miket Rudnón tapasztal vala. — Az illyes meséket mind olyan emberektől hallám, kik azt magától a' paptól hallák, vagy plane ez eseménynek nemcsak szem-, de még fültanui is valának! Egy épen illy füles nem bánom, de mégis csak *szemtelen* tanu volt biz az is, ki hat hó előtt a' színházban (el-

hallgatom mellyikben) azt mondá ujság felől tudakozódó pajtásának „Amice 4 nap előtt Rudnón valék, épen midőn Stáhly vala a' papnál“ holott Stáhly tanácsnok urnál — épen lába' orbánczával küzdőnél — én valék (én ki ezeket írom) épen 4 nap előtt.

Vannak olly pletykák is, mellyek szerint első belépténél ráismere a' pap a' tisztelettel említett főorvos urra.

Benn levén már az ikerhazánknak nagyobb kisebb vizei mentében uralkodó mesék 's mesketék' hitelessége vesszőzésében, hadd törjem el a' pálczát azon elmésnek már inkább beillő esemény' igaz volta fölött is, melly imigy hangzik: két orvostudor *) (doctor) elutaz Rudnóra, azon szándokkal, hogy a' papot színlett beteg állapotuk által elámítsák — a' pap természetesen (?) ráismervén a' cselszövényre, megsajnálja hason színléssel a' két Aesculapot, neki ül a' vényezésnek, a' vényt levélbe zárja, ezt bepecsételi (mit különben nem szokott tenni), oda adja a' rendelvényes (ordinatiós) levelet, melly a' nagy-tapolcsányi gyógyszerésznek vala czimezve — mire a' tudorok külszinü hálával, belső kacajjal haza felé térnek egyenest Nagy-Tapolcsánynak. — Itt De Grach nevü gyógyszerésznek átadják a' levelet, ezen uri ember felbontja a' pecsételvényt, átfutja a' vények' tartalmát 's két órai vá-

*) Tudor-doctor, tanár-professor, kinek egyébiránt tanító vagy oktató nevét kár kifirunczvanczizolni! annál inkább, hogy tanár-doctrinair!

rakozásra utasítja a' doctorokat — ezek két óra eltűnte után meg is jelennek, 's nagy csudálkozva lepetnek meg, midőn az orvosságos üvegek helyett boros és savanyuvizes palaczkokat, labdacskok (píulák) helyett jóízű gombócokat, thea helyett fájín káposztát, 's tapaszok (flastromok) helyett ropogós bőrtű sült malacztot szemlélének az asztalon: leültek nolle velle dominusaink a' falatozáshoz, 's midőn azt vevék észre, hogy nem az ételek, hanem azoknak árúka vala jó borsos, elmondák szent Dáviddal: „Osannu, bogadnu“ (vétkeztünk, istentelenkedtünk.)

El lehet ezen farsangi darabkáról mondani, hogy nem is *vero*, — de miután Rudnóról vények pecsét alatt soha nem küldetnek, nem is *bentrovato*, — hanem merő koholmány; megkérdelem személyesen De Grach urat ezen esemény felől, de ő erről mitsem tud, épen úgy mint a' privigyei gyógyszerész sem, kire szinte rákenték vala, hogy latin konyhájából magyar expeditiók is keletkeznek, t. i. ilyen malaczpecsenyések.

Mi kollégánk' vizrevivését illeti, azt megkísérté tavál nyáron Dr. H. Bécsből, kinek kelepcejébe csakugyan be is csuklott szegény rudnói kollégám; Dr. H. lábzsibbadást szinlett, a' papgilisztáktól származtatá baját, mondván: „*tamen ego hoc sentio ope applicatorum ad pectus, et abdomen digitorum*,“ 's ellenük electuarium antheilminticumot írá neki egy zsák herbatéval. — Ez igaz parole d' honneur!

Érdemel egyébkint holmi méltánylást és némi hitelt azon anecdoton, melyet egy nagy-ta-

polcsányi pinczérről rebesgetnek. Ez t. i. megkérdezte egy utazótól, vajjon segített-e már csakugyan valakin a' csudapap? azt válaszolá: segített biz az, és pedig 1-ör a' privigyei meg az idevaló gyógyszerészen, 2-or gazdámon, 3-ör rajtam.

Saját észrevételeim szerint segít még a' rudnói lelkész (hanéha ront is) 1-ör, több egészen föl-adott betegen, mert bármilly rossz biz az ő theoriája, bár kuferczes és csángurdis az ő vényezése, mégis gyakran igazlik, hogy *melius est remedium anceps, quam nullum*, főleg ha azon osztálybeli, mellynek legelső betűje magyarán kiejtve, Friz Vogel oder Stirb. 2-or, Számos (kiket csak én tudok) váczi, komáromi, pozsonyi, nyitrai meg bécsi szekeresen, fogadóson; nem egy, az ember 's marha' számára megkívántató eledeleknek nemes és nemtelen természetjén, több azokkal üzérkedő keresztyén és zsidó kereskedőn 's végre saját magán — segít mondom a' lelkész saját magán, mert szent misékre a' pénzt elveszi, mind a' mellett is, hogy ezen tekintetben egészen ellenkező hírek szárnyalnak róla. — Regélték többi közt azt is, hogy valamelyik püspök egy 2. vagy 4 lovas kocsit kocsistól küldött volna neki ajándékba, mellyet a' rudnói lelkész egyáltalában el nem fogada, hanem isten hírével visszaküldé, a' honnan jött. Megmondom a' valót a' dologból: az említett kocsit vissza sem küldé, el sem fogadá a' pap, — hogyan? egészen egyszerűen, mert t. i. ezen ajándékot hozzája sem küldék (kivevén álmában). Küldöttek egyébkint nekie egy nájdicsajnkát,

mellyet forró hálával el is fogada (jól tette, ha adnak vedd el) — hát a' lovakkal 's kocsissal mi lett? azok szép csendesén haza mendégéltek, miután csak a' kocsi vala ajándékul szánva. Az ajándékozó ur pedig koránsem püspök, hanem egy csinos nagy bajuszu, és még csinosabb, de kicsin feleségü világi ember 's igazi világ' embere is.

A' mit a' rudnói lelkész misére kap, abból ő önkénytes saját vallomása szerint csak annyit tart meg magának, a' mennyi hetenként hét misére rug — a' többit elosztogatja szinte misedijként a' szomszéd plebános és káplánok között, kiket még dúsan meg is vendégelget. *Leben und leben lassen!* — Térjünk ezen emberfölsegítő hangulatunkban vissza szegény köhögő asszonyunkhoz, 's nézzük mi áll vényén.

a)

Rp. Pulv. privid \mathfrak{z} β
 mass. mastich \mathfrak{z} ij
 Ext. junip. gr xij
 m f pil.Ds. mane et
 vesperi 5.

b)

Rp. Hb lymphath \mathfrak{z} xij (!)
 — menthae
 fl. chamom aa \mathfrak{z} ij
 Hb anachlor \mathfrak{z} j
 — Cathariae \mathfrak{z} j
 Ds. mane, et vesperi theam bibat tepidam.

13. E s e t.

Fekete-haju és szemű, sápadtan szennyes szinű, pöffedtké arczu menyecske, kiről holmi máj-

bántalmat sejdíték, nem kérdeztetik, csak tapogattatik, a' pap így szól „*Ecce hepar affectum, quod utique videre est in oculis citrinis et circa os*“ én szájon is szemem is hasztalan keresém a' czitromszint.

a)

Rp. Pulv. privid
m mastich aa ʒ ij
Ext. dig. gr iij m f p.
Ds. 5 vesperi(?)

b)

Rp. Empl : de bryon ʒ ij
Ext: bellad gr. xij
mm Ds ad ventrem.

„*Ecce rogo humillime excellentissimum hepatis remedium*“! a' beteget ki nem kérdezhotém, mert mig irtam, elosontott ő kegyelme.

14. E s e t.

26 éves pesti mesteremberné, külseje kovács sáppadtságon kül semmi különös feltűnőt nem mutat, (holmi takáros-catarrhoso-blenorrhoeicus vagy gilisztás bántalmat sejdíték) nem kérdeztetve tapogattatik „*s ergo hic r.h.est catarrhus, ista tota quanta. est refrigerata*“: de honnan tudod azt uram? „*Nus r.h. tamen tangitur hoc pulcherrime in collo*“; kérdi a' beteget: *ha fájna-e gyomra?* „igenis égeti gyomromat“ lön a' felelet: „hát a' fájdalom meggyen-e a' torókba?“ „nem“ „no e' már nagy szc-rencse!“ „*ergo ista debet r.h. per 7 septimanas in cubili calefacto degere, et sollemniter sanabitur.*“

a)

Rp. Rad: matrinæ
Hb. lymphat
aa ʒb j
Ds. mane et
vesperi tepide.

b)

Rp. Spiritus Koppii
Ds. loca dolentia et stomachum vesperi inungat

c)

Rp. Pulv. priv \mathfrak{J} j
 Ext. Rhei
 — ruthae
 — aloes aa $\mathfrak{J}1\beta$
 ferri subcarb $\mathfrak{J}\beta$
 m f. pil. Ds. 5 vesperi

Az asszony' baja hosszas köhögés, gyomor-fájás és fluor albus volt. Kivevén a' piluláknak oly óriási adagu használatát, melyek eleinte vérrel vegyített számtalan kiürítéseket okoztak, szilárdul követé ez az asszony a' tanácsot, 's midőn őt Pesten néhány hónap múlva fölkeresém, a' legvirágzóbb egészségben találám. Pardonnez nous nos offenses ennemis de Rudno! és kurjongassatok, éljenezzetek Rudnó haráti! Az egyébiránt furcsa, hogy kolléga a' „fluor albus“ról mitsem sejdített.

15. E s e t.

Gyenge sáppadt 16 éves leány (ki szinte takáros vagy gilisztás állapotúnak látszik) így szól németül: „én az előttem szőlónak testvére vagyok, az én bajam tisztelendő uram már 4 éves koromtól tart.“ Pap: „micsoda baja?“ baja' el nem találásán álmélkodván, a' papnak fülébe sugja a' fluor albust németül: „*Ecce est ipsissimus ille morbus, qui apud sororem*“, 's tapintván nyakát „*ecce merum schleim in collo, rogo humillime*“; én a' fejbiczczentő izom' melső szélén kül egyebet nem találtam — „*nonne mera cum schleim*?“ „possibile“ mondám és odább irtam.

a)

Rp. Cort: alni 3 Viij
m. f. Thea
Ds. pro injectione.

„Posset illa etiam r. h. betulam albam summe-
re vel Ratanhiam r. h. dignetur sibi hoc connotare,
Róob:ebuli cum nitro est ergo (ergo? micsoda er-
go?) in gonorrhæa virorum optimum remedium.

b)

Rp. Ext. agarici
— rhei aa 3 i
— Cort. alni 3 j (!)
Resinae Jalappae
scammonii
Terebinth aa 9 ij
Pulv. corall: alb. 3 j
m f. pil gr. iij Ds.
5 vesperi

c)

Rp. Hb anachlor. 8 ij
Ds. Thea.

d)

Rp. Ungv. altheae
— rosar
— solventis (Jodati)
aa 3 ij
Ds. ad abdomen.

Vége vala első nap a' betegeknek — kik-
nek nyaratszaka naponkint 60—100-ra terjedő
számuk most már csak 10—15-re csappant —
és én a' tisztelendő urat kisdéd, de izletes, csi-
nos 's valóban igen tiszta kertébe kísérem, hol
ő számos gyógyerejű növényei közül a' követ-
kezőkre figyelmezteté:

1-ör. *Calendula officinalis*, igen jó a' szív-
dobogásokban (de mi okbóliban?), szinte a' fluor
albusban is.

2-ör. Georginának levelei vízkórságban hat-
hatóság (de honnan eredettben?).

3-ör. *Rheum rhaponticum*, melly. vidámon

tenyészik a' kertecskében, jó hashajtó erejű, *et folia ipsius largiuntur excellentissimum Zuspeis.*"

4. *Acorus*, igen jó gyomor-erősítő nemcsak gyökere, hanem zöld levele is. Mondám kollégának, hogy magam is már 3-4 nap óta minden ismert ok nélkül étvágytalanságban szenvedek, mire ő azonnal komolyan ajánlá a' szóban levő 's lábaink előtt zöldellett *acorus* (kalmus) levelét — én készséggel követém tanácsát, és noha két napja ismét épülni kezde emésztő tehetőségem, ezen legelgetésre ismét visszatért a' rossz gyomor, — mert bajomat, melly a' sárgaság' hirharangja volt, sem én, sem kolléga uram (mint már főnebb említém) nem konyitottuk meg. E' részben tehát vak volt a' haruspex a' veszélyes omen iránt, és megvallom, csudálom, hogy a' Wallungon kívül az „*ecce hepar affectum*“ épen nem gyanítaték a' ha nem is clairvoyant, de bizonyosan clair tatant vagy tatonnant divinator által. Elmondá továbbá a' nyájas házigazda, hogy

5. „*Vinum, in quo acorus, et cinnamomum coquebantur, sit optimum fructificans pro viris per venerem exhaustis, quemadmodum artemisia pro foeminis sterilibus, conjunctim cum unctione crucis dorsi (derékcson) ope ungventi rudnensis.*“

6. *Borago* és *Buglossa*, (mai nap: *anchusa tinctoria*) ital és fürdő gyanánt jó az örülségben. „Igen de annak minő bajában?“ „*tamen hoc est r. h. idem*“ volt a' felelet (!!!). (Das erste was ich höre). Ezzel pipára gyujtottam, de alig mulik egy gondolat, a' papot gyóntatni hiják, — engedelmet kérvén és nyervén a' holnap ismétlendő.

megjelenésre, elbucuzám 's a' fogadóba ballagtam, észrevételeimet 's jegyzeteimet átfutandó.

A' keresztyén korcsmában négy szoba fogadja a' vendégeket — szükség esetében pedig, mi majd naponként előfordul, még az ebédlő terem is szolgál szállásul — ez utolsó különben a' csaplárosnak 's cselédeinek alvója. A' ki ide sem fér, az az egyik vagy másik zsidó korcsmába száll, melly szerencsére nem nagyon sáleszenyes; innen is kizárva, a' notariusra szorul a' későn jött. Tisztaság, mint mondom, mindenütt meglehetősen, nyájasság sehol.

Az est igen mulatságos vala; mert a' megérkezett külön nyelvű, szokásu és sorsu vendégek egymás kedvéért mind a' közébedlőbe, respective vacsorálóba gyülekezének 's közérdekük szötte sympathiájukkal összesimalva, részint rossz idő és nyavalyájuk okozta uti bajaikat, meg sok csudákra épült reményüket cserélék ki egymással, részint a' szigoru diaetetica' bilincseitől *még ma menten*, pro corodine jól ettenek, ittanak, dohányoztanak és a' holnap mikép történendő bejutásról tanakodtanak. Megnyílik e' közben az ajtó, 's egy juhászbundába burkolt bajusztalan ember toppan be, fején kucsma, hosszú száru pipa a' szájában — kérdi ő tótul a' pinczért, ha nem kapott-e X-ből valami motyót — a' pinczér a' kályhazug felé igazítja az atyafit, honnan a' bundás egy kis pakolványt vevén ki, a' kályha' tor-káról kést kap fel, 's a' madzagokat felvágván egy pár fejelés-csizmát bonyolgat ki, 's meg meg be; látván ezt egy igen deli fiatal 's egymást

czukros csókokkal gyakorta bebe-hintő pár — mellynek fesztelen sima bánásmódja 's egyszerű de válogatott öltözete és a' valódihoz igen közeli francziás titkolódzásai helmi zászlósra vagy megyei főnökrangura mutata — az otthonkodni látszó 's legjobb móddal tót fabuli jegyzőnek becsülhető kucsmás emberhez simul 's kérdi: „Mit gondol az ur, mikor lehet holnap a' plebanushoz menni?“ felelet: „Reggel 7 órakor!“ „Oh az én kedves nőm igen gyöngé, akkorra nem kelhet föl!“ „Tessék tehát mise után 9 órakor jönni!“ Igen, de félek hogy akkorra majd be nem ereszt a' pap.“ „Dehogy nem, hiszen nem olly durczás ijesztő ám az a' plebános, — majd szólok én vele 's bizonyosan bejuthatnak önök 9 órára hozzá,“ evvel ajánlá magát a' bajszatlan bundás biztató, vivé hóna alatt az X-ből kapott fejelést 's mellettem kisompolyogván: „*habebit r. h.* ugymond, *illa juvenis domina multum ad agendum, habet enim fluxum matricis cruentum.*“ Éljen! igaza van, eltalálta a' gyengességnek kutforrását, melly csakugyan méhvérzésben rejlett. De hát ki volt az a' bundás? ki más mint Pax vobis, ego sum! rogo humillime a' lelkész! — Nem ismervén reá a' gyöngéd 's gyöngé uri hölgy, nyugtalankodva így töpreng: „ki tudja, nem dőrit-e el bennünket ez a' jegyző, avvagytart hát felesleg volt olly ravaszon mosolyognia, midőn ígére, hogy bizonyosan bejuthatunk 9 órakor, — úgy tartom mégis csak jobbkor érek, ha erőt vendek magamon 's felkelek inkább 7 órára.“ Ezt látván néhány felvilágosító szót intézek hozzá 's

leoldám tévedése' fátyolát, melly hivatlan figyelmeztetésemért egyébiránt nemcsak nem nyerék fogadatlan prókátorként gonosz. fizetést, de sőt önnön és férje kellemdús és szerény társalgásában j'ai reçu toute a fait ma satisfaction, j'ai été a ce qu'on dit, tout a fait a mon aise. Tizedfélkor eloszlanak mind a' fáradt vendégek mindenfelé, *bon soirt, dobre noczot, gute nacht*, 's jó éjszákát mondanak egymásnak: mozdulék hát én is, bár előlegesen csak az íróasztalhoz, jegyzetimnek fenestrait betapasztgatandó, — egy óra lőn éjfél után, tehát már bon jour, midőn nyugodni indulék. — A' nyájas olvasó' pipája tudom már rég kiégett — engedelmet! ezután többet fogok mondani 's kevesebbet szólni.

Második nap Rudnón.

16. E s e t.

A' tegnap esti szöke, érzékeny, halvány 's gyöngédke testalaku uri menyecske áll a' pap előtt — more nem patrio, hanem rudnensi jól megtapogattatik, lapogattatik, — miután illy beszéd ered.

Pap: „*Hab mer viel Krankheit!*“ ezen hölgynek kezén is tapintá — kitüntetésként — az érverést (pulsust). „*Ecce ista domina hic perdidit r. h. multum sanguinis* (már tegnap említém, hogy ez csakugyan igaz gyanítás 's az én sejtelveimmel is karöltve jár): *vere magnum sanguinis stillicidium perpessa est, sed nihil hoc facit.*“ Beteg:

„Man sagt, ich hätte auch die Skrofeln“ *Pap*: „Ach to szu pletyky“! *Beteg*: „So meinen Geistlicher Herr, dass ich an keinen Skrofeln leide.“ *Pap*: „Ja, aber macht ja nichts. (!) — Hic r. h. sunt contradictoriae infirmitates, ideo agere nihil possumus — hic r. h. curandum est cor, pectus et respective occiput, et longe adhuc egebit, sed erit semper melius, et dabimus ipsi unguentum aromaticum Plenonii, quod constat ex respective meris floribus.“ Az az *occiput* szó is csak olly csudára gerjesztője a' nemorvosnak mint az-egyszeri hidegleléstűző amulett, mellyben ez állott: suba, guba, meleg ruha, jó a' hideg ellen.

a)

Rp. Pil. mastich 3 j.
 Pul. nuc. mosch 9 ij.
 — chelid major 9 j.
 putam. ovor. gall. 3 j.
 Ext. Rhei 3 j. β.
 Scam. ij.
 Ext.?
 Bals. peruv. q. s. u. f. pil. Fumariae aa. 3 j.
 gr. iij. Ds. mane, et vesperi 4.

b)

Rp. Ung. nervini Plenonii 3 VI.
 Ds. ad abdomen.
 c)
 Rp. Hb. anachloros.
 Card. bened.
 Veronicae
 Fumariae aa. 3 j.
 fl. Cham. 3 β.
 mDs. Thee.]

Mondá a' hölgy francz *) nyelven férjének, kérdezné meg a' papot, vajjon leendhet-e még ő belőle anya? a' pap biztatá a' tolmácsot — mai nap csakugyan meg is vannak már á' boldog reményűek a' jóslat felől győződve.!!! Nb. az orvossá-

*) Franczhon = Franciaország, Frankhon = Franken, t. i. bajorországi tartomány.

got kisebb adagban vevé az eleinte igen megcsigáztatott, de végtére csakugyan föllábadt hölgy.

17. E s e t.

Elmondá egy 30 éves, májkórosnak tartottam szobalyány, hogy sömöre vagyon valahol — a' pap tüstént, a' nélkül, hogy megszémlélte volna ha sömör-e? ezt írja:

a)

R. fl. sulfur ij.
Pul. antrakokali simp. \mathfrak{Z} j.
Pulv. rad. liquir. \mathfrak{Z} ij.
mf. pulv. 40 Ds. 4.
napjában.

b)

Rp. ung. rud.
— rosati Plenck.
aa \mathfrak{Z} ij.
Ds. Externe ad
herpetem

c)

Rp. R. matrinae \mathfrak{A} 1.
— lampathi. \mathfrak{Z} ij.
mDs. Thea.

Jegyzés. Az a) alatti vényben előkerülő, Dr. Pólya föltalálta új szert, alkalmasint valamelly gyógyszerésztől tanulta kolléga — lám ő is halad, vagyis inkább haladtatik a' gyógyszerészek által!

18. E s e t.

Egy fiatal uri ember 'a' mellékszobába hívja a' papot, 's rövid besze után ezek iratnak vényül:

a)
 Rp. Pil. rud. \mathfrak{Z} j.
 — mastich. \mathfrak{Z} j.
 Ext. millefolii gr. XV. (!)
 Castor. gr. V.
 diagridii sulf. ij.
 salis purificantis g. viij.
 (minek kétszer is calomelát a' pro
 laps. recti ellen, talán valami
 antiprobasicon?)
 mf. pil. gr. iij. Ds. vesperi 5.

b)
 Rp. R. matrinae
 — veronicae
 — fumariae
 — Cerefolii
 — prunellae aa \mathfrak{Z} ij.
 m Ds. mane et vesperi calide.

c)
 Rp. ungv. Rudn \mathfrak{Z} VI.
 Ext. Consolidae \mathfrak{Z} j
 Opii 9 ij
 m. Ds. ungv. ad prolapsusum.

Ezen szerek épen sikeretlen vétettek.

19. E s e t.

Egy 9 éves leányka, zavaros szaruhártyája (szeme' elhomályosodása) végett nem igen lát — megnézi őt a' pap 's minden kérdezősködés nélkül azt mondja: „*Et internum? et externum malum*“ miután pedig nyakát, mellét 's hátát tapogatá, így folytatja: „*Est malum altioris gradus, ecce r. h. in pectore lymphæ polypositatis sanguinis, et respective jam callosa*“ (érted-e ezt nyájas olvasó? láttad-e valaha a' vér' polypositását 's ezen polypositás' lympháját akár inspective, akár

respective, akár perspective)? de a' mit most mon-
dandott a' pap, az bezzeg talpra esett és le a' kala-
pokkal! — „*Ista puella est nonne 9 annorum?*“
Ugy van, mondá az ember, ki a' leánykát hozá —
„*Ista est valde formosa, quod et ipsamet r. h.*
scit, quia ut ut male videat, tamen r. h. jam con-
*templatur grato quodam respective *) sensu vi-*
ros; pulchritudo in puella plerumque, dico ple-
rumque, est cum lascivitate conjuncta, quia quale
Schild, talis opifex. Ista puella certe erit lasciva,
quare scrupulose erit educanda. „Gebes viel Oneys
zum essen für die kleine Madl, und gor kein Cinamo-
mum“ az átadott vény ez :

a)

Rp. Pil. rudn. \mathfrak{Z}^{r} .
g. ammon. $\mathfrak{Z}^{\text{ijj}}$.
ol. succini gr. ijj .
Pul. nuc. mosch ij .
Syr. Ferri hydrojod. q. s. ut. f.
pil. gr. ijj . Ds. vesperi 4.

b)

Rp. Hb. codolcoariae
— fumar.
— anagallid. agr.
— raphani nigri
— Chelidon.
— Pulegii
— anisi. aa \mathfrak{Z}^{IV} .

Ds. cum hujus theae una parte frigidiuscule fomentet ocu-
lum, aliam partem mane, et vesperi calide bibat. /

Ezen utolsó gyógyszert is gyógyszerészek
sugák meg kollégának.

*) Ejnye be gonoszul lehetne ezen r e s p e c t i v é t
interpretálni.

20. E s e t.

Egy 8 évü leánykáról mondatik: „*Sie hat Fraisen gehabt, und jetzt ist eine Schwache zurückgeblieben*“. „Exspectet! exspectet! *illico dicam ego solus*“ vág belé a' pap (igaz ugyan, hogy a' hallotakból már nagyjából birhatá a' kórismét): „*Ecce hic vena constricta* (mutatván a' fejbiczcentőt) *est epilepsia, utique phrenesis est.*“

a)

Rp. Pil: mastich \mathfrak{Z} β
 — antiepilept \mathfrak{Z} ij³
 Pulv. cordial \mathfrak{Z} j
 Ext Buglossae gr. v. (?)
 m f. p Ds. vesperi 5.

b)

Rp. Hb. anaderosis (?)
 Spec. antiepilept icar aa \mathfrak{R} β
 m Ds. Thea
 c)
 R. ungv: rudn. \mathfrak{Z} viij
 Ds. vesperi stomach. inung.

21. E s e t.

35 éves, beburkolt nyaku, szegényféle asszony hallgat, szokott puhatolás után mond a' pap „*Ecce Struma!*“ — ugy-e van nyomása a' máj táján meg a' gyomrában az asszonymak? ,van:

a)

Rp. Pulv. antistrumalis \mathfrak{Z} ij.
 (a' signaturáját nem tudom)

b)

Rp. Spir. Koppii \mathfrak{Z} ij
 Laud. liq \mathfrak{Z} ij
 m. Ds. stomachus inungatur et partes dolentes.

El nem hallgathatom azon ovatos szokását kollégámnak, miszerint ő gyakran vizeket vagy

írokat rendel, mellyekkel a' fájdalmas részek bekenetessenek, habár bizonyos fájdalmas részek a' betegtől nem is említetnek, a' minthogy ezen asszonyunk sem panaszkodék semmi fájdalom felül, ki csupán golyvája' elhárítása végett jelenék meg, 's inkább csak becsületből mondá, hogy májtája fáj, sem mint meggyőződésből; a' mi pedig gyomrát illeti, kinek nem szokott az néha megbomlani? Dehát miért hívám ezt *ovatos szokásnak*? kérdezheti a' nyájas olvasó? felelet: azért, mert többször megtörtént már, hogy a' megzavarodott betegek elfeledék nyavalyájuk' kisebb részét, melly bizonyos daganat- vagy szagatásokból áll, említeni; másodszor pedig, ámbár maga a' pap csupán a' fontosabb, a' veszedelmes nyavalyát ismervén ki hiuz szemével, megfelejtkezett a' külrészekről vagy egyáltalában nem is ismerhete ezeknek bántalmira — egykét *taceat*-(hallgasson)-jával azonban mégis idő előtt elnémitá a' beszélőt, habár ennek még hátra vala is félig hol igazi bibéje, hol holmi kisebb baja; de végre megesett az is, hogy nagyobb rangu betegek próbára tenni is megkísérték a' kollégát, valljon ráismer-e szántszándékkal elhallgatott külbajukra. Ha illyes külön fajú betegek azután elmentek vényeikkel Tapolcsányra 's kaptak egy zsák herbatheát, egy messzely pilulát vagyis labdacst, de fájdalmas, néha meg is dagadt tagjaikra semmivel nem szolgálhata (vényt erre nem kapván) a' gyógyszerész, — illy alkalommal holmi elégtelenségi kifejezések hallatszának a' gyógyszerertárban, mellyek természetesen 's egy-

szersmind igen helyesen is a' papnak megsugattanak. Innét van, hogy azóta megkérde a' pap minden beteget, nincsen-e valamelly kül baja, ha hogy nem lehet az arczból ráismerni, 's ha *nem* a' felelet, de a' pap valamit mégis gyanít, akkor minden nemelés*) daczára is csak felszokott ő irni valami koppi-féle vizet vagy Plenkféle irt's keneti vele a' fájdalmas részeket, melly eljárással semmit nem veszedelmeztet(risqueroz), mert ha elhallgattat vagy elfeledé a' beteg emliteni, akkor csudálkozást lobbant 's dicséretet arat kolléga, mert lám ráismert a' bibére minden említés nélkül; ha pedig nincsen valami különös kül baj, akkor könnyen éreztet főleg félénkeknél valami bal érzést a' képzelődés, — 's ha végtén így sem éreztetik fájdalom, akkor, a' mi nincs lehet, mert: accidit in puncto, quod non speratur in anno.

22. E s e t.

35 évü, eleven mozdulatu, piros arczáju férfiú, valóságos képe az ép és szépségnek — én róla agy felé történő vértorlódáson kül mit sem gyanithaték, 's azt is legfőlebb azért, mert épen Rudnóra jöve, hova tréfából ép külföldi (mint imez) úgy nevezett Landpartie-t nem egy hamar tesz; megtapogattatván a' pap által, ugyanazon antiepilepticus (nyavalyatörés elleni) szert kapja, mellyet a' 19-ik szám alatti leányka kapott, 's még hozzája

*) igenelni vagy igenleni = bejahan, nemelni vagy nemleni = verneinen, tagadni = läugnen

Rp. Ung. rudn. 3. vj
Olei serpilli 3ij

Ebéd alkalmával kérhetém csak el a' vényt ezen titkolódzó némettől, 's midőn kérdém, hogy csakugyan nehéz nyavalya bántja-e őt, zavartan 's pirultan felelé szegény „igen“; megkérém adná tudtomra egészségállapot a' leendő változását, mit, hivatalomat megértvén, igére, 's mi szebb, teljesite is, mi pedig legszebb, tetemes javulásáról tudósit másod ízben.

Nusch non fateor ego, rogo humillime et veritatem prosperam Domine Admodum Reverende collega?

23. E s e t.

12 éves, dagadt hasu fiu (baját talán elhanyagolt váltólázból leheté származtatni vagy gilisztákból) atyja ckkép szól: „Fiam minden éjjel az ágyba vizel“. Történt tapogatás után „*Ecce tumor abdominis, cum malo lienis et vermibus.*“ Bejön most egy szegény ember, utána két kutya meg egy macska, a' kutyák egyenesen a' paphoz futnak, hizelgve surlódnak ruhájához 's csóválják erősen farkukat — a' gazda meg-meg-simogatja őket „la la, la la“ jelszavakkal virgoncz ungrándozásra, vidám csaholásra buzdítja, újra megsimogatja a' köztük forgolódo cziczuskával egyetemben, 's nem sokára „mars“ szóval fordulásra, indulásra és pihenésre inti. Ezen intermezzot a' pap' kedélyessége (*Gemüthlichkeit*) végett daguerreotypozám le. — A' ki állatokat kedvel, a' ki a' természetben gyönyörködni tud,

az legtöbbször jó ember. Érzékeny lelkét lelkészünknek az is tanúsítja, hogy a' dalnak, az éneknek nagy barátja; tudjuk pedig mit mond emberséges német szomszédunk: „Wo ihr singen höret, setzt euch ruhig nieder; böse Leute haben keine Lieder.“

De tekintsünk a' potrohos fiura! a' pap így szól: „ergo dignetur r. h. hunc puerum contemplari, ecce cutis illa circa oculos variegata denotat respective vermes, et illos curabo ope medullae lapidis, nonne non credidisset? — et hoc crederetne domine, quod clavus ferreus per 6 menses in luto haerens, et in aqua destillata buglossae maceratus, quod inquam bonus sit in epilepsia?“ „Valljon“? „sicut verbi gr. etiam cera flava r. h. cum arundine cocta, id est cum radice arundinis cocta sit bona in ipsissima eadem epilepsia? Pulpa autem, sive medulla arundinis est bona in cancro. Ego tractavi unum hominem, cui r. h. totus quantus nasus, id est tota apex nasi deperdita fuit, et ad pulpam arundinis iterum sucrevit, solenniter sucrevit.“ „Ejnye terengette! talán az embert hitták ráknak, nem pedig a' baját, 's akkor elhiszem, hogy nádgyökérhéllel gyógyított és ki is gyógyított rákot. — Egyébiránt kísérletet tehet akárki rákos fekélyeknél a' nád' belével.

„Sonchus latifolius cum buglossa (anchusa) dat lac feminis penuria lactis laborantibus“ (lehet).

„Antimonium crudum quotidie cum esca exhibitum optime saginat r. h. porcos“ (lehet).

„Nuper venit huc porcorum pastor, qui ergo

r. h. scabiosus fuerat; — ego ergo dedi ipsi ab intus flores sulfuris, ab extus unguentum ex pulvere pyrio, et adipe, et audiat per quinque dies iisdem vestibus incedere debebat, ut ut dies dominica intercesserit, et nitide resanatus est“ (Ezellen semmi kifogás).

„Et quid facio r. h. quando v. gr. aliquis venit cum recenti vulnere; si sit parvum, inungo unguento rudnensi, et deligo; si sit magnum, consuo illud ope acus, et filorum, dein inungo unguento rudnensi, et totum pulcherrime consanatur, totum dico, pulcherrime! exactissime! Ita ante aliquot menses hos ope cornu dislaceravit os cuiusdam pueri rustici, penetravit r. h. vulnus ab angulo oris usque ferme respective ad aurem; ego connaturaliter vulnus consui, (ennél jobbat valóban a' pársi sebésztanárok sem tehettek volna) inunxi, et nunc nil videtur de laesione, nisi rubra aliqua, nitensque plaga. Et ecce ante 12 annos! sicut ergo puer rusticus ejusmodi, cum securi ejusmodi in silva decutit frondem, nusch ergo cecidit ipsi lignum acuto margine instructum ad calvariam, et ipsi totam cutim ex medio, et respective dimidio capite desumsit, id est destruxit, et puer fuit connaturaliter extra se: ad me adfertur, ego ipsi inungo capitis cutim jam ab ardore solis ferme exsiccata ope unguenti rudn. consui vulnus, et ope aquae frigidae aspersae resuscitavi puerum, et nunc puer jam vir evasit, imo jam et duxit, habet solidam et honestam uxorem. Ego in genere sum ita felix in mea parochia, in qua utique cunctos meos fideles nosco,

quod ergo nullam habeam inter feminas meretricem, nullum inter viros furem“.

Látván, hogy a' beköszöntő durczás őszi idő által visszaretentett betegek gyérülnek, 's így a' dolgai ritkulása által egy kisség kipihenhető lelkésznek az értekezésre kedve vagyon, kérdéseket hullajték elébe 's feleletit ezek valának:

„Fracturas ossium repono, dein inungo ungv. rud. postmodum deligo ipsissima eadem ratione, quemadmodum faciunt hoc ipsi chirurgi; nusch tamen ego hoc vidi toties quoties, dum fuissem qua puer apud misericordianos Szakolczae“.

„Luxationes etiam repono ope extensionis, et contra-extensionis, dein illas solenniter inungo ope ungv. rud. ut roborentur; continet enim vero ungv. rud. quemadmodum dignatur utique scire ferrum, quod utique partes totas quantas luxatas, et relaxatas rursus iterum constringit.“

„Quis conciperet, quod ergo ruta lunaria ab interne sumta possit ergo prolapsum matricis reducere?“ (én bizony nem, ki még?)

„Bonum est allio inungere kapczas contra gelu“ (experto credo Ruperto — interdum et stolperto)

„Bonum est inter duo linteamina conquassatam et expressam urticam urentem in cothurno portare sub itinere diuturniori pedestri, ne ergo vesicae in pede exoriantur.“

Én számtalan gyalog utazásaimban faggyuval dörgölém be naponta a' lábbelit, és ha nagy ritkán hólyag mutatkozik, azt emplast. diach. simplexxel tapasztgatom be 's rajta hagyám, míg

le nem vált, 's akkor már hire pora sem volt a' hólyagnak; vettem ezen kül még naponta lábvizet délbén 's este, de a' lábbelit csak akkor változtatám, (melly a' mindennapi befaggyuztatás által egész bőralakot öltött magára) midőn szakadozni indult; néha néha egy kevés pálinkát is jó a' lábba bedörgölgetni.

De ne halasszuk az időt, mert tudjuk, hogy vizeletét tartani nem tudó gyermek áll a' medumon — írjunk nekie vényt, és pedig

a)

Rp. Syr alth
— cort. aur: aa \mathfrak{Z} ij
Mur: ammon: gr. iij. (!)
Res. Jalap: gr. vj
Ext: gratiolae gr. jv.
8 Dulcis gr. vj
Syr fumarise \mathfrak{Z} iij
mf. el. Ds. oo 2 horio
duobus cochlear

b)

Rp. Medullae lapidis
aloes au \mathfrak{Z} ij
Hb gratiolae \mathfrak{Q} j
Signaturát nem olv shattam

c)

Rp. ungv. althaeae
— arthemisiae
— bursae pastor
— solven aa \mathfrak{Z} ij.
Ds. ad abdomen.

Hát a' specificum contra enuresin nocturnam, a' cuticula interna galli gallinacei meg a' cineres erinacei combusti, hol maradtak? — elefelejtkeztünk (mint néha más nagy orvos is) a' bajsereg' egyik szárnyáról.

24. E s e t.

Röviden és rosszul látó 30 éves férfin epés küllemmel, hallgat: „*Ecce color hepaticus usque ad pedem anserinum*, mond kolléga, *et quidem ab accensione sanguinis*“ no ugyan mellyik lesz a-

zon bűverővel bíró tűzkármentesítő szer, mely vérhigysúlásából eredt és a' ludlábig szökkent máj-vagy kénszint eltudandja úzni? „ecce pupilla constricta! et debet hic esse talis, quia in organo succorum intrat repraesentatio objecti relativi, (???) et si sangvis sit acris, (tehát acris, és accensus synagoga lesz, synagoga pedig annyi az egyszeri tetszvágyu X-né nézete szerint mint synonyma; *Sie werden verzeigen Gnaedige!*) obtubi crystallini (mi az a' tubi crystallini?) tunc struuntur, et pupillae oculorum naturaliter aperiuntur (naturaliter! hogy is ne?) et sic objecta prope videri debent.“ Most már félni kezdettem, hogy egyik kettőnk közül sérvést kap: kollégám a' theoriai vajudasok közt, én nevetéseim vizsztatartóztatása miatt „et si pupilla sit constricta, tunc homines sunt praestitae“ lőn a' beszéd ráadása; tótul beszélget most egyet mást a' rossz időről 's folytatja: „si sangvis non est affectus praesente oculi morbo, videntur stellae; si affectus, tunc r. h. videntur muscae; si autem cum aequilibrio sit malum (micsoda beszéd ez ismét?) tunc videtur aranea oculi, id est punctum, vel globus rotans ante oculum“.

De mind ezen zürzavar mellett csudálni lehet, mint ismere a' pap minden panaszkodás nélkül a' szem' bajára; 's még inkább bámulhatni, mikép tudott olly szert kívájkálni szertárából, melly csakugyan tetemes javulására szolgál az ismert betegnek, — irt pedig:

a)

Rp. Hb. Euphorbiae

— Chelidonii

Fumariae

Cochleariae

raphani nigri aa ℥ jvDs. thea pro potu, pro collyrio et pro cataplasmate
ad oculum.

b)

Rp. Pil. rudnens. ℥ ij

Ds. 5. vesperi.

Minden fölszólítás nélkül magyarázza kol-
léga, miért kelljen a' theát nem csak inni, de a'
szemre is alkalmazni, — mert úgy mond „in ca-
taplasmate sal volatilis transit r. h. per colaturam
i. e. per palpebram, et crudum manet foris.“ Egy-
kori visegrádi kirándulásomkor egy sváb fiu is
hasonló magyarázatot tartott Salamon' tornyáról,
így szólván, „*Hier ist einmal Salamon der weisze
eingeriegelt gewesen*“ — „*der weisze?*“ kértem, „*i-ja,
der weisze, weil er so weisz war, wie eine Taube.*“
Hogy Salamon király vala bezárva az igaz, hogy
Salamon megöszülhete fogságában, nem lehetet-
len, de hogy egy magyar Salamon király a' *weis*s
epitheton-t kapta, arról hallgat a' krónika; hogy
ellenben egy zsidó Salamon királynak a' *weis*z
se, de nem a' *weisze* tulajdonsága említetik,
az is való;“ — valamint nagyon sal volatilis
is, de nem a' megfőtt füvekben, hanem az
elhamvasztva lepárolgtatott állatokban; úgy va-
gyon colatorium (de nem colatura) névvel bi-
ró rész az ember' testén, de az 'szinte alig alig

a' palpebra, hanem például a' bélcsatorna, a' vizelő utak, a' bőrnek ugy nevezett porusai, az izzlikak*).

25. E s e t.

Rühes zsidó legény; a' baj könnyen eltalálható, mert 1-ör zsidó, kiről prima intrada a' legegyszerűbb populusnak voxja az, hogy rühes; de 2-or mutatta is rühét a' beleg; itt kórismét kimondani ismét luxus lett volna 's azért mindjárt a' gyógymódról kezd kollégám intézkedni, rendelve pilulas mastichinas, egyszersmind így szólván „*Ecce do ipsi mastichinas, quia iste homo parumper debilis, et has etiam feminae possunt summere.*“ Ekkor miután tapasztalám, hogy a' bőséges aloetika-kat, mint például pil: rud: massae pil. mastich. pulveres privid. az asszonynak minden clausula nélkül adogatja, beszédébe vágok e' kérdéssel: „an et tempore menstruationis possunt feminae summere hanc massam mastichinam?“ „*Imo! Ión a' felelet, tamen sunt hae pilulae r. h. innocentissimae, omnes praegnantes possunt illas summere.*“ — Az én alázatos véleményem oda járult. Karok és Karnők, hogy ha anyát és gyermeket egy pár szunyog gyanánt egy csapással elenyésztetni nem akarunk: akkor ugyancsak ne is álmodjunk arról, hogy *praegnansok* is bevehetik a' mastichinát; nyomatékul, vagy bár nyomtatékul elmon-

*) porus = Schweissloch = izzlik; porus = die Zwischenräume der porösen Körper = üzcse, inde porös = üzcse.

dom reá boldogult hires Schusterünk' eme régen hangzott szavait „*Dieses ist so, und hierauf lasse ich mich erschlagen*“.— Zsidónknak ugyan nem árt a' mastichina, mert 1-ör tudjuk, hogy szegény zsidót egész világ ebül tart, 's így, bár a' zsidó sem kutya, mégis igen sokat tud megemésztetni. 2-or mert praegnans zsidórul még eddig mit sem hallottam. A' vények ezek valának:

a)

Rp. Mass. mastichinae \mathfrak{J} ij
f pil. gr. iij Ds. 5 vesperi

b)

Rp. ungv. Anti scabidi Plenki
Ungv. Hellebori
— rudn. :a \mathfrak{J} ij
m. Ds. ungatur.

26. E s e t.

Egy somogymegyei 45 éves, falusi jegyző (kinek arczán a' váltóláz' átka hunyorit) magyarul panaszojja, hogy több évi hideglelése után lépdaga maradt hátra, most pedig alsó végtagjain lábain különféle fakadások támadnak. Ezen kórtörténetet én tolmácsolám a' papnak, a' magyar nyelvről ekkép nyilatkoznak: „Ego r. h. non sum tam felix, ut lingvam hungaricam callerem; slavus proprie abhorret r. h. hanc lingvam, quia plena est blasphemiiis; (igaza van a' lelkésznek, fájdalom igen igaza van!) ideo etiam slavus pater prohibet r. h. filio suo adperceptionem ling-

vae hungaricae, putat enim, imo convictus est, r. h. quod ipsa lingua hungarica sola jam sit blasphemium erga Deum, *laendlich, sittlich* gondolám magamban, de mégis *zu dick*, térítgetéshez pedig nem értvén, a' beteg' baját reassummáltam még egyszer rövideden, mire a' pap, pro coronide jól megtapogatván a' beteg' nyakát, mellét és hátát, a' fakadások' megszemlélését pedig legkevesbé sem szükségelvén, mert ő azt ugy is kéri úja hegyeivel (?) — vényezni kezd, állítván, hogy „herpetem habet“. Én kandi levén a' herpesre, holmi egykori egyetemi segéd- (assistens)- féle otthonossággal lebontom az ambulans (tanácsért járó beteg) ruháit — de nesze neked! hire pora sincs a' herpesnek avvagy is sömörnek; hanem *varixok* (viszszér-tágulatok) lepték el betegünk' alvégtagjait — 's most az egyszer kudarczot vallott a' tapogatas, azaz a' magneticus puhatolás; a' varix-okon nem fakadás- vagy pattanásnak, hanem nagy vérzéssel 's fájdalommal járó megpukkanásnak látszottak itt ott nyomai; a' pap nyugodtan folytatá vényét, melly mi lett volna más mint

a)

Rp. Pil: rud: belül

b)

Ungv. rud. kívül
's még ezen fölül

c)

Rp. Roob ebuli
— juniperi aa ʒ iij
Ext gratiolae gr iv
Ungv. solubilis ʒ ij
Syr Betonicae ʒ ij
Ds. electuarium.

d)

Rp. Ungv. Bryon.

— solv.

— altheae

— Dauci

aa 3 ij

Ds. ad ventrem.

D é l u t á n.

Négy debreczeni-féle úr jön be, általam vezetettve, kiket a' nyájas pap ekkép fogad: „Ecce omnes quatuor domini oculis laborant“ Festina lente! gondolám magamban, minthogy én csak kettőt tarték (magamat oda nem számítva) vaksinak, de hadd vizsgáljuk meg együtt.

27. E s e t.

N. János, 26 éves, bal szeme látája(pupillája) kitágult, a' jobb szem be 's néha fölfelé sandít. „Ecce nervosus status! ego non oculum, sed radicalitatem ipsius curo, et sopita hac redibit r. h. visus opticus (visus opticus magyarul: nedves víz meleg tűz, kutya- féle eb, him férfi 's a' t.)

a)

Rp. Pil: antiepilep

Jalappae

Calomelae

b)

Rp. Ung. Rudn.

oleum Chamom

Ds. circa oculum ungar

itt nem győzém
az adagokat
utána írni

c)

Rp. Ung. Rud:

3 vj

Ds. ad spinam dors.

28. E s e t.

24 éves, kevésbé epés férfiú: „*Ecce nec istud malum multum distat, attamen hic et abdomen est affectum; extus in oculo nihil habet, sed intus est debilitas,*“ és ez ugyis vala, mert kezdődő amblyopia végett kére tanácsot; kérdezvén a' baj' korát kolléga, hallja, hogy 7 éves; kérdezvén (mint rendesen majd minden embert) nincs-e valami kül bántalma (sebe, fekélye, pattogzása, szakgatása)? hallja hogy kutacs (fontanellája) volt hosszabb ideig a' betegnek; nem kérdezvén ennek okát, a' tapogatózáshoz fog és ir. — Lám itt megvallom, hogy itt engem a' rudnói kolléga' éles visus opticus meggyőzött — meg meg a' szó' legkomolyabb értelmében; én t. i. a' rövidebb látók közé tartozván, nem vevém észre a' gyenge láterőt az érdeklött' beteg' szemeiben, 's meglegedém azzal, hogy az epés bántalmakat kiolvasám belőlük — iraték

a)

Rp. Pil. alhandal

Pulv. purificat. (ez Calomel)

Jalappae

aloes

} mennyit? nem tudom?

b)

Rp. Hb. plantaginis

— agrimoniae

— matrinae aa

c)

Rp. Spir. Koppii 3 vj

— sapon 3 ij

m Ds. loca dolentia (micsoda loca dolentia?)
inungantur. (Erről is azt sugá a' pap fülembé:
„habet ille dominus nunc gonorrhæam in stadi-
dio decrementi.“)

29. E s e t.

Gyöngén látó, zavart szemsfényü, potrohos
öreg ur. „*Ecce et malum internum, et externum*“
érte alkalmasint amaurosis-t és cataractát, azaz
fekete (farkas) és szürke hályogot; megtapogat-
ván annak rende szerint a' beteget, írá ezeket:

a)

Rp. Aquae ophthalmicae exsiccantis 3 v.

Ds. ad oculum 4 dd. 6 guttas.

b)

Pil. rudn. 3 iij

Ds. 5 mahe, 5 vesperi.

De hogy miképen fogják ezen szerek a'
szürke hályogot eltakarítani, melly, mint tudjuk,
a' kristály-lencse' meghomályosodásában áll 's
melly zavarodást eddig sem bel sem kül szerek-
kel, sem embernél, sem lónál soha nem sükerült
elenyészteni, ezt mondom, nem tudom, 's Tamá-
sok' Tamása vagyok benne, hogy valaha sikerü-
lend — — halljuk mit szól kolléga.

„*Hic ergo bellum inferemus majestati ventro-
sae; iste venter magnus cum polypositate sanguinis*

conjunctus; in hujus domini medullaspinæ, (a' gérinczagyat értvén) ubi r. h. eiusmodi fracsek (frak-coska tótúl) quod anatomicaudam equi apellant, residet; ibi ergo r. h. enatum est eiusmodi szopel seu schleim, accurate recte in cruce dorsi, et ideo illud schleim ascendit respective ad cerebrum, et inde r. h. iterum descendit, et semet accurate ante pupil-las organi succorum collocat, (millyen irigyel-hető utazást teszen a' schleim, épen mintha a' boldog emlékezetü bécsi tivoliban az ugy neve-zett Rutschberg-en gurúlna alá 's föl) sic natu-raliter aeger non videt. Tamen vident vestrae do-minationes, ego omnia naturaliter explico (bizony senki sem is jó kisértetbe, hogy ezen gyönyör-űsége taglalatot valami természet-fölötti lény' ihletésének tartsa)! Ego sum medicus totus quan-tus naturalis, tantum quod ego me ita explicare non possum sicut v. g. ipsi ferme medici." Bizony édes kolléga „sutor ne ultra crepitan!“ hogy a' diagnosisokban jártas vagy, hogy tömérdek sokat láttál, hogy sokat, mondom sokat jól föl is fogtál, 's hogy olykor a' fölfogottat jó sikerrel orvo-soltad is, az igaz, azt minden megvalíja, ki az igazság' szemébe mer nézni; de a' theoriák' ma-gyarázásába ne fogj, mert ekkor olly csipős, olly fagyasztó deret fujsz az erősebb oldalaidon ör-vendezőnek szívére, hogy jéggé merevűlten pat-tan szerte a' hűledező rokonérzet' köteleke 's a' te dicsőséged roskataggá korhad el!

Megczirógatván nagy sebbel lobbol belo-pódzó ebeit kollégám, új erővel neki gyürkőzik a' theoretizáláshoz, így szólván: „*In domino spe-*

ctabili adest r. h. acrimonia aortae“ (ob er wohl atheromatose Ablagerungen meint, mondhatná a' híres Dr. Skoda) „*Adest etiam tremor manuum*“ mond az öreg ur „*non tantum manuum, sed etiam totius corporis ob ventrem magnum* — biztatja kolléga — *quem r. h. perdere debemus, et quid crederet spectabilis domine cum quali remedio?* — kérd engem kolléga, és önmagának felelőleg ekkép folytatja — „*cum alchymia summa, ecce cum mechanica universalis, cum pilulis nempe rudnensibus*“ (Lám milly könnyű phraseológiát csinálni: alchymia summa, meg mechanica universalis annyi mint pilula rudnensis; tehát vasut, két garasos adó, és zsidók' emancipatioja szinte mindegy t. i. ősi-ség) „*et dolorem coxendicum, atque aortarum dispellemus ope extracti millefolii*“ a' coxendixet ugyan könnyű egyébiránt meggyógyítani, mert az öreg urnak ott fájdalma sohsem volt!

30. *E s e t.*

Gyöngélkedő, töpörödött öreg ember (kiről csak azt mondhatám magamban: *senectus ipsa est morbus*). — Ránézésből megszólamlík kolléga „*Iste habet ergo (ergo?) aquas inter istas pelles, inter istam duram matrem*“ 's megtapintván a' tapintandókat hozzá veti „*habet ille debilem quoque stomachum*“ 's midőn kérdé: *Habens' keine Wunden?* 's a' beteg mit sem felelne, megjegyzi „*porro et altum audit*“ (Hiába, szemesnek a' világ!)

a)

Rp. Pil. rud. 3 j.
 Castor. gr. jv.
 Ext. buglossae gr. X.
 mf. pil. vesperi
 5. summat.

b)

Rp. Ungv. rud. 3 VI.
 Ds. bis de die junctura granii
 (cranii jobb lesz) inungatur.

31. E s e t.

65 éves asszony, hallgat — a' pap sem kér-
 di, és rövid kipuhatólás után ír, mit? lehet-e
 még azt kérdezni mit? mit mást mint

a)

Pil. Rudn.

b)

Ungv. Rudn.
 Ds. loca dolentia inungat.

Igen, de minő loca dolentia! hiszen magau mon-
 dád tegnap, hogy a' külső bajakat nem vagy ké-
 pes kitalálni. Engedj meg amice defendens, de
 ez egy kisség vásári munka; igaz ugyan, hogy
 rá van írva a' vény' tövébe „*gratis expediatur* :“
 de valljon nem veendi-e szinte gratis is be a'
 gratis szert? — nem helyeslem ezen procedurát,
 hoc est gratis!

32. E s e t.

Fájós lábu, elkecseregett kifejezésü, 38 éves ember, — önkényt vallja a' puhaltatás közt, hogy 4 hó előtt kificzamodék bokája: „*Nicht redens*“ mond kolléga; erre ki akará bontani lábát a' beteg és megmutatni, de kolléga azt hasonlókép feleslegeli, miután ugymond a' nélkül is mindent (?) kitudott már a' tapogatásból; ezen megvallom nem csudálkoztam, hanem bosszankodtam; midőn pedig visszahelyhezési kísérlet nélkül csupáncsak az ungventum rudnense használása' ajánlatával bocsátá el a' 70 mértföldnyiről ide utazottat 's még csak azt sem tanácslá, hogy, ha a' kenőcs alatt 6—10—12 hét *mulva* megpuhulandottak az inak (szálagok), majd akkor próbáltassa értelmes sebész által a' repositiot (visszahelyezést), midőn mondom még ezt sem tanácsolá: akkor őszintén megvallom, elfutott a' méreg; mert azt csakugyan senki el nem hiteti velem, hogy a' rudnói kenőcs a' kificzamodott bokát valaha helyre csuklasztaná! Akárki mit mond, csak jól írja Kotzebue, hogy az ember közép lény a' barom 's az angyal között.

33. E s e t.

55 éves asszony, néz, hallgat, pisszenni sem mer — tapogattatik, kérdeztetvén, vannak-e fekélyei, azt feleli „nincsenek“ 's rövid pör után ezen vénnyel convincáltatik baja, (melly egyébkint szintolly 'sűrű fátyol alatt lappanga kolléga előtt is, mint előttem; igaz, malus stomachus-félet mormoga a' gazda).

Rp. Pulv. cardiaci
 Scammon.
 Jalappae
 Pil. rud. aa \mathfrak{Z} ij.
 Castor. gr. V.
 Ext. gratiolae gr. iij. (!) ~~ant.~~

34. E s e t.

45 éves, szegény kiaszott ember, hallgat
 egész alázattal — kitapogattatik, 's minthogy fe-
 kélyei nincsenek, nem nagyon teketóriáz kolléga,
 hanem ut fecisse videamur

Rp. Hb. matrinae
 — Fumariae
 — Agrimoníae
 — menthae
 — Crispae
 — Cham aa \mathfrak{Z} ij.

„*Istius stomachus est r. h. depravatus, ideo
 adest contagium (?) in pulmone, liene et hepate (!)*
 — *ecce r. h. circa os, et respective in cruce*“ —
 a' beteg diákul nem tudván, nem érté ezen beszé-
 det, és sajnos dolog, hogy én sem értem — ugye-
 te sem nyájas olvasó? — tehát gyerünk odább.

35. E s e t.

8 éves, duzzadt sáppadt leányka (átalános
 görvélyeket gyaníték, különösen a' tüdő körül,
 vagy szinte bennük is) tapogatás közt mond kol-
 léga: „*Ecce scrofulae cum inspiratione fistulosa!*“

a)

Rp. Tinct. antiscrof. \mathfrak{Z} iv.

b)

Rp. Hb. lymphath.

— matrinae

— anti salinariae aa 3 vj.

Rad. tarax

— Calami aa 3 ij. m. Ds. Thea.

Ezen à ventre à terre vagyis lóhalálában irt vényekből igen nevezetes distractio, bizonyos megszakadozottság rí ki, mintha csak a' belső szobákban vendégek, ép vidor kedvűek és történetesen jóízű csányi dinnyékkel és hegyaljai aszuval mulatozók társalognának 's a' háziurat várva várnák; illyes mit à priori leheté gyantítani, de a' dolog mondhatom à posteriori is összevágott, noha illy magány (privát) házi viszonyok' fürkészésébe avatkoznom feladatomból nem ismerém. Az egész dolog így került volt ki. Én kollégát ebéd után szokás szerint nagy szobájában keresém, 's ime szándéktalanul a' már délelőtt sejdített igen barátságos vendégcsoportra bukkanok; mindaddig ki nem bocsátá az csekély személyemet, míg poharat nem üríték, az összes társaságnak simultanee (egyideileg) viszonzó nyájas poharaitól kísértetve. De ki hinné, előbb mintsem jól csak megmelegedhettem is a' nyájas körben, mi dolognak kellett épen itt nyomába igazodnom: „nunc vero venio ad gravissimam querelam, et atrocissimam tuam suspicionem“ panaszoznám M. Marczel nagynevű szószólójával. Ugyanis miután in vino veritas, a' soha nem látamok közül egyik csak elkezdi ám, így szólván hozzám őszintén: „Lássa lássa barátom, a' háziur

nem tartja magát önálló embernek vagy becsületes orvosnak, mert még nevét sem mondá meg nekie.“ — „No no — mondám; de szóból ért az ember! hát ugyan minek tart?“ kérdém. „Biz ő uram önt az egyetemtől kiküldött kémnek, vagy pedig holmi tenkre jutott, kiéhezett 's most valamellyik gyógyszerésztől megvesztegetett kalandor orvosnak (bien obligé!), ki a' plebánost valami szakadatlan nyugalmat varázsló álomporral, vagy egy ügyesen vezetett késhegygyel (no mi sül ki ebből) akarja láb alól eltakarítani“ — — tovább akara még szólani emberem, de én egy alázatos és halk rogo humillimével (mert per se diákul folyt a' discursus) közbevágván, ekkép metszém ketté a' gordi csomót: „Uraim!“ klin sz. klinon“ tanulám a' napokban a' tótoktól! (azaz szeget szeggel) tudjuk, hogy az igen tisztelendő háziur (kiről most megvagyok győződve, hogy csakugyan *némelly* orvosi remekfogás birtokában van) az álarczhordástól nem igen ment, mert incognito gyógyit, azaz copiák' köpönyege alatt pro re nata eredeti vénnyeket gyárt (most halljuk)! ha ő saját meggyőződése szerint senkinek nem ártván (?), *incognito* gyógyit: én ide jöttömmel szinte saját meggyőződésem szerint senkinek nem ártván, miért ne szerepeljek *incognito*? miért ne observálgassak orvostudományaim iránti buzgalomból a' nevetlen orvos köpönyege alatt? Én már 7 éves gyakorló orvostudor vagyok, 's hogy önök jóakaró őszinteségét szinte őszinteséggel viszonzozzam, azt is hozzá teszem, hogy a' pesti királyi egyetemnek nem kéme, hanem illy meg illy nevű, illy meg

ily hivatalu tagja vagyok, ki csupán kíváncsiságom és tudvágyom' csillapításául sétálék Rudnóra."

Mindnyájan örvendezének 's miután jó emberek valának, rögtön hitelt is adának szavaimnak — 's azonnal újra üresek lőnek a' serlegek. Világi csupán egy volt közöttök, mert reverendája nem volt és szép nagy bajszot viselt; végig húzván ő bajuszán egypárszor ujjait, jól rám tekint, fejet csóvál és megmeg szemem közé néz. — „Önnek valami kifogása van ellenem“ mondám kérdő hangon — „Bizony bizony mond uraságod valamit; ha nem csalódom, én láttam valahol önt.“ — „Ugy vagyon“ mondám (ráismer-ven hangjára, melly a' privigyei gyógyszerészé vala) „és pedig 6 év előtt Privigyén nemde?“ „ugyvan“ mond a' gyógyszerész: „de hát nem Arányi, hanem valami Lostainer-féle neve van az urnak.“ Erre feleletül utilevelem bontám föl, hol ezt olvasá a' helyesen kétkedő: „Dr. Pr. Arányi, ezelőtt Lostainer.“ — „Vivat vivat dominus spectabilis! jam sum in claris“ újra kellett poharaznom 's megigérnem, hogy a' házigazdának azonnal bemutatandom teljes diszben magamat (mit aggodalmait' elhárítása végett magamtól is megteendettem vala). Folytatólag mondván in nuce a' barátságos privigyeinek mind azt, mit a' 6 év alatt, mióta egymást nem látánk, közérdekűt a' hazában 's azonkül élveztem, barátságos kézszorítások közt oda hagyám a' lelkesedetten vigadókat és folytában a' cselédszobába vonulék, hol a' lelkész 27-35. beteggel hamarkodék. Mihelyt az első alkalom nyildoklott, azonnal kol-

léga elébe terjesztém szélbontott pakszusomat, hivatkozólag a' privigyei gyógyszerészre. Kolléga hiszen, ugymond, benevola fassiomnak is: épenséggel nem akarom megtekinteni (tetszett mondania) a' bizonyítványt; de mialatt én a' betegeknek kiadott vényeit tárczámba lemásolám, mind a' mellett is olly szépen bebe-pisloga ő kegye documentumomba, mintha csak belőle írná ki Copiáit, — egyszer szerencsésen össze is ütközének *ellenörködő* szemeink, 's egymásra mosolygánk mint hajdan az augurok, midőn az utcán véletlen összejövének. Mi türés tagadás! egyikünk 19, másikunk egy hián 20. „Stiehlst du was, so hast du was, und lasse einem jedem das Seinige“ mond a' becsületes német sógor.

Eloszolván a' betegek, bepakoltam — mint egy mókhemgeher *) portékáit, mellyeket ugyan megpillantanak, de meg nem vásárlának — nem nagyon méltánylott utileveletem, 's ekkép szólítám meg a' lelkészt diákul: „uram ugyan szünj meg valahára reám gyanakodni! lám tudjuk, quae sunt aequalia uni tertio, sunt aequalia inter se: én egykor dikaeologus (jurista vagy jogász) valék, most testestül lelkestül orvos vagyok — te theologus (hitész vagy hitnök) voltál, 's most szívvél lélekkel gyógyászkodol; melegülj fel tehát irántam, ne éreztesd velem minden udvarias szavaid mellett kisíró hidegségedet; bocsásd meg, hogy olly merész, olly tolakodó valék, de

*) Házaló zsidó; jobban még várasló, mert mőkhem város, nem ház.

én tudvágyam' csiklányának egyátalábanellen nem állhatok; tapasztalatim' öregbitésével magamnak 's talán másnak is használok, néked és másnak nem ártok: légy tehát szives hozzám és vonzó-dó, — nagy emberismerő létedre talán csak nem fogsz őszinte arczából 's hangomból, melly egyenesen szívtől szívhez van irányozva, gaz-embert bennem szemlélni?!“ Himezett hámozott és rogo humillimézett kolléga, de csak ki lehete lele-sütögetett szemeiből olvasnom a' kiirhatatlan gyanu'furdáló férgét. Igazat olvastam-e sze-meiben, meghallandjuk holnap. — Egy pár „*ja, ja!* és *vere sic! vere sic!*“ után így szól kolléga: „*Ceterum dignetur sibi cuncta perlustrare, et connotare; mihi non nocet utique dominus spectabilis. Ego ex meis respective ordinationibus nihil habeo; ego nunquam quid accepto, nisi pro S. missae sacrificio, et hinc quoque mihi solum tantum retineo, quantum pro una quavis die mis-sa quadrat; reliquum r. h. ego meis vicinis pa-rochis, et eorum cooperatorem distribuo, qui persaepe apud me sacra celebrant: ideo jam in ephemerides posuerunt, quod ego per alios cu-rem respective munus meum peragendum, quod r. h. falsum est, quia ego quovis die solus celebro, sicut hucadusque dignabatur probabilius audivisse, et hodie observasse, ego solus celebro.*“ Ez igaz, valóban igaz! valamint az is, hogy sok, igen sok pénzt osztogat mise' fejében pap-társainak, 's nem csak siklusokat, de egyéb ajándékokat is, p. czukrot, kávé, théát, finom dohányt, pezsgőt, viaszgyertyát s a t. Vendé-

geihez sietek most a' lelkész, én pedig a' délfe-
lőli erdőbe menék, onnan a' kresztánfalvi és
rudnói tájat a' tiszta alkony' bájos fényében csu-
dálандó 's ha jó szempontot leledek, azt a' ter-
mészet után leveendő. — Sikerült mind a' kettő;
erre megelégtelésemet öregbitvést, még egy órát
andalogtam a' hűs, de szellőtlen bércki szabad
levegőben, átfutám agyamban a' láttakat 's hal-
lottakat, reflektáltam, abstraháltam, végtére hí
az idő haza felé fordulni, mikoron már, *nox fuit*,
et *placidum carpebant fessa soporem corpora per
terram.*' De bezzeg a' fogadóban még nem volt
sopor, hanem *nox* 's a' legélénkebb émettség
mindenfelé! a' hintón, kocsin, csészán, szeke-
ren és taligán összesereglett vendégek' zajgó
zsizsere hada között.

Rövidlátóságom már sok bajt okozta éle-
temben, mellyeknek alig van nagyobbika annál,
hogy azt kényességnek vagy affectationnak róják
föl; ez okból az utcán nékor a' legtisztosb vagy
érdekesb ismerősömet is elmulasztom üdvözöl-
ni, miáltal könnyen a' durvaság' vagy gög' vá-
dának kelepceztéjébe csuszamlom: mind a' mel-
lett különös, hogy növendékkoromban a' fűvész-
kedésnél (botanizálásnál) a' mező 's erdő' legér-
dekesb virágait legelőször megpillantani számta-
lanszor mégis épen nekem sikerült, mi „*ecce no-
va planta!*“ jeladásomra *) azon elégtételben ré-
szesite, melly pajtásim' efféle kifejezésében álla:
„*denique iste myops tamen optimum habet ocu-*

*) Akkor még latin világ vala 1830-ban.

lum botanicum!“ Mintha csak azon idők tértek volna vissza, úgy vala ma este is; sok volt a vendég, midőn az étterembe toppanék 's elég köztük az érdekes, de az érdekeseknek színe vagyis virága azon csoport volt, melyet a' hosszú asztal' éjszaki szélén azonnal megpillanték 's mellyel annál fogva egész illedelmesen szembe is helyhezém magam. Alkotá pedig e' csoportkát egy tisztelet - 's vonzalomgerjesztő, őszbe vegyülő urias küllemű férfiú, kinek egész valóján a' magyar nyíltszívűség, részvét, nemes küzkeség és méltóság a' legszebb őszhangzásban előmölve sugárzott. Ilyenek lehetének, gondolám magamban, azon ősapáink, kik Attila' tanácsát képezték, 's kikről a' hajdankor' írói bizonyosságot tesznek, hogy: „annyi méltósággal birtanak, miszerint a' római tanácsba patriciusoknak egyenesen beillének.“ Ezen úr mellett három hölgy ült, kikben az élet' tavasza mosolygott: fesztelenül finom bánásuk 's kacértalan nyájas leereszkedésük a' műveltség' finom fokán tündöklék, melly szellemi vonások' eredeti nyomait az öreg urban mint atyjukban könnyebben észre lehetett venni, mint az anyagi, azaz arczvonások' hasonlatosságát. Szemben e' társasággal egy érdekes küllemű, elmés tekintetű fiatal ült volt, ki nem érzé magát hontalannak az im lefestett kör' határai közt, noha mint a' beszély' folyamból kivehetém, először volt szerencséje vele érintkezni, valamint en csekélységemnek is.

A' rudnai körülmények' fejtegetése volt eleinte a' társalgás' tárgyalványa: de a' hölgyek-

nek bilincseket nem ismerő élénk elméje egyéb fogalmakat is szüle és nevele, 's valamint alabástromfehér és bársonypuha ujaik a' kötésben szüntelenül mozgának, úgy édes mosolyú rózsajkaik sem heverének tespesztő nyugalomban, hanem egymást föl-föl-váltva hangoztaták a' legdeliebben csengő szavakat, mellyek kellem- és tartalomdúsak valának. Midőn egyikök meg nem egyezék a' másiknak állításával, gyönyörűség volt látni hallani, milly higgadt keblűen 's kimélve sorolá elő az czáfokait, vagy hallgata engedve legszelidebben. A' beszélgetés elszálonga Rudnóról Pestre, Fehérbe, a' Zirczi tájba, meg Temesbe; elszárnyala Velenczébe, Mantuába, onnan elszökdele Drezdába 's innen Párisba; 's mi nem kevésbé kitünő, az, hogy a' beszélőket mind a' pesti, mind a' velencei (vagy akár fiorencai), mind a' drezdai, mind pedig a' párisi egyaránt saját földieinek tartandotta, olly jól birták ezen tartományiak' nyelveit. — Szép litteratura, művészet, nevelés, orvosi tudomány, gazdaság, gazdasszonykodás a' legillatosb' pot de pouri-ként egyveledének, 's mondhatom, hogy pipa nélkül is lehete jóízűen mulatnom. Ha aztán közben közben elményes szomszédom, az élénk szemü férfit vevé által föl-föl-váltogatva az udvarlást, azalatt elelandalottam, tünődvén a' valódi műveltség felől, melly mint imént tapasztalám, nem csupán a' finom bánásmódban, az indulat' vitézi legyőzésében, ékes munkák, táncz, zene, rajz, idegen nyelvek' tudásában áll, hanem a' kedélynek, a' szívnek valódi kifejlesztésében

rejlük ; ez a' czél , a' többi csak eszköz : ez arra szolgál , hogy jót tehessünk , a' másik csak arra , hogy kárt ne valljunk , a' gonoszoktól meg ne rövidítsünk.

Illy társaság igazi tanodája a' fiatal férfiú jelleme' rényes kivirításának ; illy körökben képes a' fiatal lelkét a' rossz behatások ellen edzeni , magát az úgy nevezett gonosztól megszabadítani , 's bár a' féke-szakgatott vad indulat el kanyargott volt is már a' józan utról , ha nemtője által ismét varázs - szellemek' közelébe vezetetik , legottan lepattogzik róla a' vásottság' elfásító kérge , és szeliddé válik , szeliddé mint az anyáskodó szent természet , mellynek öléből egyaránt ered a' nagy mint a' kicsiny , a' szegény mint a' dús.

Ezen , mint későbbben hallám , diplomatie is *méltóságos* család legközelebbi rokonságban áll a' tegnap itt előfordult fiatal párral , mellyel utközben össze is jöve véletlen 's értesíteték azon tréfáról , mellyet tegnap este a' bundába burkolt 's a' fogadóban fel nem ismert lelkésszel élvezének ; ohajták különben , bár holnap ők is bejuthatnának hozzá 7. vagy 9 órára — mit én is ohajtván nékiök távozóknak nyugalmas éjt kívánnék , minekutána hallotta volna a' háznak ura , hogy tizet ütött már az óra , ha a' rudnói tornyon lett volna óra (à la Nagy Ignác).

Harmadik nap Rudnón.

Délelőtt.

36. E s e t.

Tisztes éltes úr vizkóros küllemmel. Kolléga a' tapogatás után úgymond: „*Ecce hydrops ex arthritide!*“ a' beteg, ki igen távol vidékről jöve 's kollégával érintésben soha nem vala, helyeslé a' kórismét; nézzük mit kap.

a)

Rp. Pulv. privid. \mathfrak{Z} j.
massae pil. rud. \mathfrak{Z} j.
scam: \mathfrak{g} j.
Ext. bugl. g. 2. ut f. pil. 5.
vesperi.

b)

Rp. ungv. aromatic. Plenki i
– solventis
Linim. volatile aa \mathfrak{Z} iij.
Camph. gr. vj.
Laud. p. \mathfrak{Z} j.
Ds. Ext. tumidae ungant.

c)

Rp. Hb. lymphath. \mathfrak{H} j.
R. matrinae \mathfrak{H} j.
Ononyd. spin. \mathfrak{g} j.
Card. bened. \mathfrak{Z} . VI.
mDs. Thea.

d)

Rp. Vereshagyma haját egy
részt.
vizet négy részt.
ezek ázzanak egy pár nap
's igyék a' szüredékből két
hét lefolytáig naponta egy
meszelynyit.

Összeszedvén magát a' hajdan magyar huszárcapitány volt nyavalyás; deákul kérdi kollégát: „*undenam didicerit artem medicam?*“ Felelet: „*Ego r. h. qua puer educabar in nosocomio misericor-*

dianorum Szokolczae, et ibi jam a tenera juventute condidici vulnera deligare, imo et aperire, quemadmodum et cadavera dissecare; dein fuit ibi quidam senex celeberrimus Oberarzt; fuit ille ex nostratibus, — fuit ille quidem r. h. bohemus, sed nihil hoc facit, quia slacus est genus, et bohemus est species, et nostrates slavi hungarici sunt rursum subspecies, seu varietas bohemorum, et respective moravorum, ex parte et polonorum (ibi in Comitatu Liptoviensi, atque Arvensi); nusch ille r. h. Oberarzt (ut redeam) me edocuit in ipsissima lingua bohémica ex vetustissimis libris bohemicis artem medicam, (ejnye be jó könyvek lehettek azok!) et quia ergo ego r. h. nihil abhorruí, et ad cuncta animum habui, ergo ille me r. h. ita denique adamavit, et ego sic ab illo percepi Botanicam, et Therapiam (ej hah!); deinceps ego studui humaniora, postmodum evasi clericus, et tunc jam r. h. praescripsi; utique etiam qua parochus aegris semper consilia dedi, sed iste magnus confusus hominum tantum ab eo tempore est, a quo illum canonicum ibi in X Y Z curavi, de quo jam domini medici (bezzeg most már nem mondá: inanes medici!) omnes pessima quaeque vaticinarunt; dein, quia ergo illum sanavi, miki prohibuerunt, ne quid praescribam: sed aegri denique me urgent, et ego in fine finali utor libertate hungarica, quae cuivis homini permittit, ut in domo sua hospitibus salutaria consilia largiatur. Estne verum domine spectabilis? — „Ommino!“ (csakhoggy én a' subjective salutarét az objective salutarétól hatalmasan megkülönböztetem)!

Ez tehát kollégának saját szájából folyt élet-írása! Vannak e' tekintetben sok váriánsok: némelyek őt kitanult nevendék-orvosnak tartják, mit ő maga is tagad 's legjobban látandjuk orvosí litteraturájában (lentebb), hogy ő *Dr. Bene ő nagysága' tanodájából nem származhaték*, mit sokan rebesgetnek Pesten. Asszonyságok pedig azt szeretik mesélgetni, hogy kolléga francz háboruban mint önkényes betegápoló szolgált volna, mint ezt egy pozsonyi hölgytől is hallám, ki 20 évü görvélyes bajaitól menekedvén meg (kolléga' tanácsai által), hála' fejében Rudnóra jövéen itt azt a' pap' saját szájából hallotta volna. — Vagy a' beteg tréfált vagy gyógyásza, én nem!

„*Sed vere immensam praxim debet habere dominus admodum reverendus*, mond a' vizkóros ur, *et hac ratione ferme totam jam dignabatur exhausisse artem medicam*“ — Pap: „*Deus avertat! tamen haec scientia est respective inexhaustibilis; ego r. h. continuo adhuc lego ex libris medicis — nunc ego v. g. studeo alchymiam, et quidem alchymiam metallicam de anno 1730(!); et optima chimia est respective illa de anno 1687. (!!!)*

Ócska deszkakerítés,

Oh de furcsa teremtés!

Ölelheted kedvedre,

Nem hányják a' szemedre.

Erdélyi népdal.

37. *E s e t.*

40 éves, elsoványodott halvány hölgy, maga említi, hogy köhéccsel és rosszul emészt.

a)

Rp. Massae pil. rud. \mathfrak{Z} j
 Ext. fumariae
 — Millefol. aa gr. vj (!)
 ol. sassafras. gtt ij
 m f. pil. 5 vesperi

b)

Rp. Spir. Koppü \mathfrak{Z} jv. \mathfrak{Z}
 Ds. stomachus, et loca dolentia (?) inungantur.

38. *E s e t.*

Maga mondja egy 35 éves kocsis, hogy 6 hét előtt lótól mellbe rugatván, ottan kellemetlen nyomást érez.

Rp. Electuarii pulmonalis \mathfrak{Z} vj
 Ext. fumar gr. xvj (!)
 Ds. quater de die 2 cocl: coff.

Három hét múlva hire pora sem volt fájdalomnak — de nem merném állítani, hogy: post hoc, ergo propter hoc!

39. *E s e t.*

46 éves férfi, maga mondja, hogy a' kőszvény bántá, melly a' budai fürdőkre magjavula, de meghűtés után ismét kitöre. A' fürdők ellen nagyon kikelt a' pap, tagadá egyáltalában minden fürdőnek gyógyerejét — 's miért? mert abban járatlan; — miért járatlan? — miért? hát azért, mert az 1687. alchymia optima igen kecskenyen méri ki a' fürdők' vegytani alkatrészeinek mine-műségeit: de olvassuk a'vényt.

a)

Rp. pil : rud: \mathfrak{F} i β

Ext: grat:

Roob. ebuli aa (!!!) gr. viij

Millefolii gr. x.

R. Lampathae gr. vj

Ds. m f. p. vesperi 5

b)

Rp. Spir. Koppii \mathfrak{F} vj- sap \mathfrak{F} ij

Cruce stomachi et loca dolentia inung t.

Épen midőn e' sorokat férczelném össze, értesitetem – nem ugyan Pál' fordulásáról, hanem Ferenczéről (kollégáéról), ki egy urnak szakgatásai ellen a' pistyáni, vagy trencsényi fürdőket ajánlá. Ez haladásra mutat, még pedig jó irányúra 's ekkép dicséretes ; de még az is kiemelésre és dicséretre méltó kollégáról mint emberről, hogy megtudván a' szóban levő urtól, hogy Pozsonyba utazik, megkéré őt, vinne el magával Pozsonyba valami rokona' számára 50 pengőt — bene notandum, a' pozsonyi urat sohasem látta azelőtt kolléga — de bizni tudott benne !

40. E s e t.

40 éves, testes ur egy kettőt köhent. „*Ecce hic de collo ad pectus decurrit*“ — „Ugy van“ mond a' beteg.

a)

Rp. Ext. Rhei

— agarici.

— aloes: sol: aa \mathfrak{z} i β

Res. Jalap.

Scammon. aa \mathfrak{z} iMassae mastic \mathfrak{z} β

Ext. fum gr. x

Sal. aperit \mathfrak{z} j

(ez kérem c a l o m e !)

Bals. peruv. gr. 1 f. pil. 5 vesperi.

b)

Rp. Hb. lymh. \mathfrak{z} ij— plethorum \mathfrak{z} iijR. matrinae \mathfrak{z} vj

m. D. Thea.

41. E s e t.

Elmondja egy anya 9 éves leánykájáról, hogy fejének jobb fele időszakonként erősen megfájul, az illető fülnek piros és forró megdagadásával; a' pap nem szól, csak ír a' kisasszonykának, kinek apja szinte szenved, még pedig több évtől, ilyen bajban.

a)

Rp. Pil. rud. \mathfrak{z} j (vajha minden férj olyan hiven 's hívőn ragaszkodnék nejéhez, mint kolléga a' p i l u l a e r u d n e n s e s -ekhez !)

ol: macis gtt iij (?)

Ext. tarax gr vj (!)

Laud. p. gr vj

Pulv. cordial \mathfrak{z} j

Syrupi ferri hydrojodici q. s. ut f. pil. gr. ij Ds. vesperi 4.

b)

Rp. ung. solub \mathfrak{J} j
 — altheae
 — rosati aa \mathfrak{J} j β

Ds. vesperi coll. inungat (alkalmasint görvélyeket tapasztala kolléga, mellyekre épen nem is ros ezen kenőcs) —

Erdélyiesen mondva ezen vénynek se file, se farka; mert semmi tervnek a' világon nem talál-tatik nyoma benne. 4—5 hónap mulva tudtomra esék, hogy a' kisasszonynak főfájásai egészen megszűntek, hogy semmi emésztési bántalom a' hosszas hasűritésre nem következék: de a' sza-konkénti fűlgyulladás most is — 's olly szaporán mint azelőtt — rendesen csak bebe-köszönt.

42. E s e t.

34 év körűli uri asszony (az előbbi bete-gecskének anyja), érdekes arczvonalaí és so-ványka külleme ideges állapotot 's talán mellbán-talmat is gyanítatnak — szokott tapogatás után mondja kolléga, „*Wer mer holt ausflicken!*“ Ugy kol-léga! több is elveszett Koronczónál! Csontváz, gombház, ha elszakad, lesz más, — egy helyett kétszáz! Az asszony nehezen vevé, hogy egész-ségének csak kifoltozgatásával biztaták, — a nyakra főre megírt vények ezek voltak:

a)

Rp. Massae pil Rud \mathfrak{J} j
 Extr: Gratiolae gr \mathfrak{J} j
 Pulv. dig pur gr jx
 Scammonii scrup. ii
 mf. pil. s. 5 napjában.

b)

Rp. Hb. lymphaticae
 — pulmonariae
 — anachloreti
 flor chamom. aa \mathfrak{B} β
 Ds. Thea.

De tudjuk, quod cito fit, male fit — hamar ismertünk a' bajra, de meg nem ismertük édes kolléga! Javult ugyan az asszony, de nem a' gyógyszerre hanem a' légváltoztatásra; nem is gümőtől származik gyanítottad köhögése, hanem ab insufficientia valvulae bicuspidalis. — A' néhány hétre ismét rosszabbul asszonyhoz én is elhivatám tanácsadás végett, 's megkongatván hallgatván a' mellet, ép tüdőre, hanem a' szívnnek latinul említettem életműves bántalmára akadtam. Okszerű orvosságokra tartósabban mutatkozik javulása. Dicséretére válik a' hölgynek, hogy a' szükségkép legszigorubban kitűztem életrendet (diatét) a' legpontosabban követi, nem csekély élvezet' megtagadásával.

Nyolczat mutat a' szobabeli óra, másodszor kondul meg a' harang, 's kötelességének megfelelő siet (valamint mindennap) lelkészünk a' szentegyházba, hol noha latin és tót szón kívül soha más meg nem hangzik, hol noha csak már maga a' magyar nyelv is istenelleni káromlatnak mondatik, mégis az istentelen száju (?) magyarok' magyara, Sz.István, dicséri a' fő- 's mit majd el sem hinne a' nyájas olvasó, még a' bal oldali oltáron is a' magyarok' szent istenét; jobb oldalon pedig — jól meg kell jegyezni — mindeddig oltár nem alapítatott. Mind a' két helyen térdelve nyújtja át jámbor királyunk országunk' paizsát, koronáját, buzogányát és almáját honunk' pártfogónőjének, a' boldogságos szüznek.

A' megszólalt orgonácska' hangja csak Rud-

nón ér valamit — jobb sokkal az orgonásé, még helyesebb a' vele latinul éneklő serdülő leányaé, 's legkellemesb az immost áldozó papé. A' jól őszhangzó ének' szivemelő hangjai, a' füstölőnek ideglendítő kellemes illata, a' magyar tökélyek' nem csak beszélő, de cselekedten cselekvő magasztos ideálja, szent István' képe, magas érzelmek' szárnyain emelék a' hivek' lelkeit föl menny felé, és ki a' világ' fondor kísértetei' sikos mulandóságából; de minthogy mindennek, mi kezdődik, végződnie is kell, ezen léleküdtő enyhülésnek is meg kellett szűnnie; *ite missa est* hallaték, 's hamar reá eloszlott az összegyűlt nép. A' lelkész' testi erejít egyszerű reggeli frisíté fel, mire nyomban — betegei' erejinek helyreállításához látánk a' pappal indulni.

A' tegnap említett nyájas méltóságok látogatják igazán festői csoportban, néhány a' háttért kitöltő köz sorsu beteggel a' szobát. Épen tapogatózni indul kolléga, midőn egyszerre mohón kinyílik az ajtó 's néhány inkább épnek, mint betegnek látszó, 's fesztelen mozdulatikból ítélve régibb ismerősnek tetsző ur 's asszony lejt be. Ezek, mint később saját szájukból hallám, a' rajtok jól sikerült gyógyítás' meghálálása' okaért jöttenek Pozsonyból ide: az egyik farkashályoggal (*amau-rosissal*), a' másik orr-rákkal (?), a' harmadik két évig tartott holmi gyermekágy-utáni összesugorodással, a' negyedik mi a' legpompásabb, egy 24 évtől (élte' második esztendejétől) tartott, 's nyolcz hónapja begyógyult görvélyes lábsőcsontszúval valának meglátogatva és rudnói kol-

léga' szereivel szerencsésen helyre állítva. Egy ötödiknek szörnyü fülfájását végre majdhogy el is felejttem. Mindezeket természetesen a' *pil: rudn: ungv. rud.* és a' czifra quodlibet herbaté ránták ki; ne iszonyodjunk tehát *noi altri medici* annyira a' szegény jámbor aloetól 's a' többi drasticumoktól, hanemha azokat egyenesen ellenjelentvéknek (contraindicáltaknak) sejtjük.

Nos hát Rudnó' baráti! nem érdelek meg e' tekintetben — kitárt őszinteségemért — egy szipp (szippantásnyi) petreit vagy füzes-gyarmatit? De kérem, ne várassuk a' deli uri családot.

43. E s e t.

Fiatal urnő — kinek rövid tapogatas után a' *görcsök'* megismerésében igen jó fogásu kol-léga valóban megmondá baját.

a)

Rp. Pil. antiepilept.
— mastich aa ℥j
Ext: agar.
— poeon.
Res. jalapp:
Scammonii
sal's (jellel) aperit aa ℥j
conser. anthos ℥j
m f. pil gr ij — 5 vesperi

b)

Rp. Hb. borag
— matricis
— matrinæ
aa ℥ ij
fl. Calcitr ppae
— Plantag
aa ℥ ij
Hb. anachloret
℞b ij

Ezen asszonyoságnak baja teljes öntudattal járó elmerevedés, melly bizonytalan időszakokban mutatkozik. Legujabb tudósítások szerint: a' régiben maradt a' baj.

44. E s e t.

Fiatal ép hölgy — maga mondja, hogy több évtől fülfájásban szenved hallási akadály nélkül — a' görvélyes küllemet inkább elfogultság vagy következetességből lehele rajta észrevenni.

a)

Rp. Massae pil. succin ʒj
— rud: ʒj
m f. p. 4 vesperi

b)

Rp. Aq. dest. altheae (i)
— pulegii
— agrymoniae
— fumariae
aa ʒij

Ds. vesperi auris eluatur et caput illico obligetur.

c)

Rp. Rad: Chinae nod,
— Carlinae
Stip. dulcam
Hb. fumariae
— veronicae durae
R. liquiritae aa ʒij
Ds. mane et vesperi tepide libat.

Beérkezett tudósításokból tudom, hogy semmit sem javult.

45. E s e t.

Fejlődő ép rózsához hasonló *** B. kisasszony, kiről így szól kolléga: „*Diese ist gesund*“. „*Est quidem sana, sed altum audit*“ mond a' hölgy' atyja; — kolléga: „*Ja, Sie hat sich verkühlt, et ideo r. h. tympanulum est incrassatum, et quidem eousque, donec natura roboretur per se ipsam*, (mi az a' per se ipsam?); *habet illa domicella r. h. respective dolorem in clavicula* (ki hallotta fülben a' clavicula hirét?) *seu in illo musculo* (értem mit akar mondani: in malleo; hallott t.i. kolléga valamit a' fülbeli *malleus, incus* és *stapes*ről harangozni).

Ezen siketség voltaképen nem meghülésből, hanem hagymázból maradt hátra (valamint azt magától hallám az említett kisasszonytól) mit kolléga hallván, mit sem felele reá, hanem irt (*dajs is'e faner (feiner)*! mondaná a' zsidó.)

a)
Rp. Gumi ammon \mathfrak{S} β
Res Jalappae \mathfrak{g} j
Ext. cochl gr. x (!)
Syr. ferri jodati
gr. xij (!)
m f. pil.

b)
Rp. Aq. dest. Buglossae
— althaeae
— pulegii
aa \mathfrak{S} ij
ol. serp. gr. IV
— anthos gr XVj
Ds. infundat in aurim vesperi aliquot guttas, et caput bene deliget.

Az atya: „*sentit filia mea crepitationem in auri*“. Kolléga: „*Gratulemur, quia hoc devenit r. h. a scrofularum polypositate infra tympanulum haerente — et ideo recte debet in auri calorem excitare, eousque, donec tympanula elastica evadant.*“

Illyen kulcsos és dobos magyarázatok eleinte jól esnek, mert kaczagtatási ingerrel bírván, meg-rázkódtatják a' testet, és előmozditják az emésztést: de ha három nap egy szél-tiben hallatnak, és qui tacet, consentire videtur-ként helybenhagyást is igényelnek, akkor már valóságos csorvát, igazi csömört szülnek a' hallgatóban; mi okból inkább is nézék biz én a' türelmesen hallgató deli hölgyre mint festő, hogy sem hallgaték kollégára mint gyógyász. Hosszas német furcsálkodásaira végtére ezen latin epilogust sulykolá kolléga „*Debet r. h. ista domicella jus cumineum pro jentaculo summere, ut roboretur, quia cuminum gaudet virtute omnimodas recidivas arcende (?) et chylum stomachalem confortante.*“ Ha ez igaz, akkor merem mind azon nőket figyelmeztetni, kik jóra tért férjeket birnak, hogy éljük' párjainak szorgalmasan adják reggeliül a' jus cumineumot, (mellynek üdvös hatásáról már fön a' 19 szám alatt szólt a' lelkész, hol is azt *Onais*-nak (*anisanak*) hívá ugyan, de minden bizonnyal cuminumot értett) annyival inkább, minthogy e' szert épen nem kell a' drága latin konyhából hozatni, miután annak magyar neve „köménymagos rántottleves“, mit tudom minden magyar gazdaszszony, főleg e' czélből, szívesen *maga* megfőzend-megtért férjének.

Sikere a' gyógyításnak (mint tudtomra adák)
 abban áll: hogy még mindig nagyot hall a' beteg.

46. E s e t.

Az éltes, vidor kedvű, ép's csupán néha a-
 ranyérben szenvedő, a' szó' teljes értelmében
 méltóságos atya ezt kapja.

Rp. pil. rud. \mathfrak{Z} β
 Ext. millefol gr. x (!)
 ol. sassafr: gutt x. f. pil etc.
 Ds. vesperi 5.

47. E s e t.

Nehéz hallásu fiatal ember, maga vallja ki
 baját's a' nélkül, hogy annak okát fürkészné
 kolléga, már írja:

a)

Rp. Pil: rud. \mathfrak{Z} j
 Pulv: privid. \mathfrak{Z} β
 Ext. Compos. \mathfrak{Z} β
 — fum
 — valer aa \mathfrak{D} j
 Salis, aperitivi (ez Calomel)
 \mathfrak{Z} j (csak?)
 m f p. Ds. vesperi 5

b)

Rp. Aq. d. Pulegii
 — fumar
 — foeniculi
 — anisi
 fi. sambuci \mathfrak{Z} j
 ol. anthos gutt xx
 Ds. vesperi ad aurim infundat, et caput deligat.

c)

Rp. Hb. lymphat ̄ ij Ds. Thea.

Ezen ember, kinek megsiketülése' oka ki sem kérdezteték, még mai nap, egy év mulva sem hall jobban, noha hiven szerel.

48. E s e t.

50 év körüli száraz halvány férfit, hallgat.
„*Ecce pectorarius!*“ Én is mellbajnak tartám.

Rp. Elect: pectoralis

Hb. plethorum

— millefolii

— benedict aa ̄ ij Ds. Thea.

49. E s e t.

Hályogos szemű kis leány (később tudám meg anyjától, hogy több évig össze vala zsugorodva, melly állapot eltüntével kifejlődék a' hályog. „*Ecce amaurosis!*“ — talán cataracta! — „*Est haec r. h. amaurosis scrofulosa a refrigerato humido acri enata, unde naturaliter cernitur obfuscatio tubarum opticarum*“ (jaj! jaj!) Ezen fényészi trombiták, mellyeket olly örömet emleget kolléga, alkalmasint az 1500kinyológiában irattak le. Föliratának ezen vények: -

a)

Rp. Tinct: antisoroful ̄ jv

Ol. anthos. gtt. viij

Ds.6 guttas mane et vesperi in aqua.

b)

Rp. Butyri \mathfrak{Z} i \mathfrak{z}
 Cerae albae \mathfrak{g} ij
 Ext. cic. gtt ij
 aquilae albae (C a l o m e l)
 gr. ij
 Res. jalapp. gr. ij
 Ds. $\frac{1}{4}$ pars lentis vesperi inponatur in oculum.

c)

Rp. G. ammon \mathfrak{Z} ij
 Pil: rud. \mathfrak{Z} β
 Syr. ferii jodati
 q. s. ut f. p. gr. ij
 Ds. vesperi 4.

d)

Rp. Ungv. altheae
 — solventis
 — rosati
 aa \mathfrak{Z} ij
 Ds. vesperi stomachus, de-
 in coxae manuum (!) et
 pedum inungantur.

50. E s e t.

58 éves, zömök vérmes uri ember, az ugy nevezett habitus apoplecticussal, melly ellen *Bulwer* a' szarvasgomba (Trüffel) pástétát tiltja, mielőtt szólni kezdene a' beteg, ekkép előzi meg kolléga: „*Habemus ergo dolores capitis, et gravitatem in pectore*“. „Szórul szóra ugy van“ lön a' felelet. „*Excussiones nullas habet spectabilis*“?, nem mond a' kérdezett. Ekkor a' szokott rudnói labdacsok irattak fel, 's ha nem is Cicerói tisztasággal, de mégis Cicerói hatásu lelkes kifejezésekkel tiltaték el a' kávé és bor ivás.

A' beteg' állapotja idő' folytával tetemesen javult.

Megszerzés.

Három nap telék el Rudnón, és én sokat tapasztaltam, mi kíváncsiságom, mi tudvágyom' kielégítésének különb különb tekintetben megfelelő; de minél inkább soványodék kollégámnak teste, borzalmas tünődései és rémes töprenkedései miatt, miután ő minden útilevelem' megnézése, minden esküdtféle úri ember általi ajánltatásom mellett, mindinkább kétkedék czélom és járatom' becsületességében. Értem az esküdt tisztviselő alatt azon élénk elméjű ifjat, kivel tegnapelőtt esteve a' méltóságos család' körében mulaték, ki noha engem mindeddig sohasem látott, mégis jól fel bírta fogni: fiatal vala ugyan ismeretségünk, de érett, mert — mint mondják — lelkeink érték egymást, sziveink öszhangzának. Ezen feketén látni nem tudó férfit még egyszer megkísérté kollégát felőlem felvilágosítani, de mintha csak falra hánnya volna a' borsót. — Megvallom, most már magam is restelém, hogy rudnói felléptemnek illy ki nem számított boszuságos eredménye lőn, mert a' jámbor kollégát nyugalmban háborgatni szándokom épen nem vala; sokat törém tehát fejemet, miképen görditsem le ag-

gasztó búját epekedő kebléről, 's mikép hitessem el vele tökélyesen, hogy én sem patikárius vesztegetett kalandor, sem k. egyetem fogadta kém nem vagyok, ki talán Achylles' sérülékeny inát keresném fel rajta 's amugy lábán érve takaritanám el láb alól, hanem hogy egyedül magán mulatságból (privat *Vergnügen*ből) látogatám meg a' tót országot, országszerte elhiresedett papgyógyásza végett. Végtére eszembe juta Privigyére (3—4 órányi távolságra) rándulni, onnan a' gyógyszerésztől (kolléga' kedves emberétől), ki mint tudjuk, engem több éve ismer, nyugtató írást hozandó, mellyből kivilágolják, hogy a' kalandornak tartott egyed csakugyan nem gazember, 's esze ágában sincs, hogy ő akár Rudnón, akár Pesten legcsekélyebb ártalmára is legyen ő lelkézségének. „Diu delibera, fac cito“ — a' kétszer is említett esküdt ur egész szíveséggel megrendelé a' szomszéd faluból (mert szegény Rudnón ló nem találkozik!) az előfogatot, 's én 3¹/₂ óra alatt Privigyén termék, épen midőn végb'sút vőnek a' sűrű fellegtorlatok közé vonuló n. nak korán elhaló sugárai. A' takarékos gyógyszerész és tulajdonosának felkeresése, 's a' helybeli orvosnak meglátogatása foglalák el estvémet; ez utolsótól sok érdekést hallék mind a' rudnói, mind pedig az egyéb europai mediczináról. Öt éve nem látánk egymást, majd mindig változó körülmények közt hányaték sorsunk' sájkája, 's így pipa-szó mellett éjfélig tarta vidám csevegésünk. Ezen jó barátom megmente a' gyógyszerésztől kapandó *quietantia morum* ki-

jö-
lig
gy-
sö:
ön,
ta-
út
ip-
tér

á-
ri-
á-
a-
's
a'
g
r-
or
in
g
y
,
,
n
-
-
e
e
r
-
4

g
e
t
n
k
t
l
t
g
C
g
n
r
h
b
a
O
s
n
R
3
h
n
s
h
n
r
r
v
k
c
g

kérésétől is, ő maga levén velem Rudnóra jö-
vendő 's ott a' papnál értem jót állandó. Alig
győzőm a' jövő napot elvárni, melly viradni egy-
általában nem akart, irtóztatókép omolván az eső:
de a' kiszabott időre Pestre térni köteleztetvén,
indulnom kelle. — Lelkes ügyfelemnek tarta-
lomdús társalgásában az öt órára elnyult sáros út
néhány negyedünek tetszék, mert egyaránt táplál-
tatván szív és fő, az unatkozásnak szabad tér
nem engedteték.

10 óra mult el, midőn Rudnón valék más-
sodszor életemben. Bemegy barátom (a' privi-
gyei orvos) a' lelkészhez és egész fél órai vilá-
gosítgatás után e' szavakkal jő ki: „Bizony ha-
rátom, nem vevő az öreg tréfának a' dolgot, 's
ha én fel nem világosítom 's nekie mindenre a'
mi szent, meg nem hitelek, hogy téged még
Pestről mint egykori tanár segédünket jól ismer-
lek és emberséged felől jót merek állani: akkor
szegény öreg, míg él, mindig aggodalomban
töpreng, félvén, hogy a' pesti kém most meg
most irtja ki az élők' sorából.“ Meg is tölte négy
csőt golyókkal és postákkal ellenemi védelmére,
mit más, de szinte hiteles forráshól merítettem.

Megvárván még az utolsó három beteget,
bementem bucsuzni a' lelkészhez: láttam három
töltött fegyvert egy szobaszegletben, meg a' Rá-
kóczyféle pisztolyt a' könyves szekrényen; kér-
dem búcsúbeszédem közt „mire való az a' sok
fegyver?“ felelet: „a' kutyák ellen“ (Ejnye! be
megbecsülnek, gondolám magamban), tehát meg
is vannak töltve ugy-e bár? „igenis“ felelé ha-

bozva a' háziur ; „én is töltött pisztolyt hordok magamnál, ha utazok“ — mondtam, kiemelvén bluszm' zsebéből e' perczben egy pacificator (kibékítő) nevű 6 csöves mordályt, mellynek megpillantása szerfelett savanyu hangulatot áraszt a szegény rémülő kollégára „de mondtam nem öldöklés, hanem ijesztés végett hordom e' fegyvert,“ 's ekkor zsebembe rejtém ismét a' gonosz csöveket „mert orvos nem emberrongálásra, hanem rongált ember' kijavítására van teremtvé, ugy-e édes tisztelendő úr? „*sic est*“ lön a' felelet; ezzel a' beszély' fonala foszlányosodni kezdvén én a' bucsuzás' formuláit indulék elperegni, 's mondhatom soha olly vidámon nem mosolyga rám kolléga, mint midőn látá, hogy már csakugyan hordom a' sátorfát; ekkor mutatá ő meg könyvtárának fenemlített disznóbőrbe kötött jeles kincseit, 's midőn holmi babonás szerekről nézetét, valamint általában a' szerek' hatásáról véleményeit puhatolgatnám, teljesen meggyőződém, hogy kolléga orvosi eljárásában belső meggyőződése szerint cselekszik; elég erre nézve néhány szavait idéznem: „*vere mulla sunt incomprehensibilia in chymia et in botanica, attamen non sunt ea ideo impossibilia; quis concipit v. g. quomodonam homo aquaticus inter homines, sicuti nos sumus, degere possit, et ego propriis meis oculis vidi rogo humillime hominem aquaticum, qui cum nostra rheda in celerrimo Tropp cucurrit, et jam in hac, jam in altera ripa fluvii Moravae conspicuus fuit: ille trans fluvium currebat, r. h., sicut nos per ejusmodi pratum cursitamus, et madidus uti-*

que non evasit, nec ille, neque gausape illius; habuit enimvero ejusmodi gausape, sicut ibi moris est, et ejusmodi plundras, quemadmodum ibi r. h. gestitant rustici — — *et ille homo aquaticus jam 9 homines ibidem peremit*“ — „Cui fini?“ kérdém közben — „*nusch ergo devoravit illos vel quid, nusch Deus scit.*“ Helyemet sem találtam csodálkozásomban rémülésemben; de rogo humillime nem az elmondott, hanem az elmondó vala bámméskodásom' tárgya, — mig végre eszembe juta, hogy nil admirandum! 's egy pár engedékeny quis hoc crederet-tel össze nem szedém megzavarodott eszmélésemet. Beszért még az öreg némelly sympatheticus szerről, — többi közt, hogy legjobb kutyaharapta sebre ugyanazon kutya' farkáról levágott és összehamvasztott szőrt ráhinteni. — Jó olly személyeknek szobáját macskaszőrrel kifüstölgetni, a' kik macskák' láttára görcsöket kapnak, sőt el is ájuldoznak. „*Fuit anno elapso pulchra domicella apud me, quae aequae cattum non pertulit, et ipsi r. h. fumigationem praefatam praescripsi*“ — „et nunc?“ kérdém — „*nusch nunc? nunc erit probabilius sana!*“ — — Bizony *erit*, de még nem *est*, mert azon pulchra domicella történetesen rokonim' egyike, ki bizony még most is csak ugy ájuldozik, ha macskát érez a' szobában, mint én, midőn mondola helyett egy ugy nevezett sváb-bogarat roppantok valamelly csemegében össze, qual' piacer! — Háromszor is akartam már menni, de mindig volt egy *r. h. adhuc aliquid haberem ad communicandum*, mig végtére tanácsot kért az öreg egy 16

éves öccse' ügyében, kit ő nevel 's kiben szint-
 olly szenvedély mutatkozik az orvosi tudományok
 iránt, mint ő benne, ki már Rhetor-korában ki-
 gyót, gyikot, békát, egeret 's t. effélet bonczol-
 gatott a' legnagyobb indulattal, 's kiből orvost
 akarna faragni. Mondám, hogy járasson vele or-
 vosi iskolái közül egy évet Bécsben, egyet Prá-
 gában, egyet Paduában 's kettőt Pesten, 's e'
 szerint játszva megtanulandja a' fiu a' *német*, a'
 jóféle *szláv* (cseh), az *olasz* és a' *magyar* nyel-
 vet; válassza pedig az egyetemeket a' szerint, a'
 mint ezen, vagy amazon a' helyen eme-vagy ama
 tudományban-európai hírű férfit tündöklik, — fel
 is írák neki a' nevezett négy egyetemen a' mai
 napnak ünnepelt matadorjait, p. o. egy *Hirtl*
 Prágában, egy *Rokytánskyt* Bécsben, s a t. s a t.
 (Nem ártana ezen sorokat tisztelt ügyfeleimnek,
 kik talán orvosoknak szánt fiakkal vagy rokonok-
 kal bírnak, figyelmesen megfontolni, 's ez elv-
 ből a' növendék-Aesculapokat első évre Bécsbe
 vagy Pestre, másodikra Prágába, harmadikra
 Paduába, negyedikre Pestre, ötödikre ismét
 Bécsbe küldeni, 's úgy velők az Osztrák biroda-
 lomban élő legjelesb férfiakat, leggazdagabb és
 czélszerűbb gyűjteményeket 's végtére a' külön
 fajta tudományos industriát közelebből megis-
 mertetni; de még mennyire rug a' sokféle nem-
 zeti érintkezésből sarjadzó bő *emberismeret*!
 pedig kérdelem, mi szükségesebb orvosnak inkább
 mint az úgy nevezett *anthropognosis* (menschen-
 kenntniss)?! — Beereszkedtem ekkor az emli-
 tett négy egyetem' szellemi és anyagi festeg-

tésébe, mialatt halkkal figyele kolléga párhuza-
mimra, sőt sokat fel is jegyezvén magának, igen
lekötelezettemnek vallá magát: de hinni csaku-
gyan még sem látszék, és Gall meg Lavaternek
rajta kitűztem *diffidence*-bélyegei erősen bebizo-
nyíták bizalmatlanságának épenséggel el nem ta-
gadható nagy fokát; 's valljon mi tanusíthatá ezt
olly kézzelfoghatólag? *ich werd Ihnen sagen genü-
diger Herr!* mondaná a' zsidó, — ezt tehát az ta-
nusítá: hogy kolléga, noha házában négy nap
alatt hétszer fordulék meg, noha két oldalról is
hallá ilyen amollyan hivatalomat, noha imént
egy óráig csevegék vele egészen az ő érdeké-
ben, *még sem kínálta meg ebédével* — pedig ő nem
zsugori ember, sőt mindennap vendégelget, 's
mi több, akár hány soha nem látta idegent is!
(Tudom, senki olly arczátlannak nem tart, hogy
talán a' forint' meggazdálkodása végett szeret-
tem volna inkább kolléga' asztalánál falatozni
mint a' fogadásénál).

Rosz volt az ebéd, de még rosszabb az idő
's azért elvártam a' másik napot; de ekkor is en-
gesztelhetlen omlék az eső a' szürke mennyről,
sűrű köd 's felleleg homályosíták el a' láthatárt,
's a' regényes rudnó-tapolcsányi völgyben né-
hány az előtérben festőileg tűnelgő sziklatorla-
ton egy pár agg góth egyházon 's az igen bájos
fekvésű ludányi udvartelken kívül, nem volt, min
legelészne a' szem. Ebédet a' nagy-tapolcsányi
szotykos vendéglőben szolgáltatánk. Nagy-Ta-
polcsány kis Jerusolóim (Jerusálem)! értem, hogy
egy egész tábornyi zsidóktól lakatik; de kom-

mendáalom, hogy a' nyakrafőrei emanczipáció' baráti ide ne jöjenek — különben szomorú példámra ugy kiábrándulnak, de ugy, hogy azt sem tudandják, mellyik az emanczipácziónak második betüje 's mint igazi philanthropok mindenek előtt a' zsidónak emanczipációrai képességét 's ez okból előbb neveltetését fogják figyelőre venni, még pedig mindenek fölött a' *negativa educatiót*! szemük előtt tartván mindig azon hasonlatosságot, mellyet egy, eredeténél fogva a' parabolákhoz igen neki szokott emberséges mesümedtől (keresztelt zsidótól) hallottam, mikoron így szólt: „A' zsidóság egy darab fehérítetlen szenny, pecsét, foltos vászon, mellyre a' pecséteket már a' fonás és szövéskor ejtegetik szándékosan, 's azért ha mi tisztára fehérített vásznat óhajtunk, ne kezdjük a' dolgot a' fehérítésnél, ne veszítsünk szenny- és szapulással annyi drága munkát és időt, hanem gátoljuk a' fonás és szövés alatt szándékosan véghez vitt pecsétejtéseket, azaz akadályoztassuk azon méreg-beoltást, melly a' Gemara (*die Gemohre*) szellemi aqua tofanajával cseppentetik már a' 3—4 éves gyermek' fogékony keblébe. Milly vízfénnyet vet a' lelki szenny a' testi emberre, azt valamint à priori, szintugy à posteriori is mind Tapolcsányon, mind meg azon kívül is tudjuk, 's azért el is mellőzöm azon képzelhetlen rondításnak megpendítését, mellyet nem egy értelmetlen gyermek, nem egy esze- vagy inaroskadt vén, hanem egy 20 év körül sertepetelő zsidó teremtés véve fényes nappal

udvar-ajtaja előtt ebéd' alkalmával a' falatozók' szeme láttára véghez.

Ebéd után még embertelenebb lőn az idő 's én bevonulék a' kilátást tágitó bakról a' hintó' mélyjébe, nem ügyelvén a' kül világra, míg Nyitrán nem valék; ekkor kitisztulván az alkonyódó nap, minekutána megszemlélem a' céljának ekkorig igen megfelelő és különös szép rendben tartott megyei kórházat, fölvergődtem egy érdekes hitnök-tanárnak társalgásában a' legregényesebb kilátással kecsegtető nyitrai várra; melly az évenként többször mérőföldre eláradó Nyitra' kiöntései közt egy tengerben büszkélkedő szigetvárként tűnik föl, és több utazót nyitráról fogalmaiban édesdeden megháborít.

Tudjuk, hogy a' nyitrai várban a' mai nap még régi idomában találtató, de fájdalom hatalmasan bemeszelt templom már álla, midőn őseink Ázsiából Európába szakadának; kár hogy a' püspöklak, melly még 50-60 év előtt tiszteletre gerjesztő góth alakjában méltóskodék, a' XVIII-ik század' végének izlésére módosítaték, 's így az agg templom a' X-ik, az újabb a' XV-ik, a' palota XVIII-ik, a' vár' bástyái a' XVII-ik, 's az ezeket őrző püspöki katona a' XIX-ik század' szabását hordja magán — concordantia! concordantia! Egyébiránt de gustis non dispis.

Az estvét részint szíves kalauzom' jeles festmény-, részint az itteni gyógyszerész' (ki több bel-és külföldi társulatoknak ugyancsak *érdem-dús* tagja) válogatott növény-, kagyló- és ásványgyűjteménye' megszemlélésében töltém, ré-

szint pedig az igen nyájas háziasszony által az én kedvemért gondosan összehivatgatott buzgó nyitrai ügyfeleimnek barátságos körében. Bezzeg vehetne ám Gyöngyös Nyitráról példát kollegialitás' tekintetében!

Más nap a' hetenkint ötszer járó nyitra-pozsonyi bérkocsik' egyikén egymagam Pozsonyba juték.

Jövő reggel „István“ gőzösre szálltam 's rajta egy nap, egy igen érdekes nap alatt Pestre jutottam. Érdekes az átaljában minden gőzösöni utazásban, hogy rövid idő alatt sok és igen különféle emberrel ismerkedhetni meg, úgy hogy festő, regény-író, pap, orvos, jogtudós, szóval mindenféle psycholog *) a' leggazdagabb aratásra tehet ottan szert a' külön küllemű, külön módu, külön nyelvű, külön miveltségű és külön indulatu tarka vegyület között.

Ha valaki korábban jö a' gőzhajóra és ki-gyomlálván lelkéből a' sok megzavaró házi körül-ményeket, élénken ügyel, figyel: akkor boldog és boldogtalan szeretőket, hű és hűtlen házastársakat; elégült és elégtelen szülőket magzatokat, őszinte vagy kétszínű barátokat lát egymás' karjaiban, bucsucsók' cserélgetései közt csoportkákra felosztva. Néha azt is látni, mikép éri egy vagy más hitelező adósát megszökhetése'

*) Ne hívjuk uraim a' papot lelkésznek, mert l e l k és z = psychologus, — hanem papuak, vagy nem bánom h i v és z nek — theologust hitnökönek; arabul a' pap i m ár, a' templom i m o l a; az ima i m a; quid ad haec domine defendens?

elhatározó pillanatában frakkja' leffentyűjénél még jól eleve utól (utul), úgy nem különben mint csusztat egy döcögve szaporázó potrohos öreg férjtől vezetett kaczer fiatal feleség' kezébe holmi boldogított adonis egy rózsaszínű levelkét, mint cserél ez a' körötte nyüzsgő, de reá nem igen ügyelő világ' színe előtt tilos szerelmesével egy pótlékutasítási csókot; továbbá mint lop *Herr von* Adonisnak zsebéből egy kőczos fejű rongyos tolvajjoncz selyem kendőt, 's mint ragaszkodnak denevérkörömként ezen *freier Uibersetzer*-nek boglyás üstökébe egy Nemesis küldötte kofának vaskos ujai 's mint peczelődik szét a' sáskarajként kiomló szitokkitorések által ő kofaságának torka, mellyen a' perspectiv a' gyomor' nyílásáig vezet 's mellyhez a' jónásnyelő czetnek táogatása csak szunyogásítás vala. Ezeknek láttára egy festő, ha a' legálmosabb ábrándozással birna is, képes volna egy igen eleven életképet festeni, előtérbe tevéen a' köszénnek rakott 's a' gép' fűtésére szolgáló sok kosarat, a' behozandó sok mályhát, batut, poggyászt, butyort, ládát, zsákot, és az ez ideig német plundrában járó, tótul veszekedő magyar pozsonyi drabantokat, vulgo *Stadtguardi*-kat.

Mig a' parton ezen tünemények mutatkoznak, elsőt, és egy negyed mulva másodikat harangoz a' hajón egy kis matróz, fűtik erősen a' gépet, pattog hatalmasan a' kemenczében mint pokolban a' tűz, sűrű gombolyokban bontakozik a' fekete füst egy magas vas kürtöből, mellette pedig fehér gőz hömpölyög susterogva kifelé a'

veres gözcsőből 's harmatgyöngyökké tömőd-
vén lecsepereg az, azt első pillanatban eső-
nek vélő 's tőle gyakran elijedő utasokra. To-
vábbá kis fiók hajóslegények öblögetik le tisz-
ta vízzel a' hajónak padolatul szolgáló, kisség
domborult födelét, és *pit erlaub'ns* *) szóval szó-
litván fel egész illedelemmel félre a' láb alatt le-
vőket, azt nagy pontossággal megsepregetik...

Kik agens uraimékkal jól ismerősek, 's a'
hajón akarnak kedveltjeiktől elbucsúzni, azoknak
szabad néhány szóra a' gőzösre belopódzni; de
midőn a' harmadikat csengetik (mi a' hajóskapit-
ány' jó indulatából 2-3 percczel későbbre is ha-
laszható a' toronyóra' ütésénél): akkor ugyan
csak kifelé kell ám osontani az elutazni nem aka-
róknak, különben gőzősön veszvén kénytelenek
ő kelmük Pozsonyból Gönyőig együtt hajózni,
melly menetésért koránsem várhat kárpótlást az
elkésett, sőt fizetni köteles mint akármilly egyéb
utas kénytelen sétájáért. Történik még több más-
féle véletlen utazás is, például, midőn a' tovább
aludt utazó sebbel lobbál sietvén saját maga czi-
peli batuit a' hajó felé 's ekkor mintha a' szent
lélek küldé, egy dologkereső árvai tót vetődik
elébe, kinek természetesen átadja terhét; de egy
régen nem látott spectabilissel kell a' manónak
őt összejuttatnia, ki in nuce elmondhatja vele há-
zi környülményeit vagy, mintha a' gonosz hajta-
ná, a' tegnapi darab' végét; ezalatt bejut a' tót

*) Egy két év mulva talán nem leend már szükség
sub asterisco ide jegyezni a' „kérem bocsássont!”

már az utolsó csengetés után a' dobogót épen elhagyni akaró hajóra ; de míg a' poggyász' tulajdonosa parthoz ér , már egy rőfnyire távozik az ármányos gőzös és nincsen bátorsága visszamaradtunknak egy elszánt szökésre : a' menetett tótot majd hogy a' nyavalya nem töri ijedtében , partosi uramat peg' boszankodtában ! A' szegény tótnak addig kell most proszim ponizsenizni , míg annyit koldul össze , hogy szándoktalan utazását megfizethesse a' gőzösön és Gönyöről Pozsonyba visszagyalogolhasson — illy kollekták az első helyen jóízű nevetést és nem csekély pénzhalmazot szülnek , 's a' tót utóbb még leiszsza magát örömeiben , 's ki sem akar Gönyőn lépni a' hajóból. Ellenben partosi uram , ki órákig, néz a' nyom nélkül siető délczeg gőzös után , fünek fának elpanaszolja baját , de csak ritka azon puha szívű , ki megsajnálja , sőt még az is megeshetik rajta , hogy nem tudván , miszerint egy belépti jeggyel egész nyáron át (nem pedig csupán a' reá írt napon — datumon) bejuthatni a' hajóra , bementi jegyét a' Dunába dobja 's mást veszen holnapra (Ezt nem ártana in margine veres cze-luzával (*cerussa*) följegyezni !

Van végtére még egy véletlen bal esemény a' gőzösre kelésnél , mellybe illy formán sikamlunk : fris légszívás végett a' dunapartra rándul a' vidéki déltájban (Pozsonyban) , látja miként áll meg a' Pestről megérkezett 's fél óra mulva Bécsbe indulandó gőzös a' *hidon alul*. Ezt megjegyzi magának vidékink mint szinte Bécsbe szándékozó , de csak holnap reggel , miután ma

még Pozsonyban végzendői vannak ; fölkel emberünk , hogy el ne késsék , már négy órakor , bejut a' *hid alatt álló* gőzösre 5 előtt , de nem találván még rajta egy utazó földi lelket sem , reggelizni siet ki a' kávéházba , hol olcsóbb a' kávé ; itt hallja , hogy jó volna a' híres pozsonyi mákos kalácsokból néhány tuczatot utra vinni , megegyezik , kártándlit is vétet magának , mert még csak $\frac{2}{4}$ 6-ra , be van pakolva minden , $\frac{3}{4}$ 6-ra hajón a' mi kalácsosink , hallja a' másodikat , hallja a' harmadikat csengetni 's örvend , hogy már olly régen a' hajón van ; ekkor egy ismerősre akad , ki őt bámulva kérdi , hogy Pestre akar-e utazni ? Kalácsosi uram nem vevén tréfának a' dolgot , hordja kifelé a' sátorfát és fut kalácsainak két harmadát elhullajtva a' *hidon fölül* gőzöshöz , melly már egy puskalövésnyire eltakarodék 's mellyfélére csak másnap juthatand ismét reggel , mikoron már a' pesti hajóból ki nem hozathatott ruhái Pestre érkezendettek , kalácsainak romjai most összeszáradtak és ezen káron kül Bécsbe még egy uj jegyet kelle váltania , ujat mondom , mert a' Pestre menő tegnapi hajóról kiszabadulvást köpönyege' zsebében feledé a' jegyet . Jegyezze meg tehát kiki magának , hogy a' ki Pozsonyból Bécsbe délben akar indulni , az igenis a' *hid alatt álló* gőzösre szálljon : de a' ki azt reggel ohajtja tenni , az a' *hidföldről* lépjen , mert a' reggel hid alatt álló Pestre megyen , noha orra felfelé áll mint a' Bécsbe törekvőé !

Térjünk most (if'you please) a' mi gőzösünkre , 's nézzük meg , minő képet mutatna az , ha

azt amúgy egészen dilettons módjára ledaguerrotypoznók. Tudjuk, hogy a' daguerrotyp csak az árnyékot 's világot emeli ki, a' színnel pedig mitsem törődik: ha tehát képeink nem elevenek, hanem szürkésbe vegyülők, gáncs őket nem éri, mert a' szerény *oscura chiaro*-n túl nem terjed határuk; mind a' mellett illy kis vázrajz is mulatságot szerezhet elvégre ollyasoknak, kik soha gőzösön nem valának, 's csakugyan hogy az igazat megvalljam, csupán illy ignotusok' figyelemztetésére 's utrai ösztöngzésére van vézna kis rajzom egyedül szánva. Nézzük!

Elinduláskor a' hajó' tetején álló kapitány rövid trombitaalaku kis stentor-kürtjével „inviz-hör (*invisher*)- vigyázz!” jelszóval figyelmezteti a' gépészt, ki készen áll a' gép 's e' szerint a' hajó' megindítására — 's midőn „törnhedd (*tornehad*)- csavard föl!” vezérszó hallik, 's teker egyet a' kápész 's már mozdul előre a' hajó; e' közben a' kormányos is megmarkolja a' könnyűden forgatható kereken járó kormányt 's halad a' mindinkább sebesedő 's végre száguldó lóval versenyt futó nagyszerű gőzös. Midőn megállást parancsol a' kapitány „sztophör (*stopher*)- állítsd meg!” szót hallat. Illy első perczek, elinduláskor a' parton maradt ismerősök 's a' hajón eltávozók közt keszkenyők' lobogtatásában vagy kalapjaik' emelintésében tünnek el; hogy épen e' pillanat van zuhogó gőzösünkön, mutatja amott egy kisírt szemű hölgy, (kiről sugva mondom el, hogy szörnyű zokogás közt válék meg nem egy, de száz csókokkal beborított türhető fiatal sze-

retől vagy miétől), ki egész nyakkendőjével törekszik a' bucsu' utó jeleit kinyilatkoztatni. Lavater ösvényén elindulvást ez ízben én (tisztellett mondván) nem hiszek szemeimnek, vagy inkább a' hölgy' szemeinek, — egyébként lehet hogy csalódom, ha mégis valószínűben nem csalódik a' Pozsonyban maradott szerető. Ott egy más és már őszintébb küllemű nőt pillantunk meg, ki merőn szegzi szemét a' játszi hullámokra 's ha nem tévedek, szerelmesének szerelmét látja bennök visszatükrözni. Amott egy férfin nyugalmas helyet keres magának, mellyen nyugtalan éjét ohajtja megboszulni; itt egy más cheváliér (alkalmasint bécsi, mert noha pap, katona és orvosküllemmel nem bir, bajuszt még sem visel) másodszor bisztikezi föl eldudásodó hasát; ott egy mérnök-forma két kíváncsi dámának magyarázza a' gépet, kik azonban inkább a' mérnököt, hogy sem a' gépet veszik figyelőre — többet is forognak ők a' mérnök körül, mint eme stoicus frater ő körülük; amott két angol küllemű csinos, tiszta, de izetlen öltözködésű férfin sétál sebes léptekkel, hol hallgatva, hol földabroszos könyvébe tekintve, hol meg valamit tárczájába jegyezve. Ne mulassunk eme nyalka és gyanus szakállu uri emberre is egy pillantáskát vetni, ki „feszsz“ nevű kék bojtos piros sipkája és hosszú (csibuknak hitt) pipaszára által el akarja az emberekkel, különösen egy őt erősen lornyettező kisasszonnyal hitetni, hogy ő orientből jött, jött bizony orientből, de valamellyik tizedik dédapja, kit mint őt *Levi*-nek hittak, 's így nem tö-

rök, hanem zsidó, kinek utazásai Bécs, Pesti és legfőlebb Debreczen közt fordulnak meg — nosco te mi aselle! egyébként *Jeden Lappe gefällt seine Kappe!* Ott egy tisztos bajuszú úri ember (talán katona tiszt) magyarázgat egy magas és bajusztalan urnak valamit a' Duna szabályozott partjai felől; ez engem is érdekelhetvén oda sompolygok, épen midőn a' sarkantyukat *dei calcari* szóval magyarázza — a' barna olasz nem értvén ez utolsó szót, egész kortéziával kérdi „*cosa vuol dir dei calcari?*“ a' magyar csizmáinak sarkantyuit mutatja, mire az olasz „*bravo, bravo! cakisco signor', si chiama queste machine col permesso degli esperoni, che rappresentano una specie d' un molo!*“ 's így ismét tanult a' magyar, még pedig két magyar egy olasz szót. — Amott több földesur-forma áll együtt, — ki maga tölt, ki hajdujával töltet magának pipát — egyik rútul szidja a' szivarokat, 's midőn gyufákat keres attilája' oldalzsebében, egy nyaláb szivart hullajt ki 's az őt meghazudtolni iparkodóknak azzal válaszol, hogy biz' ő eme szivarokat csak azon meg azon szép dohányosné' kedvéért vevegeti: „de hát miért nem hagyja ottan spectabilis a' megvett portékát, ha olly annyira hódol a' szép szivarosnénak, a' szivart pedig nem becsüli?“ „Ecce az még nem jutott eszembe!“ Beszélgettek még több sületleneket, sőt egészen zöldeket a' szép cigárósnéról és a' különmemű cigárókról, míg végtére a' pipatoriumba (egy saját dohányzóterembe) vonultak. Meg kell vallani, hogy különös jól esik gözösön a' dohányzás, mert a' szu-

rok, a' köszén 's az elpárolgó gépkenő-olaj' büze, a' sok savanyu és hagymás eledel' szaga, meg a' saját ingerü vizi lég furcsán hatnak a' szágidegekre, 's dohányfüsteli neutralisatiora ingerlik a' lelket; magam sem levén jobb a' de-ákné' vásznánál, hosszú szívatokba füstölögtetém pipámat, 's nézdegélém mikint alakulnak itt ott kisebb nagyobb csoportok, ismerősök 's ismeretlenekből — — kiknek gyúpontjaik itt egy bő száju matróna, ott egy harsány hangu politicus, itt egy fülig érő inggalléru zsidó Grosshändler, ott egy nyalka tisztecske, itt majd egy rangjára majd csillogó billogó gyűrűire, tűjeire és láncza-ira nézve perillustris, ott egy sima modoru, sima beszédü, sima arczu és égbe nyitó pillantásaival rabokat rabokra fűző báj alak. Illyen hallgattak és hallgatók a' második helyen is találkoznak, kik közt érdekes vala 1-ör, egy boroszlói rettentő szószátyár-német, ki porosz zsargonával (jargon) és hangos torkával fölül kerepelé az egész hangosan zajgó népséget; ezen locska ember sok balgatag beszéde közt azon okosat is mondá, hogy midőn ő valamelly idegen országba készül, például most magyarba, két mondást tanul meg a' meglátogató nép' nyelvén, ugymint: „*hogya mondják azt, p. Schiff magyarul?*“ és „*mit tesz az, p. kocsi németül?*“ 2-or jeles volt egy török, ki Stambulból (Konstanczinápolyból) utaza Bécsbe 's most vissza; imént végezé az izlamita földre terített szőnyegén, kelet felé fordultan térdelvést imádságait, azontul, kit érinté, szerb avagy rácز nyelven egyiránt csak

Te szóval czimezendő. A' gyönyörűen kifejtett izmos férfiúnak életteljes szemeiben és nemes arcvonalaiban a' mákony (*opium*) hatásának semmi nyomára sem akadék, sőt a' legtündöklőbb erőt's nem csekély méltóságot látám bennök ragyogni, 's bosszankodám azon méltatlanságon, melyet egy vizeszű *scurra* (kocsisnevetelű) követte el rajta, midőn Stambulból föl Pest táján hajóz vala a' török. Tudják az utazó muzulmánok, hogy Buda körül, (nevezetesen a' császárfürdő melletti József hegyen) egy török szentnek tartott basa van eltemetve, kinek sirjához évenként sok buzgó keleti zarándok jő; midőn törökünk' lát-határán Buda tája feltűnt, azonnal kérdé, melyik város legyen Pest 's melyik Buda, mire egy üres fejű rácz finak (bécsiesen *G'schwuf*) nagy elménczesen Pestet állítja Budának 's a' Pest alatt aksztófa' falazatát azon mecsetnek, mely alatt a' szent basa volna eltemetve; erre a' török — mert épen a' törvényfa irányában uszott a' gőzös — nagy hamar földre teríté szőnyegét, 's a' legforróbb fohászokban olvadoza el. Bizony! nagy, felette nagy ostobaság 's könnyelműség vagy ocsmány elvetemedettség kíváztatik ily okatlan tréfát! Az ember' legszentebb kincsével tréfát üzni gyalázatos büntett! — De nézzük már 3-or, azon házaspárt is, mellynél a' 32 éves csinos testü, élénk szemü, fűrge magyar nyelvü menyecske azt mondja, hogy ő Nürnbergi (bajor) születés, hogy csak 7 éve, mióta Szakmárra szakadt, hogy a' mellette álló kis vézna és tótosan beszélő 23—25 évü legényke az ő fér-

je, ki bár 15 év alatt levén Szakmártn, nem tudá felényire is vinni a' magyar szót. Alkalmasint pedig meg nem tiltá azt neki felesége, bármilly jól érte is különben a' nadrágviseléshez, kinek bizony csak ugy fogadá a' kis tót szavát, mint a' kis tótét madzagra kötött kutyuskája. — Ügyeljünk még kérem 4-er, azon huszárra, mint pereg a' pedrett bajuszu, szép szál barna legénynek nyelve olaszul, épen csak ugy, mint a' vele beszélő udine-i gipsz-öntőé — 's lám! ha szemben amaz inashoz meg magyarul szól, akkor születt magyarnak tartanók mint dolmányát — pedig csak milánói 30 éves olasz legény biz ő, ki egyébként volt-tiszt uránál 8 éve szolgál Magyarországon és szerelem emelintette szárnyakon emelkedett olly gyorsan a' magyar nyelv birtokába. Most pedig sajnálkozzunk 5-ör, ama két szegény növendékapon amott, kik, mint látjuk, a' szünnapok alatt sem tudának modrai hazájukban meghizni: de könyörgök ne legyünk irgalmatlan gúnyolók, szánjuk meg szegényeket: az egyiknek anyja halt meg a' mult hetekben, a' másiknak szülői parancsból kell már 3 évtől poszkodnia. — Ezek valóban rossz meghizási mozzanatok! Végre 6-ör, ni ni! amott a' szegletben is látunk valamit! ott imé öt legényke csapja egy kettőnek is beillő mámszel-nek a' levet, ki már egészen kimelegedvén a' sok „*die Ehre ist meiner Seits*“ és „*aber seien Sie nicht so schlimm*“-ben csaknem a' bálványosodásig legyűrő nyakáról 's válláról kendőjét — az udvarlást egyébként sem a' legtöbb eszü, sem a' legszebb arczu,

sém a' leggazdagabb ruhájutól fogadja el a' szüz
— O vergine benedetta! Ez ugyanazon hölgy,
ki olly zokogva vált el odahagyhatlan kedvesétől,
midőn hajóra lépne.

Észrevételeimet az ide 's tova taszigálók
közt nyugottabban teendő, leülék a' még el nem
foglalt lóczák' egyikére, 's nem sokára mellém
helyezkedik egy engem némán üdvözlő, előkelőbb
szabásu, de lomha állásu ruhát viselő némben,
ki bár hallgata, 's kinek lelke bár e' perczben
pihenő állapotban látszék lenni, mégis igen ki-
dűledő szemeiből, felfintorult orrszárnyaiból,
felcsigázott szájszegleteiből, fölhozódott vállai
közül előre nyomuló nyakából (mellyen a' hátra
konyuló homlokkal és hegyesen előre nyomuló
állal bélyegzett arcprofil egy szemsértő arabs
ötöst képeze), végtére az igen szegletesen ösz-
szevonuló karokból könnyen ki lehetne olvasni
szomszéd asszonyomnak zsidó eredetét. Sejtél-
mem mihamar elvált, mert a' hőség ellen kikel-
vén, a' napot különben igen szépelvén, arczomat
pösze szájával bebefecscsentsvén és szavait erős
bukétú zsidós németséggel ejtvén, igen tisztába
deríté *ünzere lájt*-féleségét. A' zsidó kandiság
gazdag forrással önté előmbé a' szó' anyagát:
honnan jöttem? hova megyek? várok-e jutal-
mat utazásom fejében? valódi arany-e óráim'
láncza? hány aranyat nyomhat ujamoni pecsét-
gyűrűm? van-e feleségem 's a' t. Ezt követé
minden kikérdezésen kívül, milly szép és Nr. 3.
Gold (Gold)-ból meg valódi drága kövekből álló
nyakékkal 's karperecczel bir ő — — otthon!

továbbá, hogy ő egy öreg onkljától neveltetik, ki szinte a' hajón vagyon 's kinek morvai kartongyára 200 dolgot lát el bő munkával 's bő fizetéssel. Mondám, hogy minden relatív a' világon, de a' jó Lea (Lia) azt nem érté; nem is volt csoda, mert zaj támadt a' teremben, egy rőt haju szennyes zsidóval t. i. heves vitába bonyolódék a' pinczér. A' zsidó, kinek ruhája tetőtől talpig 5 bankó forintnál többet nem ért, (hacsak tárczája nem foglalt valami komolyabb értéket redős kebelében) a' zsidó, mondom, magával hozott hideg sült halát és hajdan friss czipójának utókaréját kezdé fogyasztgatni, a' pinczér pedig a' gőzhajói szabályok szerint követelhető étpénzt (4 p. kr.) keresi a' falatozón, mit eme megadni egyáltalában vonakodik. Létezik t. i. a' gőzhajón törvény, melly szerint a' vendéglő (traiteur) köteles gondja, annyi eledelt a' hajóra beszerezni, a' mennyi az oda kerülő vendégeknek, mit az utazók' sorjegyzékéből pontosan még sem tudhat meg, mert a) sok vendég csak az elindulási órában lép a' hajóra, b) van elég vendég, ki Komáromból 's Esztergamból nem mindig tele hassal jön a' gőzösre; innét van, hogy a' vendéglőnek mindig valamivel több étneműt kell a' hajóra betereníteni, mint a' mennyi elkél, mi tehát egy részben gyakran haszonvehetlenné válik — ezen kár pótlékaul azon haszon van a' vendéglő számára megállapítva (ki még a' 12—16 tagból álló matrőzféléket is köteles ingyen és jó tartással ellátni) hogy azok, kik takarékoság 's gazdálkodás végett magok hozta saját eledelőket akarják

enni, az első hely' termében a' *table d' hôte* egész árát 48 kr. pengő pénzben, a' másodikéban pedig 4 krajczárt pengő pénzben fizessenek. Lehet egyébként mind az első, mind a' második helyen ingyen is falatozni a' magáéból, ha az ember nem restel kün a' hajó' tetején eddegélni — mi magában sem vétek, sem szégyen, 's csupán ha a' nap süt, egy kisség unalmas; 's ime épen ez a' hőség az, mi miatt nem akarna yeres zsidónk a' tetőre kibujni, benn pedig, ha török, ha szakad, ő ugyan nem fizet, egy fillér nem sok, de azt sem, 's később enszenyességét egy jó negyed-óráig a' mindinkább meg inkább piszkolódo pinczér' szidalmaiban fürösztetni, sem mint a' jogszerűleg követelt 4 p. kr. lefizetni, — mert tudta mintegy a' zsidó, hogy több emberséggel bír a' pinczér, hogysem 4 p. krért gazdájához, ez pedig a' hajós kapitányhoz menendne panaszzra. Végtére mennyire jutott a' dolog! még a' zsidó merészlett arcátlan garázda csufondárossággal az engedőleg, vagy inkább megvetőleg távozó pinczér ellen kikelni, elannyira, hogy mint többnyire, ismét a' szemtelen volt nyertes. — Ha ezelőtt 12 évvel hallám vala azt, mit imént enmagam mondtam, talán alélva rogytam volna össze a' káromlásra, a' minthogy az időkben szilaj társaim advocatus Judaeorumnak is csufoltanak: de azóta nem az aethikából meg dikaeológiából, hanem az életből tanulgatám ki a' zsidót, — mennyire jutottam buvárkodásaimmal, meglátandjuk lentebb, — de hogy irgalmatlanul kiábrándultam, már eleve kitalálhatni! A' szemtelen-

ség tehát, mint láttuk, kifogott a' pinczéren, 's ki hinné, hogy ezen veres haju *chúcbe phonem*, ki ime mindnyájunkat fölingerle, ugyan az én szomszédnőmnek drágalátos testi lelki nagybátyja (onkija), a' 200 embert dologgal 's pénzzel bőségesen ellátó dúsgazdag gyárnok! Hiszem, hogy ő előbb volt egy 200-al dolgoztató gyárnoknak egyik dolgozója. A' csetepaténál mint kocza összeröfönt egy részvevő *reb Schmüle, reb Szrüle, reb Hersch, reb Jerürchem* 's *reb Arrom* a' kis *Dovidl, Iczigl* 's Jóel-kával még *Szoare, Leé* és *Fégele* nénikékkal, a' fürge szemű kis *Schéndl*-lél, 's megvolt ezen Pestre költözködő morvai zsidócsalád jeremiásával a' kész zsidó iskola, — mellynek doctrináját azonban fel nem fogám, miután kiki mást beszélt, és kiki, noha egyik egyik tizenhatszor is neki gyürkőznék, mint tudja isten micsoda Justinianus, *Ich werd' Ihnen sagen*- féle exordiumával a' tüzes ügyvédelemhez, — a' zaj miatt érthetlen maradt.

Sok év során által tevé már a' zsidó vizsgálódásim' tárgyát, 's mit lassanként abstrahálgattam, most mint egy tiszta áttekintetet nyújtó schémában látám ezen hemzse féregként nyüzsgő emberféle bizsere tömegben lepéldázva. Kinek tetszik, fussa által a' következő zsidó-diagnostikából álló kátét:

I. Mi a' zsidónak arcza?

Az igazi, mondanám *televér* zsidó' arcza valóságos *torzkép*, 's minél kevésbbé zsidó a'

zsidó, annál kevésbbé vagyon arcza eltorzulva, úgy hogy a' tudományosan művelteken, ha nem is épen doctorféléken, azon morális suburrhát (csömört) okozó arcz, melyet néha a' legszelidebb ember is mintegy ösztönszerűleg, talán Nemesis' szellemétől ihletve, jól fölpofozni vágyódnék, a' *művelt zsidókon mondom, azon arcz egészen elenyészik és szende nyugalom kifejezővé nyájasodik el.* Ezt mintegy érzi a' megrögzött szigorú hitű zsidó, 's azért fél is az emancipációtól; kár is volna, ha második harmadik izének arcza jámbor alakot öltene magára 's elvesztené a' pikantságot. Tudja ezt a' művelt zsidó is, és nem adná egy lóért, ha gözhajón, hol*) nem ismerik meg rajta a' zsidóságot, ha pedig valamely társalgásban Reb Bergert, mert zsidó, megvetik; Reb Steinert pedig, mert nem látszik meg rajta a' zsidó, mulatásra méltányolják: akkor Steiner minden ismerőseit rendre futja, elmondja kalandját és kineveti Reb Bergert, az ismert phrásissal csörömpölvén: „*Es nemmt mich nichts Wunder, er wachst ihm ja heraus*“ (Er wachst ihm heraus annyit téssen mint: der Jude wachst ihm aus dem Gesichte = er sieht einem Juden ähnlich.) A' hányszor tehát kabinét-stücknek beillő karikatúrát veszünk észre, azt szentül zsidónak tarthatjuk. Valamint az arcz csak izmainak (musculi

*) „Gözhajón hol“ annyit teszen, mint: a' gözhajón vagy hol, nem pedig: in navi ubi's a't. Nem tudom miért ne használjunk illy beszélgetésbeli kifejezéseket írásban is!

faciei) külön rángatózásai által nyeri el saját kifejezéseit, úgy az arczizmok ismét mindig a' lélek' hangulata szerint egyengetik magokat (mit haragnál, mosolynál, ijedségnél 's a' t. tisztán lát a' kétkedni merészkedő) elannyira, hogy ha aztán ez vagy ama hangulat hosszabb ideig tart vagy gyakrabban ismételtetik valakiben: akkor az arcz' izmai nyugodt állapotban is megmaradnak neki szoktatott kifejezésökben, épen úgy, mint egy sokat író embernek válla utoljára nemirás alatt is magasabban áll, azaz háta megczipósodik. — Illy ezer meg ezer czipóhát van tehát a' zsidó arczulatában is, az ezer meg ezer indulat, még pedig aljasabbnál aljasabb, 's folytonosan zajló indulat' hatása végett. A' zsidó' arcza tehát torzkép, 's minthogy a' zsidó, exceptis paucis excipiendo, mindenegyéb ember közt a' legindulatosabb 's a' legrútabb, legkonokabb indulatu; a' hol kabinét-stücknek beillő torzarczot látunk, azt szentül zsidónak tarthatjuk. q. e. d. Az olasz 's angol arcza is markirt, de azért nem karikirt; qui bene distingvit, bene docet!

II. Minő a' zsidó, midőn beszél?

Izeg mozog, fészkelődik, — 's ez okból társalgásban is minden Phon-thonsága*) mellett is keveset ül, többnyire csak áll, ha lehet, valamely előtte álló szék' hátára bocsátja kezeit, 's előre hátra lóbálja testét, épen mint a' zsinago-

*)-bon ton.

gában (mellyről lentebb még néhány szót); ha pedig kénytelen a' zsidó szabadon állani, akkor szüntelen hol jobbra, hol balra tipeg-topog 's a' madzagon huzatott *Hanswurst* módjára hol összehuzza magát mint egy lesben álló róka vagy valamely apoplecticus, hol meg előre, hátra 's fölfelé nyújtja nyakát, mint egy prédálni készülő kigyó vagy valamely phthisicus; ezek közt könnyöke majd előre, majd hátra vonaglik mint a' takácsé; ujjai most egy csúcsba huzódnak össze, mintha holmi ferulával volnának megpaczkáztatók, most meg estve nyíló tökvirág gyanánt bomlanak széllal. Ezen görcsös rángatózások annál gyakoribbak, minél hevenyebb a' soha ki nem hűlő indulat. — Szép az az indulat, de csak akkor, ha szép!

Mind ezen szünetlen tagnyüzsgés közt valamely nyavalyatöröthöz hasonlólag szoktak a' rángatózó arczvonalak összevisszakuszálódni, 's a' romlott ó német és elferdített régi héber nyelvből összecömöszölt szavak pöszelgve, károgva, köpködve, rekegve, rikácsolva, kerepelve sivítva, nyafogva és fülkinoztan énekelve kibőfentetni (vegyünk ki néhány tiszteletre méltó rabbit, néhány collegát és egy pár igazán aesthetikus kereskedőt — és más művelt zsidókat.)

III. Mellyek egyáltalában jellemei a' zsidó nyelvének?

Mint minden zsidó dologban, úgy a' nyelvben is fő jellem a' szín, a' külszín. — A' zsidó

nyelvről — *lősn hákojdesről* = szent nyelvről — sokat rebesgetnek, pedig a' zsidónak nyelve nincsen, kivevén a' palaestinai zsidót, — kihalt a' mi zsidónk' nyelve; imádságait ugyan héberül kerepeli el, de nem érti mint' mond, és alig találkozik 2000 zsidó közt egyetlenegy, ki jól értene a' régi szent nyelvet; azonkívül kiejtésök is itten úgy elkorcsosodott, hogy a' palaestinaiktól méltán kikaczagtatik, bár ellenben a' keresztény papok, ha héberül olvasnak, tőle jól megértetnek. — Az europai zsidó mindenütt a' leg-hatalmasabb nemzetnek nyelvével él: nálunk a' németével — 's csak a' műveltebb iratá be magát a' 400—600 csupa zsidóból álló zsidómagyarító társaságba, mellyre szivemből ohajtom, hogy *Jevoreachecho Adenój!* = isten áldjon meg! — De a' zsidó a' német nyelvbe, (mellynek egy a' XIII - XIV. században Szászshonban uralkodott, de már elferdített tájbeszédét vevé fel) hogy a' keresztyéntől meg ne értessék, számos héber szavakat szöve be, még pedig úgy, hogy a' nomen-ek' radixait *német* módon declinálja, comparálja, de *héber* szabály szerint pluralizálja, p. *gaj* keresztyén vagy nemzsidó, quasi barbar; *gajim*, keresztyének; *gálách*, pap, *gälochem* papok; *cházer*, disznó, *chascrim*, disznók; *gábbé* irástudó, *gabbóim* vagy *gebóim*, irástudók. Észrevevén ezta' német keresztyénség közöl bajor sógoraink, e' közmondást teremték: „*Der ist ein betrogener Mann, der unter Juden nicht jüdisch kann*;“ ez okból ők úgy tanulják **ABC**-jökben a' zsidó radiceseket, mint mi a' latinokat, 's következés-

kép a' bajor keresztyének is jól tudják, hogy
zoof arany, *cheszef* ezüst, *moez* pénz, *rendl* vagy
rendlách arany pénz, *khovez* huszas, *p'hag* garas,
czáll krajczár, *tajf* jó, *jófe* szép, *ajser* gazdag,
dáll szegény, *khotn* kicsiny, *gódl* nagy, *bedüech*
 biztos, *ólef* vagy *eachot* egy, *bész* vagy *slajso*
 kettő 's a' t.

A' zsidó mondám sok héber szót szöve be
 az elfogadta ő németbe, de azonkívül még ugy
 eltorzítá egyes elemeiben is azt a' szegény né-
 met nyelvet, hogy azon biz egy körömfeketényi
 becsület nem maradt, sem pedig *aesthetica*. Né-
 zük ezen elferdítéseknek philologiai rövid laj-
 stromát; nyelvészek, reménylem, tán elmulatand-
 ják vele magokat; a' tökélyesülni akaró
 zsidóknak pedig, kik gyakran visz-
 szaficzamodnak a' „quo semel imbutába“,
 tilalom táblákat szegeznek ki, mitől
 ovják magokat a' beszéd' külalakjai-
 ban. Ne haragudj' édes Bröderlébn! hogy illy
 tartózkodás nélkül tartom elődbe a' tükrök' leg-
 hivebbikét —, nézd meg benne képedet *physice*
 's majd .lentebb *psychice* is; emancipáld aztán
 magadat öröklött 's gyakran neked fel sem is ró-
 ható korholt erkölcsseidből és a' politikai eman-
 cipatio' nemtlője önkényt körülrepedend mint
 fecske gyámoltalan fiainak házainkban megszen-
 vedett tisztátalan idegen sárfészkét!

1) Hibák a' betűk kiejtésében.

A. Hibák a' magánhangzóknál:

A' magánhangzók mind hibásan ejtetnek ki, — és pedig az **a** betű **e**-nek mondatik ki (à l' anglaise) például: ich fann helyett ich fenn, Emanzipation helyett Emenzipation; vagy az **a** olly élesen accentuáltatik, hogy majd át nem szűrja a' fül' dobhártyáját, mit természetesen ide írni nem tudok; vagy **aj**-nak ejtetik ki, p. da helyett baj, schlafen helyett schlaiffen; vagy **o**-nak, p. Zwei Tähler helyett Zholer, gefagt helyett gefogt. —

Az **e** betű vagy olly tompán ejtetik ki, mint a' magyar **e**; vagy **a** lesz belőle, p. merkwürdig helyett markwerdig, behalten helyett bahalten, recht helyett racht, mechanisch helyett machanisch, Berg helyett Barg, Herz helyett Harz vagy Hag.

Az **i** betű **e**-vé fajul, p. wirklich helyett werflich, stirbt helyett sterbt, Michl helyett Mechl. Miután az **i**, **e**-vel kicseréltetett, az ilyen átalakult **e** tovább újabb cserebere' utján azon melegeben juxta regulam de **e** supra adlatam, **a**-vá változik át, p. vierzigből lesz verzig, ebből meg varzig; Hirschből lesz Herschl, Herschből pedig Harschl (mi nem gunynév, mint mi tán vélnök, 's csak csúfondáros kereszténytől használtatik azúl, mint a' Hansl vagy Hirsł név a' magát pajtásánál már jobbnak tartó némettől.)

Az **o** elváltozik **a** vagy **aj** betűkké, p. so helyett jaj, hoh helyett hajch vagy plane hajach,

morgen helyett margen, solcher helyett zalcher, sőt zalkchener is.

Az **u** utánoszhatlan **i**, **iu**, **ju**, **iü**, **jü**, **iuü** **iuüi** di-tri-és tetra-phthongusokká alakítatik által, minek délczeg példája *de eadem* maga a' Jud szó, melly Jid, Jiud, Juib, Jjüd, Jiuib és Jiuüid szavakká torzítatik el; a' Guldenből Gilben lesz, a' Bruder-ből singularisban is Brüder vagy Brider. Válik az **u**-ból **a** is, meg **o**, p. Geburt helyett Gebart vagy gebort, Furcht helyett Farcht, Dufaten helyett Dafhaten. Az **u**-ból néha **v** lesz, p. Caution helyett Cavtion vagy Cavetion.

Az **ö** amúgy németesen **e**-nek mondatik, néha **ü**-nek is, p. er fömmt helyett er fümmt.

Az **ü** helyett szinte németesen **i** és zsidó nonchalance-al plane csak **e**, p. Türf helyett Therf, gebürtig helyett gebertig, Bürgerrecht helyett Bergerrecht.

B. Hibák a' mással hangzóknál:

A' **b** betű amúgy németesen **p**-vel cseréltetik föl, még pedig nem csak a' német, de még a' héber szavakban is; így hallám egyszer **b** r s ü s z k c h e m, másszor **p** r s ü s z c h e m; egyszer **b** á r m i c z v e, egyszer **p** á r m i c z v e — Bahn helyett Pahn 's a' t.

Továbbá a' **b**-ét **v**-ért is cserébe szokta adni, p. guten Abend helyett güten Awend, Leber helyett Lemer, sie haben helyett sie haw'n 's a' t.

A' **d**, **t**-vé németítetik, de csak olykor.

Az **f**, nevezetesen **pf**, **pp**-vé válik, p. Knopf helyett Knapp, Topf helyett Tapp, Apf!

helyett App'l, (ezt a' szepesi Szászok is cselekszik.)

A' **g** természetesen igen gyakran, kének mondatik, míg csak a' zsidómagyarító társaság gátot nem vetend az illy sváboskodásnak, — szándékosan mondom sváboskodásnak, mert ezen fajta német birja legnehezebben a' **bé**-t a' **pé**-től, **dé**-t a' **té**-től, **zé**-t az **sz**-től, **zs**-ét a' **sé**-től fülével megkülönböztetni.

A' **k** borzasztó **khá**.

A' **p** iszonyu **p'hé**.

Az **r** többnyire kerepelve avvagy is cserelve mondatik ki, néha elharapvást ki is hagyatik, p. dort vagy dorten helyett batten, curioš helyett fhuioš, durch helyett duich, hír helyett hia (mint néha az osztrák)

Az **s** többnyire pöszén mondatik ki és **f** hangot kap, magánhangzó előtt pedig **z** gyanánt ejtetik ki a' szászok' mondjára, p. zágen sagen, zibene sieben, mit ugyan egyáltalában rosszalni nem lehet, 's mi nem is más okból tetszik minékünk olly furcsán, mint abból, hogy a' bécsi német szöejtéshez szokván fülünk, ezen **z** féle **s**-et soha nem halljuk. — Valamint teljes alappal gáncsolható ellenben, midőn a' zsidó Perfon helyett perzont, bimerse helyett bimerz-ét, pensé (panszé) helyett panzé-t mond; — van ugyan zsidó, ki a' Perfont *perschaj*-nak is mondja, mi egyébként ide nem tartozik.

A' **ch** betű bir a' zsidóban a' *legpökedelemesebb* kiejtéssel, — pökedelessnessel azért, mert csak hákogva ejtethetik ki, 's akkor gyakran meg-

történik, hogy az, ki a' zsidóval szól, lepöketik; innen támadt a' keresztények ama közmondásuk: „köpköd mint a' zsidó“ (van ennek ugyan még más oka is).

Megszokta még a' zsidó mássalhangzóknál általában egy olly hibát is ejteni, melly neki a' magyarral, mint szinte kelet'népével, közös, 's abban áll, hogy két egymásután jövő Consonantot (legyen bár muta 's liquida) ki nem bir ejteni, hacsak egy vocalist közéjük nem sző; innen támad a' Berg-ből Bereg — vagy még hibásabban Bareg, az Arm-ból Arem, a' gnädig-ből genädig 's a' l.

2) Hibák az etymológiában, 's syntaxisban.

Ezek közül mintegy következőken akadtam fel:

A. A' genust bizonyos szavakban hamisan monják, p. das Mund e' helyett der Mund (gyakrən a' müveltek is).

B. Bizonyos szavakat helytelenül pluralizálnak, p. die Pulver helyett die Pulvern, die Keller helyett die Kellner, die Willen helyett die Willer.

C. Bizonyos participium praeteriti-t ebből képeznek, p. gewesen helyett gewehn, gethan helyett gethun (némelly Doctor is!), gefunden helyett gefünnen, gefürchtet helyett gefarchten, wollen helyett gewellt, können helyett gefennt, gesehen helyett geseachen, genießt helyett genoßen, gemessen helyett gemossen.

D. Diminutivumokat *ach* végzettel készítnek, p. *Hündelach-Hündchen, Kindelach-Kindchen*.

E. Némelly egyes szavak-'s szójarásokban saját barbarismus-'s soloecismusok ütik fel fejüket, p. o. fegyvert, puskát (*Gewehr*) mindig *pisztolynak* (*Pistol*) hív; *Unterhaltung* helyett mondja *Unterhalt*, *Flaschenkeller* helyett *Kellerflaschen*, *auf und ab* helyett *ab und auf*, *hin und her* helyett *her und hin*, *aus und ein* helyett *ein und aus*, *ich kenne dich* helyett *ich kann dich*, és viszont *ich kann dieses nicht fangen* helyett *ich kenn dieses nicht fangen*, *husten* helyett *hüßen*, *nicht* helyett *nichts*, *er braucht* helyett *er brauch* *sie sind* helyett *sie finden*, *Brantwein* helyett *Bransen*, *darum* helyett *iber*, *den Reinigung* helyett *Unreinigung!*? *Hinderniß* helyett *Gegenstand*. *Ich besuche Sie* helyett *Ich gehe zu Ihnen h i n a u f*, ha bár földszint lakik a' látogatandó.

F. Nagy szerepet játszanak bizonyos zsidó phrasisok, p. o. *ich weiß es nicht* helyett *weiß ich?* *ist es nicht?* helyett *Iß's wahr?* Ha egyike valamit bizonyítani akar; mit a' másik épen tagad, akkor a' ja szót egészen szokatlanul alkalmazza a' beszédben, p. a' férj azt mondja: „*Soll ach leb'n, Schmüle wohnt nichts (nicht) darten*“ az ellenkezőleg vélekedő feleség így felel: „*Soll ach gesünd (gesund) sein, Schmüle wohnt jai (ja) darten.*“ Férj: *Schmüle ist khe (khein) Dahter*“ feleség „*Schmüle ist ja e Dahter*“ „*Wenn es der Esel nichts verdient, und man will ihn ja schlagen ärgert's mich; wenn er es ja verdient und man will ihn schlagen, ärgert es mich nichts.*“ „Továbbá

valamint a' szepesi az irgend szó helyett welcher-t vagy ein welcher-t vagy was (für) welcher-t használ; úgy a zsidó epphes-t, vagy ha műveltebb, etwas-t mond balgatagúl, p. Was ist das? das ist etwasse Bandl, wer ist derr(dieser)? er ist etwasen(ein) Arzt (Arzt); er ist etwas e graisser Herr. Továbbá a' franczia *il vient de sortir* módjára szembetünőleg gyakran használja a' zsidó a' fömmt (fümmt) igét, p. er fümmt zu gehen, er fümmt zu farren, er fümmt zu reiten; legbohóbbnak pedig akkor tünik a' zsidó, midön ja helyett holmi udvarias-ságból vermuthlich szót mond, — kérdi például az orvos: Haben Sie viel Durst?, a' zsidó feleli: vermuthlich (er weiß es also nicht, er vermuthet es nur) — Furcsa azontúl a' „mit Fleiß“nak (kész-akarva) gyakori alkalmazása ott is például, a' mit ohne Fleiß vagy nicht gefließentlich nem is lehet tenni. Valamint jog nélkül kihagyogat bizonyos particulákat a' beszédből, úgy meg másokat oda toldogat ő zsidósága, p. von um 9 Uhr bis um 10, e' helyett von 9 Uhr bis 10. Továbbá valamint a' bécsi minden jöttmentet meg-herr-von-oz, úgy a' zsidó ellenben a' Herr von-t is csak Herr-ezi, p. Herr Storchinger und Herr Lohnsteiner sind wie Herr Jelesky sehr aimable, noha különben csak úgy köpi a' sok bókot. Ezen fordulatot „Sie sich“ mindig sich-re rövidíti, p. Wie haben sie sich unterhalten helyett Wie haben sich unterhalten?; Schmieren Sie sich mit der Salbe helyett Schmirren sich mit der Salbe. Magyarismusféle hibákat is hallani, p. a' tiltásnál így szól:

nicht komme her, quasi: ne jer ide, holott a' jó német komme nicht her-t mond.

G. A' zsidó ritkán tudja, valljon dativust, accusativusi regál-e (vonz) valamelly praepositio, avvagy mit kell ad quaestionem *ubi*, és ad quaestionem *quo*-ra mondani; innét támadnak aztán ama hülye kifejezések, mellyekkel a' legmiveltebb zsidó is gyakran orrára bukik, p. Ich denke oft auf dir, e' helyett auf dich liebe Sali! Ich führe Sie zu ein sehr schönes Mädchen, e' helyett zu einem schönen etc. Er geht fort mit das Buch, e helyett: mit dem Buche. Meine Frau wohnt im Sommer auf das Land, e' helyett auf dem Lande. Meine Tochter (Tochter) ist in der Arena gegangen, e' helyett in die Arena. Igaz-e brüderleben?

H. Negativus hibát is ejt a' zsidó a' németben, midőn t. i. particulákat (holmi kis conjunctionokat, interjectiókat 's a t.) simpliciter kihagy, — mit a' héber nyelv' szelleméből vőn, de a' mi néha értelmellenséget okoz a' beszédben, — különös, hogy ezen conjunctionokat a' zsidó énekelő beszédével, igen moduláló intonációival akarja kipótolni.

V. Minő elmebeli tehetségeket tüntet elő a' zsidónak beszéde?

1-ör. Értelmet, azaz fölfogó 's jól megértő képességet, élénk képzelődő tehetséget; 2-ör hív emlékezetet, 's éles, mondhatom igen éles ítéelő tehetséget, főleg finantialis tárgyakban. Középszerű eszű zsidó kevés van, ostoba elegendő — de mind a' kettő számát fölülmulja az eszes és

egyszersmind ildomos, — csak kár, hogy főkép a' Talmud által rossz irányt nyervén, rosszra fordítja esztét.

VI. Mi a' zsidó' beszédének tárgya?

Legtöbbnyire ő maga vagy családja, továbbá egyik másik gazdag vagy tudós rokona, kinek fényében ő is ohajt ragyogni, nem különben valami ünnepelt férfit, mint a' Liszt-ek, vagy bizonyos magasb állású vagy születésű egyedek, kik noha a' zsidóval csak egyszer kétszer beszéltenek, mégis már illyforma egész bizalmasan mutattatnak be: „Mein Freund der Baron N.“ vagy „der Hofrath X!“ Harschl kérdi: „Dü! wer ist das? Schlaiml feleli: das ist der Stuhlrichter (vagy Stuhlrichter) epphes, e güter Freund vün mir.“ A' zsidó mindenbe belé kottyán, mindenhez ért (?), mindenütt otthon érzi magát, alkalmasint Knigge tanácsát követőleg „ki azt mondja: „der Mensch gilt für das, für was er sich selbst macht,“ also mitunter auch für höchst lächerlich! volna az én alázatos észrevételem; — a' zsidó szórja néha a' legnagyobb vajudási kinokkal az úgy nevezett vicczet (mit talán *elménynek* mondhatnánk magyarul): de azt is meg kell vallani, hogy elménye sokszor olly talpra esett, a' milly szapora, 's csak az kár, hogy a' szóbeli játékon hasonyszavakon (*aequivocum*-on) túl ritkán terjeng. A' zsidó *elménynek* tárgya: pénz, vagy mi szinté p-vel kezdődik, t. i. paráznaság; pedig „mindkettő'szerelme, léleknek gyötrelme“ (székely közmondás). Volt bizonyos *Mag* nevű zsidó ember,

ki ha nagy nehezen kiköltött egy elményt, társaságba sietett, kinekkinek kitálolá agyaszüleményét, 's ha becsületből vagy gúnyból egy-egy mosolykát aratott jutalmul, azt szokta mondani: „zéhn zé, (Sehen Sie) dieß'n Wittcz hab ichch gemachchcht!“

Ki az ártatlan tréfát barátilag öleli, az eme, noha egy kisség bohó, de mégis igaz és a' gyakorlatból szürcsölt morzsa diagnostikával elmúlathat egy perczig. A' tréfa ez: miként ismerni a' zsidóra minden mélyebb abstractio nélkül? felelet, ezekből: 1) A' zsidó, ha asztalhoz ül, nem szegi a' kenyeret, hanem törí mint hajdan Jesse (Thole). 2) Akármilly mivelte legyen a' zsidó, ha tyukszemére hágsz, *wáj!* vagy *weh!* felkiáltással adja tudtadra quidditását, mint a' magyar *jaj*-jal. 3) Ritka a' zsidó, kinek ingegalléra ki nem állana (per se többnyire szennyesen) nyakravalója fölött. 4) A' zsidóné mindent hátrább hord fején, 's így arczának 's fejének ötösdedsége még jobban kikandikál. Divat ez a' fiuk' sipkái vagy kalapjainál is, mellyek mint valami csuklyák a' tarlókon fészkelnek. 5) A' zsidóné, ha szegény, fekete *Sternbandl*-t (*Stirnband*-ot) hord homlokán, hogy lenyirt hajának tarlója ne lássék, — a' vagyonosabb *Schnill*-t = részletes vendégghaját visel; a' gazdag nem kerületi, hanem mérészen megszegi a' törvényt, meghagyja haját és kellemes sűrű fürtöket hord, mellyekbe sok kereszttyén is elbonyolodik. 6) Ha a' zsidó félre csapja kalapját, azt nem jobbra, hanem balra teszi. 7) A' zsidó fél a' töltött fegyvertől, és

ugyan nem talán csak a' megfontoló kor, de még a' 6-7 évü gyermek is (saját többszöri észrevételem tanúsága szerint). . .

VII. Minő a' zsidó a' keresztyén iránt?

Olyan mint azon elődi (Schmarotzer) - - állatok, és valamint tiszta megfésülködő emberen hamar kivesz a' más valami lomposról reá hullott féreg; úgy vész ki a' zsidó is valamely dolgos és okos keresztyén nép' keblében: azért nincs több zsidó egész angolhonban, mint a' mi egyetlen Pestünkben; azért van csak egy maroknyi zsidó az amerikai szabad statusokban; azért szorítja ki azon két lengyel falu a' zsidó csaplárost is, melly faluknak lakosai dolgos és eszes szántóvetők, még pedig ki hinné, *szántóvető zsidók!* Zsidók? igenis zsidók, 's ezek meg nem tűrik körükben a' zsidó korcsmárost. Hova kell ennél hatalmasabb argumentum?! Nem keresztelik ugyan a' zsidó gyermeket keresztyén vérrel (miként azt a' monda regéli), hanem keresztyén vérrel hizlaltatik satnya teste az előbb utóbb elhízó zsidónak; minthogy pedig a' keresztyénynek a' tolakodva beköltöző zsidót csupa vendégszeretetből saját vérével hizlaltatni nem lehetett kedve, a' zsidó pedig vérszomjától el nem állván, legyőzhetetlen vágyát csupáncsak csalás' útján érheté el; ő tevő a' békes keresztyént zsidótípórává (embergyűlölővé). Van ennek eleven példája ezernyi ezer, 's többi közt eme rudnói utamban is. Néhány falura figyelmeztetének t. i. Nyitra' táján, mellyekben mig keresztyének csap-

lárkodának, jól bírták magokat a' jobbágyok, de eljöttek néhány év előtt a' zsidók, két annyi árendát ígértek 's fizettek, mint azelőtt a' keresztények az uraságnak (a' káptalannak), 's három év múlva mi lett a' dolognak vége? elkoldusodtak a' falvak, és végpusztulásból fakadt elkeseredés kivándorlásra készíté őket, vagy szinte adáz föllázadásra is bőszíté, ha a' magába tért uraság vissza nem veszi az ugyan feleigérő, de keresztényül bánó keresztény csaplárosokat, és el nem hajtja a' magukat befurdaló vérszopókat, kik egyebet nem tettenek, mint rovásra 2-3 annyit adtanak a' buta tót parasztnak pálinkából, mintsem különben megkivánt, két annyit rovattanak a' lerészegülttel, mint a' mennyit a' botor felhajtott, 's midőn a' kaszálás meg aratás a' küszöb előtt állott, a' zsidó lőn mindennek ura. Tekintsünk itt, instálom (á la transylvanoise), ismét a' dolog' chronologiai viszonyaira, 's látandjuk, hogy a' zsidó tolakodék a' keresztény' keblébe, a' zsidó kezdé meg vérszopva a' perpatvart, a' keresztény csak visszatorlani ügyekezék őt. 'S ha nem tudnók is történeti adatokból, hogy a' zsidó kezdé csalásaival a' keresztény' gyűlölségét magára forrtyantani, a' közbeszédből is tudhatnók azt, midőn t. i. circulus vitiosussal mondalik, hogy az olasz, az örmény, a' cigány úgy csal mint a' zsidó, — azaz 2-3 annyit kér az áruért, mint a' mennyit az ér. (Exceptis excipiendo, de bizony nimirum raro!)!

A' zsidó több ízben 's több helytt hajtáték el a' keresztény statusokból (mellyekben min-

denkor csak status in statu volt), de ismét viszszalopódzék, mint az elűzetett *mus urbanus*, 's nem szűnt, nem nyugodott, míg drága pénzért (mellyet egyébként kétszeresen visszanyerendett) be nem csempésztetett! Nem tudom tehát, milly arczátlansággal lehet attól még többet követelned, kihez erőnek erejével fúrod be magadat; nem tudom, mi joggal émelyeg gyomra a' *hivatlan*, *sőt el is kergetett vendégnek*, ha őt félszembehunyva tűrjük 's őt tolerálnak nevezzük? Ha ez valóban elkésérti a' hivatlan vendég' kedvét, miért nem megyen ő el isten' hírével zsi-zsere hadával földünkről; miért nem költözik ki pillim (magyar) *) földből, mint hajdan Egyiptomból, vagy mint a' giliszta a' haszonvethetelen megholt ember' testéből? De ezt koránsem teszi a' vendég, hanem tapad a' keresztényhez, mint a' bogáncskóró, meg mint a' métely, míg csak eleven-pénzes keresztény szagot érez benne! 's tömi tömhetlen gödény-tömlőt.

Ha valaki felől kérdezősködöm a' zsidó házigazdánál 's a' kérdés' tárgya történetesen zsidó: akkor a' házi úr (ha csak kissé vagyonosabb) félvállról néz a' tudakoltamra, megmondja nevét és gúnyosan süggeszti hozzá: *Er ist ein Jude* vagy *Chineser*, vagy mi még jobb, *ein Mexicaner* (mag v. mög sie kaner (keiner). Lám milly következetlenség! Az illy felvilágosodottak azt állítják, hogy ők reformált zsidók, hogy ők szí-

*) A' ki nem érti, járuljon a' nemzeti muzeum' könyvtárnokához.

vökből utálják a' Thalmudot avvagy Gemórét, hogy ők Mózsés' törvényeit tartják jóknak, de természetesen idő és térhez módosítva, 's hogy ők a' názárethi Jesse' tanítmányát tiszta morálnak tartják, — de hát miért nem vallják be azt in corpore? miért nem bátorodnak neki a' keresztény felekezetek' legegyszerűbb szertartású soraiba lépni? 's ha egy vagy más tüzeszü és erős karakterü neki gyürkőzik a' bátor ugrásnak, miért adnak épen illy felvilágosodott gazdagok gazdag öszvegeket össze, hogy egykét ezer forinttal lekenyerezzék 's visszatartóztassák a' kikeresztelkedni akarókat? hol itt a' következetesség felvilágosult Briderlebenjeim? Igaz ugyan, hogy hol elv nincs, ott következetesség sem lehet, 's hol legfőlebb a' durva egoizmus szolgál elvül, 's hol a' felebaráti szeretet csak hallomásból ismertetik, mint valamelly exotica plánta, ott hegedült szent Dávid a' consequentiáról. Milly komisz egoista a' komisz zsidó, azt hol nevetséget, hol meg boszúságot ingerlő bizonyos közmondásaiból is gyaníthatni, — nevetünk p. midőn ezt halljuk: Wenn ich, Gott beschüß, sterben möchte — mellyik halandót fogja a' Gott a' sterben-től beschüß-olni?; nevetünk, midőn ezt halljuk: Reb Smühle hat in der Lotterie 1000 fl. gewonnen, hätt' ich's lieber gewonnen; vagy der Galach (a' keresztény pap) hat mit seiner Wall (Wolle) gute Geschäften gemacht, hätt' ich's lieber gemacht! Boszonkodunk ellenben, ilylyest hallván: Sach hab Haléschmarzen dem Gaj zugebracht — a' kereszténynek kívánva — iach hab

Bruststachen (Bruststechen) dem Gaj zugebacht! s. a. t. A' hányszor t. i. bánatomról, fájdalomról panaszkodik zsidó közt a' zsidó, vagy zsidónak tartott keresztény előtt is, szintannyiszor köp egy jókorát 's baját a' keresztényre szuszkolja, reá átkozza; — de az a' szerencse, hogy ezen borzátag átkok mind zápok, 's foganatuk csak akkor jövend meg, mikor a' második Mesie (Messiás).

Mind ezen számtalan testi lelki álderményeken, korcsnövényeken, 's átkozatfogantatta irányokon pedig akkor lehetne gyökeresen segíteni, ha egyrészt a' keresztény papság 's törvényhozóság a' talmudot Torquemada' módjára felperzselné, — mondom a' talmudot, nem a' szegény talmudistákat, kik nyomorúltak tudtok nélkül sodratnak a' gyalázat' 's rendszeresített bűn' örvényébe, — 's ha másrészt csak olly egyének vétetnének fel zsidó pap és zsidó népnevelőknek, kik a' bölcsészeti tanulmányokat eminentiával végezik, kik a' természet-tudományokban sem hontalanok, 's kiknek *rényes magokviseletéről* zsidó és keresztény egyiránt a' legjobbat tanusithatandná!

Hogy pedig a' lefestegetett árnyékvonások mind igazak, arról én Dr. Arányi Lajos jót állok, miután zsidóul beszélván, és némikép a' héber nyelvhez is értvén, 15 évtől nemcsak szándékosan (mit 's Fleiß), de a' legfeszültebb figyelemmel is kísérem lesem a' zsidót, a' nélkül, hogy eljárásaiban szeget ütnék fejébe, 's a' nélkül, hogy engem csak messziről is kereszténynek tartana. Az utóbbi' bizonyására szolgálhatnak

ezen nyilatkozatai különféle zsidóknak: „Sagen Sie Dokterleben, sinden Sie kein Jid?“ — Nicht war H. Dokter, Sie sinden ein gethaufter?“ (sub-intelligitur Jid) — „Sagen Sie mer auf Ihr Ehrenwort, sinden Sie ein gebarner Christ oder ein gethaufter?“ — „Ja! Sie werden khe (kein) gethaufter sein! wo kenn (kann) e Christ sein Leben so hebräisch sprechen, wo kenn e Christ ein solche Aussprache her haben?“ — „Sie können (können) sagen, was sie wollen (wollen), Ihre Großeltern müssen Jiden gewesen sein!“ Ez utólsóra azt kellett felelnem „Distinguo: jene unmittelbar nach der Sündfluth, concedo — die späteren z. B. die Kriegskameraden eines Bocskay, eines Abafy, nego.“

Mindeddig csak rosszat, gonoszt és firtel-mest emlegettem a' szomszédról (zsidóról): de tudja ő, hogy mer schimpft, der kauft 's gyanitja, hogy hátra van még a' seketo, nem leves, hanem kávé; nézzük tehát részrehajlás nélkül a' zsidónak csekélyre terjedő jó oldalát is.

1-ör. A' zsidó átaljában véve igen szép észszel bír, 's vajha úgy tudna avval melegíteni 's éltetni, mint égetni, pusztítani!

2-ör. Jó eszénél fogva kedveli 's pártolja a' tudományt, meg a' művészetet, 's ezért akármiily tudományi vagy művészeti vállalkozásnál bátran számithatni a' zsidónak különben igen ildomosan elzárt erszényére. Nem akarom nem csak a' német, de a' magyar színháznak is a' zsidók által történő igen gyakori meglátogatattását 's ide vágó akár-mi néven nevezendő aktziák' vevését említeni,

csak magam háza előtt sepervén, azt említem, hogy midőn a' csekélységem által hazánkba átültetett kórboncztan' magán leczkéit (Privatcurs aus der pathologischen Anatomie) először megnyitám, tanítványaimnak fele zsidó doktorokból állott, hollott a' pesti gyógyászoknak alig egy 7-ed 6-od része zsidó. De az illy felvilágosodott és művelt egyének, mint a' doktorok' tetemes és a' nagykereskedők' jókora száma, nem indul el bezzeg a' Gemóre' vagyis Talmud' nyomán, hanem egy húron pendül a' művelt keresztyénnel, kinek csak azért nem rukkol be glédájába, mert családi vagy jövedelmi körülményei bilincselik le conservatívva: illy fajta zsidók csupáncsak jó oldalaival birnak a' zsidónak.

3-or. A' zsidók — mit mi közöttük lakozók észre sem igen veszünk — kimondhatatlan sokat tartanak a' nevelésre; ismerősek p. köztük 30-40 év óta a' gyermekóvó intézetek; a' zsidó továbbá nemcsak nagy városban, de legkisebb faluban is tart gyermekei számára egy tanítót (bochert), ki azokat olvasás, írás, gemoráskodás és főleg számolásban (mit a' keresztyén olly oktondilag elhanyagol, sőt hetvenkedik is vele néha, hogy ő, milliom adta! arithmetikát nem tud) oktatja. Azonban nemcsak a' tanító oktat, hanem oktat az atya, 's ha él, a' nagy- vagy szinte a' dédatya is, és főleg evésnél, különösen pedig a' pénteki vacsora és sábeszi ebéd alatt — melly boldogító patriarchalis szellemnek tanúja illetéds nélkül, hacsak nem ércszivű, nem maradhat. Alig találni 500 zsidó közt egyetlen egyet,

ki olvasni ne tudna, természetesen zsidóul — ecce nationalismus!

4-er. A' zsidóság igen tiszteli szüléit, sőt minden öregebbet, 's hiven követi (főleg az aljasabb) a' parancsot: „*Vehadártó* (roszul kiejtve *dardü*) *pené-zókhem*“ = állj fel az öregnek arca előtt!

5-ör. A' zsidó (főleg a' szegény) igen ösztartó, pártokra nem oszló, (okúlj magyar!) örömet csatol családokat a' házasság' rózsafüzéreivel: illy jámbor kerítők vagy kérők *Sárthchen* nevet viselnek, 's a' megkórést *Schidach* reben-nek mondják. Illyesekről említi a' közmondás „*Jeder Schartchen hat e Schlümper*“ = minden kérő csatakos (t. i. a' sok lótásfutás miatt).

6-or. A' zsidó örömet felsegíti egymást; indokát nem keresem ugyan, 's ha nem is tiszta ethica, de bizonyosan világos logica annak alapja. Illy felsegélési ösztönből nem szégyenli a' kérő előre kikérdezni, mit kap a' vőlegény arájával; ezen felsegélési ösztönből küld a' zsidó beteg barátjának, ismerősének, gyakran kereszténynek is, beteg vagy lábadó korában finom étkeket, drága befőzöttet 's a' t; illy felsegélési ösztönből utaztatik és láttatik tartás- és szállással el a' szegény *bochcher* (zsidó diák); illy felsegélési ösztönből kap évenként egy-két szegény medicus vagy chirurgus rigorosum taksákat a' községtől; illy felsegélő ösztönből (noha talán még egyéb valamelly okból is) kapnak tűz-víz-károsultak, legyenek bár zsidók vagy keresztények, a' zsidó községtől néha több gyámolítást,

mint az őket számra számtalanszor fölülmúló keresztényektől.

7-er. A' zsidó, fiatal korában, nedveinek 's erőinek virágjában házasodik, 's így mind a' néma, mind meg néha igenis kiáltó büntől ment marad.

8-or. A' zsidó hű férj! —

9-er. Ritka mondom a' szentségtörő, de vajh beh ritkább még a' részeges! Illik egyébként ezen 7. 8. 9. pont inkább az aljasabb osztályra.

10-er. Gyilkos zsidó igen ritka, utonálló egy sincs — mire ugyan gyáva is, meg bárgyu, 's különös, hogy ha illy elvetemedettek találtnak, azok gyakran a' rókok' (rabbik) fiai közt leletnek, — bizonyságául annak, hogy philofofiájok obiter hausta, melly természet szerint „deducit a Deo!“

11-er. A' zsidó vallását hűn követi, 's ez tartá meg őt végpusztulásától; de miután vallásában idők' folytával a' lényeges mellékesnek, a' mellékes lényegesnek torzítaték el, és így a' mai nap' szellemével, ohajtékival homlokegyenest ellenkezik: ez fogja őt (hacsak gyökeres reformot nem alkot) végpusztulása' örvényébe sodrani.

A' zsidónak fényoldalairól szólván, két szép dolgot kell még megemlítenem — egyiket Neczpálon értem Thuróczban, hol a' zsidó korcsmárosné pénzes szekrényét, mellybe különben, pénzre levén szüksége, benyúlt, azon szobában, mellyben egyedül valék hálandó, záratlan hagyá, 's mintha Ábrahám' vendégangyalait szemlélné bennem, Nb. keresztény németséggel beszélőben, minden bizalmat tanúsíta irántam.

Ivánkán pedig, Nyitrában, egy 5 pengős bank-jegyet felejték váltás' alkalmával az asztalon 's midőn épen indulni akarok, e' szavakkal: *Ich bring Ihnen ein Gefchent* — fut kocsim felé a' zsidó csapláros és hozza pénzemet: 20 procentet visszaadván hála' fejében, elügettem a' *jevoreachechot* reám halmozótól. Ezen zsidó is tudá, hogy keresztény vagyok!

Lásd édes zsidó felebarátom! a' tükröknek leghivebben mutatóját tartám im elődbe, melyben mind árnyék-, mind fényoldalaidat a' legkitelhetőbb kimerítésig szemlélheted; de ne gondold atyám'fia, hogy konok kárvágy, vagy izzó boszú, hogy öldöklő átok' ördöge ihleté lelkem' 's ömleszté ecsetembe e' hollószínű festéket; oh nem! ezen oscuro-chiara-festésre épen azon béke-angyal' szelid mosolya ösztönze, ki ezelőtt 10-12 évvel vitt volt köreidbe, hol ti zsidók engem megzsidóuló *chochem Lostheiner-leben*-nek neveztetek el *) édes hizelegve, keresztény véreim pedig *advocatus judaeorum*-nak kereszteltenek el gúnykaczajozva!

Boldogabb transsubstantiálótok' órája megperczent, nem sokára út — ha rögtön el nem áll! Egyoldalulag gondolkodó barátitok csak fényoldalaitokat veszik figyelőre, és az egész világot forró szeretettel átölelni vágyó fiatalesságnak kebelével és éretlen megfontolással harsógtatják emancipatiótokat: egyoldalulag gondolkodó ellenségeitek pedig árnyoldalaitokba bele csömörl-

*) Akkor még nem Arányi, hanem Lostainer volt nevem.

vén, gyógyíthatlan és az egész életművet eldöglesztő rákfénés fekélyként tekintenek benneteket 's egy gordi vágással javalják kiirtástokat, kajdászván ők is szinte az emancipatiót, mellynek rögtön sikerültével az elkeserültség' torai támadnának fel, benneteket részint le, részint elverendők mindnyájotokat, 's oda veszítnétek halmaz kincseiteket, mellyeknek tőkét egykor magyar őseinktől, az egyiptomi mizraimoktól oroztátok el, — si fabula vera?

„Medium tenuere beati!“ készítsétek ti felvilágosodott 's a' Gemore' salakjától már nagyobb részt megtisztult városi zsidók, nagykereskedők és tudorok a' népet elő, legyetek nemes Professytenmacher-ok, nyújtsatok vad hilsorsosaitoknak szelidítő nevelés' malasztja által képességet az emancipatióra, növendék-papjaitokkal mars az egyetemekre, a' Gemoréval a' tűzre; egy részével rokonitoknak mars a' mezei munkára s. a. t. — legyetek rajta, hogy keresztény feleséget kaphassatok, valamint az a' n a z a r e t h i J é z u s' és a p o s t o l o k' i d e j é b e n m e g v a l a, mit Luther', Kálvin' tanítványai sem gátolandnak stb. stb. mi minden megtörténendvén, korhadt zsidó szellemetek elhúnyand ugyan, de bolderabb jövődre ébredend az, valamint a' hamvaiból feltámadó phönix.

Fogadjátok el emez önzéstelen ajánlatomat, küzdjete magatok közt 's magatokkal szilárd állhatatossággal, és bízzatok bizton; mert mit tanárrái beiktatásom' végszavaival mondék, igaz, és rajtam is igazult, hogy t. i. „mit jól megfon-

tolva kezd ember, 's miért a' közjó valódi hasznára férfias elszántsággal tűr és küzd, abban sohasem szokott hiányozni istennek áldása.“

* * *

Elfogyasztván az ebédet, egy kis jóféle dohánynak annál nagyobb gyönyörrel élvezése miatt bebukkantam a' pipatoriumba, hol az utaság' színe vala egybegyűlve, mellynél nem valami büszke, hanem ama barátságos 's egymást könnyen értő magyar szellem uralkodék. Pipa, szivar, agár, ló és leányról kimerítvén a' mérsékelt elevenséggel folyó tárgyalásokat, a' hajó' fény- és árnyékoldalai kerültek taglalóra; nem sokára elő hozá egyik uram öcsém az ő principálsi uram bátyámjának minden gőzhajón található indítvány-könyvét: az indítványozás rendes gyűlési alakot vön magára, jegyző választék eleve, később elnök; de miután uraimék a' gőzhajói reformokról a' continensiekre átléptek, vármegyésdi lett a' játékból, administrator az elnökből, 's a' többi megyei személyzet az egyes ülnökökből, a' történetesen jelenlévő pár mérnök- és orvosujoncok tiszteletbeli servitoresül ajánlván magokat; a' karzat' képezésére egy pár csaholásra (tűzkiütésre) alkalmas hajdút, jágert mit rendelének be — mire a' karzat virágos szárnyáról (az egyik esküdt' báj-és észderengő hugai 's még két igen érdekes úrnő' meghívásáról) tanakodának, 's meglett nem ugyan évek (mint a' természetvizsgáló társulatnál), hanem óranegyedek múlva a' csupán *belső rendez-*

kedések körüli viták eredménye, hogy bivoiquirozon az egész gyülekezet a' gőzhajó' sátora alatt, hol a' légvonattól elseprődő dohányfüst nem érintendi annyira a' szépek' türelmes ugyan, de érzékeny deli szemeit, orrait. Az indítványok szakemberekre bizattak, 's mit a' jegyző felira, ekkép találám tárczámban:

1-ör. Egy gazdász így szólott:

Én hajós ember nem vagyok, de azt mondhatom, hogy igen kényelmes a' gőzösön utazni, — csak azért az egyért vérzik, szívem, hogy hazánk a' gőzösök által annyira elvérzik, miután a' részvényeseknek legkisebb része magyar.*)

*) Minél nagyobb kiterjedésben mutatkozik közöttünk magyarok közt ülnök úrnak ebbeli közgazdasági nézete, annál melegebb érdeklődéssel váltjuk ki vele önmeggyőződésünket. Mióta nálunk a' polgári cselekvés' anyagi oldala a' hazai önerő' eszméjének erőyes elvében akar megszilárdulni, sokaknál minden igaz tiszta kedélyök mellett is azt vehetni észre, miszerint szándékukban egészen más gyümölcs után sovárognak, mint mellyet tettelegesen eljárásuk gyümölcsözhetik. Ezt kell tartanunk pedig az idegen részvényesek' gőzhajói', lánczhida', vasuta', 's a' t. ellenzőiről. Mind ezekben az elharapózott elv: — „Sem mit sem, a' miért egy krajczár kimenne az országból“ tükrözi magát vissza. Ugyan, de ha ez, még egyszer elfogultlan számot vetvén magunkkal, tévedés volna, megátalkodottak maradnánk-e? Lássuk a' dolgot in concreto! Valljon például, fogna engem valaki kárhóztatni, ha külföldön kölcsönt vesznek fel 6 száztólira, Magyarhonban 8 száztólinak sikerével forgatandót? Valljon lesz-e valaki, ki tagadná, hogy ez esetben az idegen kincs Magyarhonnak két százalékos eredményezend? Mi ha áll, niucs egyéb hátra, mint

Ezen vizre - vitetésünkről azonban bővebben tanakodni nem szándokom, mert föld' embere vagyok, 's azért a' földmivelés, vagy is földészet' előmozdítása' tárgyában szólok inkább, 's ajánlanám, hogy hozatnék be nálunk azon (hajdan a' királyoknál divatozott) főfő szokás, miszerint évenként egyszer, mint bizonyos népünnepe nap, maga a' földesur 's családja tömegben saját kezeivel fogná meg a' munka' végét egy pár órára. Teszik ugyan ezt itt ott a' szüretnek de csak a' szüretnek alkalmával -- -- de milly buzditás volna ez a' szántás- vetésnél, főleg pedig fák' ültetésénél, és nemesítésénél 's a' t. különösen ha ez alkalmakkal egy rövid buzditó népszerű beszédke 's egy kevésbe kerülő, de jó arcczal nyújtott áldomáska fejezné be az ünnepélyt.

2-or. Egy tudományokkal foglalkozó privatier ohajtását fejezé ki: milly hasznos, sőt szükséges volna, szép eszű és szép lelkületű fiatalokat, kik bizonyos specialításra kitűnő hajlammal birnak, a' külföldön közköltéségen tanúltatni; utaikra azonban őket eleve jól elkészíttetni 's nem csak fáradhatatlan vizsgálódásra, hanem takarékosagra is buzdíttani, ugymond, szorgos szükség lenne; különben megeshetnék, hogy visszatértökkor homályosabbak leendnének az *enyim* és *tied* körüli fogalmaik, elannyira, hogy

a' gőzhajók', lánczhid', vasut' 's a' t. kérdését idegen részvényesi viszonyban kellő természetére, azaz, az idegen kölcsön' nyereséges eszméjére visszavinni.

még a' börtönök' homályaiba is eltéveszthetnék őket, — a' minthogy azt három eleven példával erősítgeté is, mellyek' egyikének gyászos tárgyaúl saját unokaöccse szolgálja, kit az átkozott vekszlik vesztegettek volt meg annyira.

3-or. Egy hitész (pap) a' nemzetiség' kül- és belseje' előmozdítása végett ajánlá :

a) Ne szabadjon csupa német, szerb,tót'sat. firmákat (boltfölötti felírásokat), továbbá egyes hirdetményeket, meghívásokat 's a' t. nyomtatlatni, hanem a' magyar áttétel is ott legyen mellette.

b) Koporsói feliratok, sirkövi rovatok, ha csak égre földre nem rimánykodik az illető elhunyt családja, csak magyarok leendjenek.

c) Vállalkoznék a' magyar akadémia' nyelvtani osztályából egy cenzori bizottmány, melly csupa hazafiúságból sziveskednék minden ki-nyomtatandó privát hirdetményeket, bolt fölött vagy boltajtókon lóggó táblák' czikkhajstromait, sirkövek' felírásait 's a' t. mielőtt elkészítenének 's közszemlére (oculátára) kitétetnének, át-olvasni 's a' gyakran hangyaként hemzsegő hibákat kijavítani. Így olvasni például az új pia-
czon ezt: *Itt mindensféle tajtékpipák megkupakol-
tattik, eltöretet kijovítására és viaszbebeeresztésé-
re felvétetik.* Így a' Rombach-utczában meg ezt: *Bechman M. férfi öllönykészítő mindenémü férfi ruházatok, maga kelméből készít, és minden rende-
lések a' legrövideb idő alatt, a' legpontosabb Divat
szerint telyesit.* Így olvasám egy év alatt kétszer sirkeresztben az emberséges Tőkésy nevet ekép

clembertelenítve „*Johann Dögesy alt*“ 's a' t. meg „*Elisabetha Töcköschy alt*“ 's a' t.

d) Jó volna azon magyarainkat, kik zsinóros és gömbölyü gombú dolmány helyett vörös szegélyü (paspoilirt), és lapos kerek gombú, fele lengyel-, fele horvátféle német dolmányt, *janklit* viselnek, az igaz utra visszavezérelni.

e) Nem ártana öltönyeikben igen elidegenedő birkásaink, majorosainkat, kisebb nagyobb városi mesterembereinket, saját ruháikban járó cselédeinket, továbbá akarmi néven nevezendő fiatal vagy öreg, de szűk jövedelmü földieinket, a', ha igen is egyszerű, de csak magyar szabású köntös viseletére buzdítani; melly célból adna minden vagyonosabb-féle úri fajta évenként egy—két huszast, a' 2—3000 pengőre rugható összeg, valamelly igen jeles nap, például ő felsége' napján, 5—10 's a' t. egész 200 p. forintra rugó jutalmakra osztassék fel, mellyek lotto' utján nyerettessenek el, mind azoktól, kik a' kijelelt napon több, 50—80 választmányi bírák előtt nemzeti öltönyben, legalább Zrinyiben, kucsában, a' nyerhely' színén Pesten, 's talán egyéb még nem igen magyar városokban megjelennek.

f) Tartassék sz. István' ünnepe illendő belbuzgalommal és megkívánt külfénnyel is, — ne csak a' katolikus papság, a' katonaság, az egyenruhás polgárság jelenjék meg diszkontösében, hanem a' hon' összes polgárai valláskülönbség nélkül, fényes nemzeti öltözetben járuljanak királyaink' legelsőjének hirneve' és tettei'

dicsőítéséhez; perpatvarkodásra kardosan illanunk, első megemberítők' ünnepélyére pedig nyakravalótlan, gyakran mellénytelen, 's legfőlebb lovászostorkásan vagy porverő-pálczikásan. Hát hazánk' szépei! kik Bécset olly indulatosan utánogztatjátok, miért nem követitek a' császárváros' fő hölgyei' példáját, kik legnagyobb ékeikkel, nemzeti öltönyben, égő gyertyával kezeikben vonódnak el az ünnepélyes meneteknél, cherub és szerafo'k' sugáraival birván az ajtatoskodók' seregei közt. Hatnak bezzeg az illy tündérek, nemcsak a' fülszemre, de az ezekkel szoros viszonyban létező szívlélekre is! Nossza tehát tanulók, hosszú frakkos doktorok, ügyvédek 's egyéb honoratiorok! deliberate diu, fécite cito! hogy szörnyű apathiátok ellen panasz ne legyen. Ti nektek pedig szép hölgyek, ti a' jóság' testesült ideáljai! reményilem elég leend, egy szelidke szerény nefelejtset nyújtani, hogy az indítványt ki ne reppentsétek elmétekből, hogy azt hiven 's hön pártoljátok.

4-er. Egy történetbúvár, különösen szenvedélyes archaeolog, így szólt: Jó volna

a) minden készítményre, p. fegyverre, edényekre, butorra, hordóra, kályhára, folyosóvasra, kocsira, kútra, különösen pedig épületekre az évszámot felróni — ezt ezelőtt 5, 4, 3, 2, sőt egy századdal jobbra megtették, de mostanság úgy kijöve divatból, hogy maholnap még a' pénzek is évszám nélkül fognak veretni. Illy megbélyegzése a' tárgyaknak nemcsak a' jövő kori archaeolognak fog mulatságára szolgálni,

de gyakran a' meum-és tuummal tépelődő ítélő-ségnek is tetemes hasznót hajthatand. Sapienti pauca!

b) Minden nyilvános épület viselje homlok-zatán nevét, röviden és jól kivethetőleg, p. *Muzeum, megyeház, városház, egyetem, orvosi karlak, vá-rosi kórház, vakok' intézete, sőház, harminczad 's a' t.* mi által egy részt igen diszesülend a' város, mást részt pedig kül- vagy belföldi utazó, vizsgálódásai' és keresgélései' ügyében forró há-lával emlékezendik ez ujításról.

c) Magán házakra is jó volna holmi „*Festi-na lente*“ vagy „*Labore*“ 's a' t. helyett a' ház' tulajdonosa' nevét röviden felírni, mint p. Budán a' várban olvasni „COMES SÁNDOR MDCCC“ mai időben Comes helyett per se Grófot írának, de azért most már csak maradjon meg Budán a' Comes, mert 1800ban még latin világ volt Ma-gyarországban, mi ismét érdekes a' historikusra nézve. Milly időnyereséget szerezne az a' levél-átadó idegennek, ha valamint az utcák' neveitugy a' házbirtokoséit is a' ház' falán kívül meg szemlél-hetné. Lehetne talán propter distinctionem a' nyilvános épületekre sárga színt barna szegély-lyel használni, a' magán-félékre pedig feketét.

d) Legyen Pesten 's a' t. minden szegleten az utca' neve felírva, nem pedig csak a' fél óra hosszú utcának első és legutólsó házán mint mai nap — 's ne szabadjon illy utczai feliratokat firmákkal elakgatni.

e) Ne szabadjon, vága valaki közbe, az ut-czák' falait bekormozni, berajzolgatni, befirkál-

ni, 's ki illyes mit, főleg trágár idomokat vagy becsület- gázoló szavakat irdogál fel, legyen a' legszigorúbban, legpéldásabban büntetendő. A' külföldön sehol sem tapasztalni ezen csúfliteraturai hangot, ezen gyalázatos képekkel illusztráló dühöt mint honunkban, melly a' jóban még olly alatt, 's a' roszban olly fent van!

f) Jó volna, ha minden háziúr az ő lakóinak nevét egy e' célra tartott saját jegyzőkönyvbe pontosan beiktatná, — idővel könnyű szerével kitudhatnák a' magyar Plutarch' írói, ki hol lakott ünnepelt hőseik közül; mi szép Paduában Livius' házát mai nap is szemlélhetni, Kolosvárt Mátyás királyét! 's mi rút, hogy a' historiai apathiával megszállott németiség azt sem tudja, hol van dicső Schillere eltemetve! Hát a' magyar tudja-e, hol szendergeneka' halál' hosszú álmában első két időszakbeli királyai?!

g) Legyen minden iskola-igazgató köteles városának története körül, ha egyebütt nem, legalább a' város' levéltárában buvárkodni, vagy ha az tilos, a' levéltárnok által fürkésztetni, 's azt 5—6ívbe foglalva, a' magasabb osztályi fiatalsággal tanúztatni. — Lehetne az egyes városok' illy történeteit *) az utólsó évi bölcsészetben vagy a' jogban egybefoglalva, 's holmi pragmaticus alakkal megajándékozva, előadatni. Hány magyar ember izzadoz bizonyos fortélyok' fel-

*) Dicső példáját adá ennek a' pécsi püspök Scitovszky J. ő excellentiája, ki Pécs városának pr. Haase szerzette talpra esett helyrajzával jára elől.

födözésében vagy tökélyesítésében, 's milly rövid idő alatt érhetne czélt, ha a' litteratúrával ismerős, ha azon tárgy' történetébe avatott volna! De szégyen is, hogy külföldi gyakran megpirítja a' honit, midőn bizonyos nevezetességekről kérdezősködik, melyekről a' magyar mit sem tud, hacsak nem zsidó, ki előtt rejtve mi sem marad — miért? mert szemes (per se gyakran szemtelen is)! —

h) Némelly, habár nyöszörögve is, de mégis elevenen szóló jelesebb emlékeire, a' dicső hajdannak több figyelmet szánhatna a' haza; kár például Visegrád várát végpusztultára omlasztani, a' budai csonka tornyot körülépítetve elevenen eltemetni, Sziget várában a' török mecsetben díszelgett török, arab és persa feliratokat bemeszeltetni, melyeket még néhány év előtt szemlélni lehetett, 's a' t. A' külhon illy ritka ereklýeit a' közép-kornak a' legbuzgóbb ajtattal, sőt fanatikus elragadtatással tiszteli, a' roskatag omladványokat támaszokkal, a' pusztult falazatokat fedéllel ápolja az idő' mogorva agyari ellen, kényelmes utakat csináltat fel, ha (mint többnyire) dombon az emlék, a' vár 's a' t. bátorságos lépcsőket ácsoltat az építmények' tornyaiba, melyekből többnyire magasztos és istenítő a' kilátás; elmereng itt a' néző a' természet évente felújuló remekmiveinek csodálatában, imádja a' szent természet' változhatlan, romolhatlan törvényeit, melyeknek ellentéteül az embernek mivei szappanbuborékok, melyekben átkot, romlást üvölt minden érveréssel a' kárvágyu zordon

enyészet, 's csak az daczol a' romlatagsággal, mi a' természetnek, az örök szeretetnek viszfénye, a' rény, a' jó hirnév! az marad fenn örökönörök-kél! — A' külföld mondom igen méltányolja, bár igen gazdag hennök, a' mult századok' maradványait, mi magyarok pedig (kik a' tatár és török, kurucz meg labancz által még omladékainkban is elpusztítottunk, 's legfőlebb éjszaki megyéinkben birunk néhány olasz izlésű, Robert Károly, Nagy Lajos, meg Hunyady Mátyásra visszaemlékeztető váracskákat) olly léha közönbösséggel ügyelünk történeti kincseinkre, 's alig tudjuk, 100 esztendőnél magasbra vinni a' mohos gót és mór boltozatok', a' sugár oszlopnyalábok', a' szivárványszint játszadozó négyszegű faragott kövek' tulajdonosainak lajstromát, 's mi 100 éven túl esik, már az mind a' vörös barátok' (keresztesek) időszakába soroltatik.

i) Tartassék Budán, Esztergamban, Pécsen, Fehérvárott 's a' t. szóval minden a' kaján pogány' rabigája alatt olly borzalmas hosszú idő alatt sanyargott városban a' török' elűzetése' napján *Te Deum*. Ezt Horvát- Dalmát- és Tótországban minden nápicz falucskában megteszik, hát honunk' derűje szép Budapest! mikor ébredsz fel egykor hosszú 's mély téli álmadból!?

k) A' történet' szelleme' felélesztése, a' jó és dicső' követése, a' gonosz' megutálása és kerülése' érdekében nem volna-e üdvös (bonum et salubre pro defunctis exorare) egy 1-ső Béla', egy 1-ső László', egy Nagy Lajos', egy Mátyás király', egy mohácsi Lajos', egy József császár'

kimúlása napján talpra esett szónoklatokkal minden felekezeti imolákban (templomokban) requiemet tartani, 's illy ünnepeket minden ötödik évben (nehogy a' minduntalanság' férge az érdekeséget megrágja) illő fogékonysággal ülni? kövessük ebben a' zsidót, ki népének történetéből különös borongó vagy derengő napjait ki-szemelé fő ünnepei gyanánt, úgy mint egyiptombóli kijövetelét, a' pusztákban harangolását, kanaanába bejöttét, a' jeruzsálemi imola' elpusztultát 's a' t.

1) Hölgyeinkhez, még pedig magasabb rangú hölgyeinkhez egy alázatos kérelemmel lehetne járúlni, lennének az illető nagy- és méltóságok olly kegyesek, rajzolnák le saját multságuk' és a' leendítő magyar archaeologia' érdekében minden fi- és nő-öseiket, habár röpkén készült 's csak fölületesen színezett vázlatban (Skizében) köz ölve is — — — ezekből egyfelől a' külön századi öltözeteket tanulhatná a' színházi rendező, másfelől jelés férfiakat 's asszonyokat örökíthetné a' magyar Plutarch' kerekedhető írója, míg a' történetbuvár gyöngynél gyönygebb adatokra bukkanhatna, főleg, ha mély tisztelettel említett főlebbi szépei honunknak az ősök' képmásain kívül még minden a' hazai, még a' mult időkbeli eseményekre vonatkozó történeti képet (Historien-Gemälde) is talán az úgy nevezett gémmorral-Storchenschnabel-lel levéve, a' vállalat' emberével közölni kegyeskednének, mellyféle elfogadásokra e' könyvecs' szerzője is késznél készebbnek ajánlkozik, kinek jegyein ez olvastatik:

Professor Dr. A R Á N Y I szülész (Accoucher)

Kalap utca 211. szám.

Találni pedig holmi történeti festményeket nem csupán régi várak, kastélyok, agg templomok, sekrestyék, zárdai folyosók', rectoriumok', korcsmák' oldalfalain vagy platfondjain, de néha ispánok, birkások, sőt itt ott vagyonsabb pór-emberek' és zsellérek' rejtekeiben is; én saját gyalog utazásaimban, mellyekkel az egész hazát külön irányban átkuszálám, gyakran ötlöttem illy nem reménylett kincsekbe, főleg a' tót megyékben, hol csak a' tatár üzé prédáját.

Gémorot, még pedig mint honi gyártmányt, elegendő mennyiségben találni Pesten a' kis-hid-utczában az angol királyné-féle fogadó' épületében 2 p. forintért (Bécsben sem olcsóbb).

Ezen szives és kegyes beküldemények hírlapokban megjelenendő hála-kifejezésekkel nyugtatványoztatnának, s ha valamely tetemesb számmal összekerülnének köre nyomva közhirré tehetné azokat talán a' m. akadémia' történeti osztályának egyik bizottmánya, vagy akárki más vállalkozó; az érdekes munka, melly a' külföldön talán több pártolást találna, mint a' belföldön, jóval előbbre rugtatná archaeologiai szakbeli literaturánkat*).

*) Bár ülnök ur' előadásának első pontjaiból egyet mást nem csupán archaeologia, hanem jó rend' szeleme is bélyegez, mindazáltal legmegkülönböztetöbben azon saját jellemszerűség tűnik ki azokból, melly a' szenvedelmes szakemberrel minden parányiségben tulajdon szakkörét láttatja: midőn pedig előadásának utóbbi pontjaira vezeti figyelmünket, olly tárgyakra jutunk, mellyekben a' fontosság' érzete mindenkit egyiránt érdekel.

5-ör. Egy külföldről visszatért jogtudós az úgy nevezett *'legislation comparative'* behozatalát 's egyetemünkön rendes tanulmánykénti rendszeresítését ajánlá ajánlvá; továbbá iparkodék rábeszélni a' gyülekezetet, hogy minden iskola-végzett (bölcsekedő, orvos, gazdász, mérnök, jogász) köteles lenne egy úgy nevezett recapitulatoriumot (mellynek neve ugyan borzalmas, de eredménye igen irgalmas) vagy 5 hónapig hallgatni, 's abból szigorú vizsgát, egy absolutoriumot letenni; állana pedig a' recapitulatorium: *a)* helyesírás, mindenféle közhasznú számvetés, *b)* honi's külföldi (de remek földképekkel, nem amúgy szajkó' módjára tanult) geographia, *c)* honi 's külföldi história, *d)* a' hazai magán jog, *e)* a' valóságos morálnak in nuce foglalt 's összesen **30 — 35** nyomtatott ivre terjedő rövid sommájában, melyet úgy kellene tudni a' vallatottnak, mint a' *mi atyánkat*. Ki e' célra legjobb munkát irand, annak maga a' tervező (kinek nevét a' szerzőnél meg is lehet tudni) **100** aranyat ajánland. Ezt, úgy véli indítványozó, hogy protestans tanodákban rövid eljárás' útján élethe hozhatni; hogy pedig mindenhol fellette szükséges volna, arról ki sem kétkedik. Az említett *a. b. c. d.* pontokban sokkal otthonosabb egy londoni syntaxista, mint sok pesti prokátor vagy doktor, ha mindjárt *utriusque*!

6or. Egy bölcsészeti tanár indítványozá hogy:

a) Kéressék meg a' k. egyetem' igazgatósága annak illedelemes, de egyszersmind fogatnatszülő módjával, egy részt a' physikai experi-

mentumok' bővebb előállíthatására, más részt a' tanár' és segédének minden 3—4 évben teendő külföldi utaztatására. Ezen indítványt kevesen pártolák, mert —kevesen értének hozzá!

b) Állitassék fel tanszék a' 2-ik és leendítő 3-ik évi bölcsészetben a' magyar poezis' és rhetorica' számára, mert logicátlanság logica' hallgatása előtt tanulni az úgy nevezett humaniorákban a' rhetoricát, és minő költeményt teremthet egy 13—14 éves fiú' agya?

c) Legyenek rajta az illető hatóságok, hogy a' mérnök és orvos, a' szervitoroknak érdemtelenül porba sujtó 's az elnevezőkre az elnevezettnél nagyobb szégyenbélyeget sütő czime alól minélelőbb kiemeltessenek, 's ha már valamely bizonyos katulyákba helyezendők a' mérnök és orvos, híjuk őket isten' nevében eruditusok vagy írástudóknak, vagy minek.

d) Gondolkodjék a' bölcsészeti kar, miután geometrák, architectok, és calculansokkal bír, miképen lehetne a' k. egyetem' jószágaiból nemcsak több, de tizszer több jövedelmet huzni és megtartani — 's czélérés végett keresné meg az egyetemi igazgatóságot, miszerint az legkegyelmesebb atyánk, koronás fejedelmünknel, elfelejthetlen Mária Tereziánknek hazánkat már eddig is annyi üdvvel regeneráló felséges utódánál, végrehajtás' tekintetében mélyen borúlva esedeznék. Jó volna pedig, ha ez esedezésben, e' tekintetben is valahára ébredve, részt venne az összes nemzet, és bizony! bizony! mondom, forró fohászaink teljesülve leendének, mert a'

nevelés' tökélyesítése azon földnek nemesítése, mellyen az isten' és császárnak járandó áldozatok' kellékei üdülnek, pedig mit istennel 's istenben kezdünk, azon mosolyg az áldás 's a fogamat évek' ezredein át!

e) Gondolkodják a' keblében építészeket foglaló kar, mikép lehetne a' k. egyetem' épületének magyar királyihoz illő küllemet adni, melly mostanában 8 különféle 's többnyire igen rongyos épületből van isten' irgalmából összehozva, úgymint: 1-szor egy paulinus-féle zárdából és imolából, a' seminarium; 2-szor egy roppant, de roppant, és azért nagyobb részt lakatlan kibedülő termeket rejtő épületből, a' bölcsés jogtani iskolaházból; 3-szor egy, barátok' kolostorából elcsent épületszárnyból az egyetemi (víz, de nem tűz ellen kármentesített) vastáblátlan és dústökétlen könyvtárból; 4. egy szinte a' barátok' monostorából elsinkófált épületszárnyacsakából, melly a' mérnöki tanodákat öleli; 5-szor egy, ismét zárdából, még pedig boldogult jezsuita-zárdából álló, pornak zajnak kitett, de avval dacolni nem képes építményből, az orvosok kar' szűk, sötét és penészes tanodái hasonló czudarságú kórodáival. Ez épületről húsz éve rebesgetik, hogy odább hordandja a' sátorfát; 6-szor egy ma itt, holnap amott létező magán házból, mellynek 40 év előtt academia, később veterinaria volt neve, idővel hosszczinecznek (fogadó) keresztelték — a' veterinaria, mellyben a' lelkes tanárnak kell mindent repraesentálni, a' mi emberi van benne és isteni; 7-szer a' Gellért'

hegyére épített viz- és kúttalan fellegrárból — csillagász toronyból, mely alkalmasint azért rakatott olly magasra, hogy annál közelebből lehessen a' csillagokat kivenni (*Witz*); 8-szor egy evvel ellentétben levő 's Pest városa egyik leg-alantabb telkén fekvő üvegtelen üvegházból, mely a' növénytelen növénykertben görnyed 's botanicus iskola' nevét bitorolja 's bitangolja. Mióta a' Böhm nevű kertész Prágába szakadt; azóta ott ünnepli a' növénykert derűjét, nálunk borúját. Több kertészek is a' csehek, mint a' német nyergesek, kik legfőlebb egy specialitással például valamely szőlőkerttel tépelődnek — de szőlő igazat, betörik a' fejed!

Istenem! beh szépen lehetne pedig a' muzeumhoz hasonlólag egy roppant, 's valamely tág kertben kéjelgő palotában öszpontosítani az egyetemi csörmelék- és a' kelleténél mai nap sokkal kisebb számmal található tanodákat! Ezen nagyszerű épület egyiptomi stylben emeltethetnék fel (hogy külseje is megfelelné belsejének) vagy ha ez sok ezreket nyelne el, legalább remek görögben ('s valamivel hibátlanabban mint a' muzeum). Mi végre:

1-ször. Négyszeget képezne a' rengetegség (moles).

2-szor. Minden szeglet egy négyszegű fokallatot (*Vorsprung*) ábrázolna, melyben a' 4 külön kar' (facultas) tanodái volnának.

3-szor. A' nyugat felé tekintő homlokzat' oszlopsorai az egyetem' roppant és fölülről világulandó, (alúlról fülő) termébe vezetnének, a'

keleti homlokzat az egyetemi imolába nyílnék, a' déli a' természettani gyűjtemény' tárába, az éjszaki a' könyvtárba, hova mindenüvé fölülről szolgáló világítás jőne.

4-szer. A' homlokzatok és szegletképző falkallatok közti jókora darab falazat a' minden karbeli tanárok' lakául (5—5 szobával egyegy konyha-, pincze- 's padlással 's a' t.) szolgálna, úgy nem különben a' segédek- és szolgákéul is.

5-ször. A' palotát egy igen tág kert környezné, melly által egyszersmind a' por- és zajtól elszigeteltetnék.

6-szor. Ezen kertnek minden egy-egy szegletében valamelly nagyocská épület feküdnék, egyik volna a' növendék-papok' laka, másik az egyetemi kórodák' összege, harmadik a' vegy- és boncz-tani műhely a' barmászati hajlékokkal; a' negyedik végre az egyetem' különös négy karainak, továbbá az orvosi egyesület, a' természet-vizsgáló társaság', 's egyéb idővel még alakulható tudományos testületek' gyűltermeit, ritkaságtárait, 's talán egykor még alapítandó festészet', faragászat', zenészet' tanodáit rejtené magában — mi ha meglesz, ha mondom, majd ezen szabad művészetek is tanítatnak egyetemünkön, akkor fér philosophiae doctorainkra az „et artium liberalium“ . . .

7-szer. A' kert négy részre lenne felosztva, $\frac{2}{4}$ rész fűvészkertül szolgálna az orvosoknak, $\frac{1}{4}$ sétáló 's tanuló helyel udvarolna a' növendékeknek, számos lugossal 's itt ott egy-egy zápor ellen mentő állással ellátva; e' részből egy

czikkecskét a' kórház' közelében a' lábadozók' (reconvalescensek) számára lehetne elrekeszteni; végre utolsó $\frac{1}{4}$ -e ismét növénykertet képezne, még pedig a' gazdaszat' számára. Lehetne végre e' kertből a' kispapok' számára is egy szilakot eltuknálni. De nagyon tudnivaló, hogy mind e' teremtésnek mindenben élő elevenül, lehetőségig practice meg hatva, illetve kellene felkelnie, 's tehát vizsga életrevalóság, nevelő valóság helyett nem felfogásködösítő, emlékezetcsigázó, itélettompító 's bénító, sőt sorvasztó 's kérgesítő, vagy végkép el is csontosító árnyékok' szóval tömött bőrével, a' váltig átkozott theoretikai léghadarázásokkal pattogni tovább is mindenha, melly eljárás' dügleletes mirigye úgyis valamelly ösanyai átok' súlyaként zsibbasztá mindeddig csak ritkán feleszmélhető kába agyunkat, úgy hogy nem csoda mind örökké, ha mint Byron szól, lelkünk eszünk önpoklában rabszíjon senyvedez — 's aztán sújtsd még e' nemzedéket dicső Schiller te, hogy „da frabbein wir wie die Ratten an der Reule Herfuleß.“ *)

7-er Egy épen a' messze külföldről megérkezett orvoslevente indítványozóul felszólítatva megpendíté, hogy :

a) Jó volna a' *multi vocati* és *pauci electi*' módjára csak azokat éresztetni orvostudomány' tanulására, kik a' pesti egyetemnél a' bölcsészetnek

*) Koránsem vagyunk olly hidegek, hogy ne szólnánk részünkről is a' magasztos tárgyhöz, de ezt kissé alább teendjük.

visszaállítandó 3-ik évét, még pedig csupa eminentiával végzék.

b) Az orvosnövendékeknek, valamint a' kispapok' fölvétele, csöd' útján történjék, 's az említett eminentiákon kívül a' kedély (Gemüth) szép fokú kifejtettsége, meg az orvosi foglalkozásokra megkívánt igazi szenvedély, (*passio*) tűnjék ki a' fiatalnak sűrűen rovatozott 's hiven beirt viseltbizonyítványából (Conduit-Liste).

c) Jó volna minden orvostanárt segédestül legalább minden harmadik évben majd a' bel-, majd meg a' külföldön jó napdíj mellett (valamint az II. József alatt meg is történt) utaztatni: így multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque. Ha az orvos csak belhonban, főleg a' mi 7-8ra, nem 70-80ra szabott, minden tekintetben szűk intézetünkben tanulaknál marad, a' külhon' előlépteit pedig csak olvasásból (ha olvas) tudja, akkor az ignoti nulla cupido-ként a' haladás' szüleményeit, mellyeket úgy is csak zavartan, *subjectiv*, nem pedig tisztán, *objectiv*, fogott fel, hamar elfelejti, 's különösen a' szegény fészkéhez lebilincselte magyar orvos, főleg ha még tanár is, olly siralmas állapotba örvényeztetik, hogy még csak haladásbani megállapodása' fokán sem marad állva, hanem vi omni momento accelerata iszonyatosan visszazuhantatik. Szólott volna még többet e' pontról a' leghény, de — — nem mert.

d) Jó volna az orvosi tanároknak (kiknek tudományaik aránylag nem olly vesztég megállapodottak, mint a' positiv hitész- vagy jogá-

szoké, hanem naponta tetemesen előre futamodók) átaljában véve legalább 3000 p. forintnyi fizetést szánni; kinek aránylag kevés a' foglalatossága, mint a' növénytan', mint az állat- és ásványtan' oktatóinak, elégedjék meg 2000-el, kinek ellenben szaporák foglalatosságai, mint a' vegytan', bel- és külbaji kórodák' tanárainak, azok 4000 p. fttal fizettessenek.

e) Megkapván az orvos-tanárok a' fényes fizetést, tiltassanak el a' theoreticus tudományok' (Anatomia elementaris, Physiologia, Botanica, Mineralogia 's a' t.) oktatói *simpliciter* minden gyógyítástól (praxistól), a' gyakorlati tanok' előadói pedig csak orvosi tanácskozásokba (consiliumokba) jár hassanak el, különben 40-50 kórodai beteg' ingyen gyógyítására szorítatván, azokat szoros köteleességből naponként kétszer meglátogatandók, kivevén a' szünnapokat és a' szünhónapokat, melly utólsókban helyettes gyanánt a' mostanság fenálló, de a' pénznek csak pengésével fizetett város-kórházi gyógyszeremélyzet működhetnék.

Eme kórházféle és még csak a' consiliumokra szorítkozott praxisi időn kívül a' gyakorlati tanárok az elméletiekkel egyetemben, tudományos buvárkodásra 's valahára irodalomra szenteljék éltüket, mit bizonyosan köteleztetés nélkül megteendnek, mihelyt valóságos hivatással bírván, jelszavokat a' két schilleri hexameter többé sajnos problematicussággal nem ostromozhatja: *Cinem ist sie (a' Wissenschaft) die Höhe, die*

himmlische Göttin, dem andern eine gegeistete Kuh, die ihn mit Butter versüeth!

E' szerint a' gyógygyakorlattól eltiltott elméleti tanok' tanárai úgy nevezett *hommes speciales* = szakemberek leendvén, igazi tekintélyek-kép tünendének fel, 's maholnap hozzánk is eljövendének a' fiatal orvosféle búcsújárók Pestre, valamint évenként fél ezerenként rajonganak Párizsba, Berlinbe, Bécsbe, még pedig bene notandum, a' status' költségén — — mikor fogják nálunk ezen indulót megharsogtatni?

Ezek mind így leendvén, az orvosok' száma nem lesz túlcsapó, az elméleti tanárok szepölten kezekkel áldozandanak szakaiknak, a' gyakorlati professorok a' kórház-kivüli gyakorlat-hoz nem nyúlván (kivevén a' többször kivett *consiliumokat*), a' gyakorló orvosokkal, az úgy nevezett *practicusokkal*, össze nem veszendének a' konczon, mint a' mai izgágák' perczeiben, midőn ha nem is mindig nyiltan, de suttonyban eléggé izzik hamu alatt a' gyűlölség' üszke; 's elvégre azon ügyfelesség' (*collegialitas*) szelleme fogja éltünkét édeníteni, melyet Pláto sejtetett *respublicájában*.

De bezzeg mennyit nyerend még a' magasztos végczél, a' gyógysegélyért epedő szenvedő emberiség, ha ezen új rendszabályok' útján *válogatott értelmességű, bő tapasztalású, fáradhatatlan buzgalmu* *) 's valódi szakból való férfiak látandják el Pestnek mindannyi (városi, királyi,

*) Be ritka madár az a' buzgalom.

nemzeti, vagy akármiféle epithetonnal bélyegzett) kórházait; ezen tanárok kényelmes anyagi állapotuknál fogvást nyugodtan, alaposan és kimerítőleg intézhetik űzhetik kémlelés- meg észleléseiket, tapasztalat- és tudósításaikat, mellyekkel szilárdabban mint a' privát praxisban okúlva, szilárdabban is oktathatnak, szellemi kincshalmazaikat ezer érdekekkel a' világ' szeme elé teendők, 's az *Orvosi tár*, orvosi évkönyvfélék felocsúdván tetszhaláluk' borzalmas állapotából, élve élvén, serkentő rugókép osztandják szerte körösleg az életet — egyszersmind a' tudományos Europa' figyelmét a' régtől elszunnyadt magyar orvosi ipar' bámulása- és tisztelésére ragadván *).

Ez teins Karok és Rendek! a' futurum, de nézzük a' praesent. Most egy részről t. i. az egyetemen kevés a' beteg (14-16), és tömérdek (50-160) a' hallgató egy kórodában, hogy mind végig hálátlan középszerűség az, hova professor 's tanuló vércseppeket izzadva az oktatás- 's okulásban utóvégre elvergődnek — más részt a' városi kórházban tömérdek a' beteg, 's aránylag kevés az orvos, úgy hogy 80-120 beteg kerül egy főorvos' gondviselése alá; most tessék ezt megfontolni teinségtek-, nagyság- és méltóságtoknak, lehet-e illy túlcsigázó feladatot másképp mint gyárszerűleg (fabrikenmäßg) teljesíteni; Józsue-e az orvos, avvagy hát honnét vegye a'

*) Majd alább megmondjuk, mit tartunk inditványozó úr' nézeteiről.

physikai időt? De ez sem mind még, hátra van még a' fekete leves' seprője: mi jár mind ezen sok nyüg bajért egy kórházi főorvosnak? Pesten 300 pengő forintja van a' legöregebbiknek, és 100 sage ein Hundert fl. Cm. a' legfiatalabbiknak; nem borzad-e, a' ki ezt hallja? nem rémül-e el, a' ki ezt megfontolja? — És mégis találkozik, még pedig a' legfiatalabbak közt egy pár buzgó — de meddig tart a' buzgalom? míg nem látja, hogy gyám és tám nélkül kajánul üldözött, félvállról nézett, vagy megtekintésre sem méltánylott ügyekezete, sőt tán csökkenő egészsége is vizsgálgra vagy teljesen nem, vagy legfőlebb szőreféle tehetetlennél talál — — 's így kora halálra sáppad — és sáppadt már némelly nagyobbszerű önmegtagadással járt 's a' közjót előre röp-pen-teni iparkodott vállalkozó.

Neveltséges és a' nyúl' farkánál odább nem érő gondolkodásra mutató ellenvetést szoktak némelly, többnyire már testi- 's lelkileg elkorhadtt dominusok illetően aeskulápi siralmak ellen felhozni, mondván: szörnyű arczátlanság! úgyis többbe kerül az egy orvosi kar a' k. egyetemnek mint valamennyi többi, és még sincs vége a' szemtelen kunyorálásnak, rimánykodásnak; de hát olvassa össze édes uram bátyám, hány orvosi kar van széles egész Magyarországon? úgy-e bizony egy! — most számlálja össze hány tanintézet van a' bölcsészeti', jogászati' és hitészet' számára ka- és nemkatholikusoknál? nem kerül-e galambom ez összesen tizenhatszor többbe, mint az ikerhazaszerte egyetlen orvosi kar?

tedd azután édes bácsim kezedet kebledre, 's ha nem a' kenyértörés, hanem a' párkamadzagnak szakításideje környez, nem lesz-e közönbős akármi philosophia, a' legjobb philosophia; pereidet is kész vagy veszendőben látni, de életed megmentése a' legfőbb marad; ne gyalázd tehát a' természetnek dézsmakérő papjait, hanem iparkodjál, hogy befolyásoddal saját tened' 's testvéreid' javára a' kiéhezett gyógytannak óriási gyarapításokat követelő igényeinek megfelelj — 's minden, kinek szíve és feje helyén van, részedre hajland és 5-6 év alatt össze lesz egy milliomka gyűjtve, mellyel egy egész századra megalapítandjátok az orvosi ügy' jólétét.

Találkoztak végre olly nagy lelkű tudákos philosophusok is, kik vagy elményesség- (Wit), vagy olvasottságukat fitogtatólag az orvosok- és orvos-tanárokat minden kitelhető módon megszabdalandották, ha szerencsétlenségökre jobbadán rég kotyvasztott, már kihült, 's most mindössze is még csak felmelegített áporodott czibérével nem állanak elő. A' mi gyöngyöt e' sok csörmelékből kiszemelheték, ime in quinta essentia közlöm.

1. §. *Mi a' különbség a' rendes és a' rendkívüli tanár között?* F. Az: hogy a' rendes tanár' (professor ordinarius) oktatása nem valami rendkívüli, a' rendkívüli (extraordinarius) oktatóé pedig nem valami rendes.

2. §. *Mikép kell mind a' rendes, mind meg a' rendkívüli tanárokat felosztani?* F. Ollyanokra,

kik azt tanítják, a' mit tudnak — 's olyanokra, kik azt adják elő, a' mit magok sem tudnak.

3. S. Volt egy igen pénzvágó fukar 's egy-szersmind igen szörszálhasogató tanár Német-honban, ki per turnum kérdezvén ki a' boncz-tant, az idegek' elősorolását adá fel vallasottá-nak a' szigorú vizsgában; miután a' kikérdezett minden ideget becsületesen lehelepett, váltig kérde az öreg „was noch, was noch?“ mire a' felbőszült rigorozans hozzá fog ismét. „In der Natur, und in meinen Büchern lenne ich keine Nerven mehr — in Ihren Büchern jedoch mag noch der — der Nervus belli, der Nervus rerum gerendarum seinen Platz finden.“

4. S. *Mi üdvös újítást lehetne az orvosok' fizetése körül a' honban behozni?* F. Azt, hogy a' státus fizetné (mint a' katonaságnál) az orvost, mert különben a' vak véletlennek van egész jövőendője kitéve, minek következtében a' legnagyobb jogtalanság követtetik el rajta, miután nem azon arányban élvez, a' mellyben áldoz a' státusnak. Azt mondja a' jogász: do ut des, facio ut des, patior ut des — vagy do ut patiaris 'sat: de a' szegény orvos, ki gyermeki, nő-vendéki, és virágzó férfiúi erőit egyedül a' tudománynak (a' státusnak) áldozza fel, és egészségét gyakran utolsó csep véréig kimeríti *), a' szó' leghivebb értelmében vett pati-váriá-sko-

*) Tudjuk, hogy éjszakai szomszédaink' gyógyász-növendékeinek egy harmada vérköpéses tüdővészben elhal.

dásaért nem kap bizonyos kielégítést a' status-tól, melly utóbbi azonfölül az orvosok' czélelteni szaporodását szigorú csődök által sem korlátozza, és a' mostanság épenséggel haszontalan sebészetet el nem törli. Ha a' státus az orvosok' határtalan elszaporodásának egyhamar véget nem vet, maholnap minden lesz az orvusból (serfőző, fakereskedő, vinczellér, lotto-collectans, gyapjuáros, csapláros 'sat.) csak orvos nem, mert kenyére nem hozand kenyeret. Míg az orvosról a' státus komolyan nem gondolkodik, addig napjainkban az élesebb ítéletű és tisztább belátású fiatal iszonyodva, borzadand vissza a' gyógyászati pályától, mellyen azt látja, miként kell itt egy történetesen nem a' legajánlatosb küllemű, szegény, de különben szép eszű férfiúnak (hacsak 50 éves koráig instructoroskodni vagy újságírósegédeskedni nem akar) szűk könyvtára és csekély burgonyás tála mellett éhhalálással küzdeni; — gyakran purizálgatásból nyerhetvén egykét garast, a' drága időt illy elmét taplósító foglalkozással tölteni 's hasonlóvá válni a' kalitkába szorított 's erejében naponta csökkenő oroszlánhoz; látja a' vizsgálódó, mikint emelkedik ott a' léggömb' mennybemeneteli karrierjával egy könnyű járású, de szintolly könnyű elméjű orvoska, ki az izletes toilett-, a' virágdús szó-, a' szaporán pergő nyelv- és az éltesebb szépekeli bánásban erős, 's ki csak a' gyógytudományokban gyenge — és legfőlebb, hogy még néha a' *meum* és *tuum* között nem tud becsületes distinctiót felállítani; 's csak igen ritkán lát szép

észt, szép szorgalmat szerencsével — nem jutalommal párosúlva.

Milly furcsa volna, ha a' pópista pap abból élne, mit nekie a' bünösök gyónás' alkalmával adnának, és ha jövedelemforrása annál gazdagabban csordogálma, minél több a' bünös, minél szaporább a' gazember: az orvos' sorsa pedig épen ilyen; mert míg ez a' státustól bizonyos fizetést nem kap, addig az *adjad nekünk mindennapi kenyerünket* ma alatt fogytig azt értendi, küldj uram sok és nehéz nyavalyákat felebarátimra, hogy magamat 's a' hozzám tartozandókat szükségesekkel elláthassam 'sat; — a' mélyebb belátásuak tehát irtózni fognak az orvosi pályától, mert biztos jövendőre nem számolhatnak (tanári székek pedig nem mindenkor ürülnek meg évenként mint az utolsó három esztendőben) 's csak mindennapi fejek *), bivaly kitüréssel, de silány hatálylyal bírók, fognak a' gyógyászat' esős egén vagy posványos földén áltüzekként bolyongani — 's ki vesztend itt inkább mint a' státus **)?

*) Mostanság 30—40 hallgató közt 2—3 talentom mutatkozik — a' többi csak gépileg halad tanulmányaiban — haj haj! nem jó vége lesz ennek!

**) Azon lelkes érdek, mellyel a' főlebb szólott bölcsésztanár és orvos-levente uraktól tudományos körülményeinket felkaroltatni láttuk, iménti szóló úrnak amazokkal dicséretesen osztott közös dolga: azonban épen minthogy e' fontos dologban mi is részvétünk' teljes mértékével adózunk a' nyakunkra nőtt szükség' sürgető szavának, el nem mulaszthatjuk a' kérdésnek indítványait'

5. §. *Melleyek valának csipős észrevételei egy magyarúl értő, de beszélni nem tudó, 's így csak németül értekezett úri embernek' a' gyógytanárságot (professorságot) illetőleg?* F. Ezek: a) Ha a' gyó-

nyomán bekövetkezendő sorsát részünkről szinte egy kisé szemügyre venni:

a) Bölcsésztanár urnak egyetemi eszméje olly szép, hogy, ha kívánságaink' helyességének soha a' lehetőség' határain túl nem szökhető fokmérője a' kivitelre kedvező pillanatot mutatna, alig lehetne e' hallott szavakra más feleletünk, mint a' kész „áldozatra hönfiak!”: azonban minthogy jelen körülményeink közt anyagi erőtlenségünk' nyűgköteleiben szorosabban elhurkolvák kezeink, semhogy kötelességünk' sugalatát mindenben úgy követhetnők, mint azt legjobb akaratunk' fértias sóvárgása megkívánná, úgy hiszszük, hogy e' perczen illy fényes egyetemi tervre nézve sincs egyéb választás számunkra fentartva, a' szomorú lemondás' kénytelenségénél, jobb idők' örökéül hagyván a' pazar kivitel' boldogabb örömét. Midőn szabadon kimondjuk érzetünket, nem tartja senki rólunk, hogy akár tanár úr' ohajtása, akár a' kérdés' jóléte ellen vétettünk, sőt egyáltalában az ügy mellé állván, ki merjük ugyan mondani, hogy nem pártolhatunk semmi rengeteg palota féle bujább küldiszt, 's azért hozzánk dússzegényekhez nem illhető pazarabb fényűzés, de egyszersmind különválasztván a' lényegest 's halaszthatlant a' mellékeستől, kimondjuk a' megfoghatatlant is, hogy magokra a' m á r s z é p i d e j e elanynyira ránk férő szilárdabb képzés' alkalmaira is gondjait kiterjeszteni, e n n y i r e m i n t m i, megfelelkezhetik egy előre törekvő nemzet. A' palotázásnak ideje még nálunk messze, de az értelmiség' szüksége mint a' vész, körmünkre égett. Virágzó nemzetek' álláspontjai után sóvárgunk, feltűnik meleg ösztönérzetével másoknak példája, megnyílik előttünk a' vállalkozás' százágú pályája, akarat edzi a' nemzetet, — de minden vajudással érezzük, hogy a' hiányzó szellemi tényező: az általános

gyásztanár 25 évig buzgón szolgált, megérdemli egész fizetését és bízvást eleresztethetik — de bocsátassék is el, mert akkor már 60, 's csak

értelmiség és külön szaktudalom kötelességünk' szavát sokszor hallanunk, még többször követnünk nem engedni. Minket akarat nem üdvözíthet, nekünk értenünk is, tudnunk is kell haladni. Innen pedig következik, hogy sok értelmi erőt kell mindenfelé és a' haladás' tökéletes egyensúlya' tekintetéből a' szakok' minden nemében kifejtenünk. Minthogy pedig azok, kiket utólrni jelszavunk, már régóta talpon vannak, számos phasist átfutottak, hacsak, miként a' selyembogár koporsóját, kámbán önmagunkból nem akarjuk szedni tudalmunkat, e' munkában a' kifejlett nemzetek' 19 század' közepebeli iskolájára elkerülhetlen szükségünk van. És ime itt tanár úr' megpendített utaztatási ohajtásával találkozunk, de nem csupán a' physikára, hanem az emberi tudalom' mind azon ágaira vonatkozólag, melyeknek legéletrevalóbb részét ugynevezett technika teszi. Mert valamint igaz, hogy bár nem támadtak is az elvont istentannak sok Ágostonai, Lactantiusai közöttünk, mégis, faventibus ceteris momentis, bizonyosan támadhattak volna: szintúgy igaz az is, hogy a' technikával járó concret természettudományoknak, csupán a' honban főnálló tanalkalmaik mellett, magyar Berzeliusaik, Liebigaik e' mai napig vagy teljes, vagy legalább fél lehetetlenségek valának. Azért tanár úr' figyelmeztetése a' külföld' iskoláira már e' p e r c z b e n tartalomdús szó korunkhoz, a' 19 század' iskolájának valóságos tanárai pedig sarkalatos szüksége nemzetünk' árván serdülő reményeinek.

b) A' derék orvos-levente úr, ki tanár úr után a' szót átvette volt, hogy különösen a' magyar orvosi szak' képző intézetébe több 's termékenyebb élet' jótéteményeit öntené, egy szaka' diszén és virágzásán vére' egész melegeivel csüggő tüzes kebelként, negatív eszközök, azaz nemtanári foglalkozásokat kizáró, és így megszorító rendszabályok' ösztönei alá hiszi a' tanári munkásságot veendőnek, az illető tanároknak e' megszorításukért

nagyon ritkán 55 éves a' legény, 's bár élne is még benne a' fiatal tűz, de minthogy kihalt már az ifjú erő, erek és erők elkérgesednek, bordák

jobb fizetésben nyújtván elégtételt. Ismerjük ugyan az igazságot, hogy kényelmes külviszonyok és anyagi gondoktól ment állapot felette kedveznek tudományos munkásságnak, de másfelől határozottan ellenkezünk, hogy ezen kedvező helyzetnek, még inkább pedig az érintett megszorításnak azon üdvös hatása legyen, miszerint azokból a' sürgetett tanári erély mint valami szoros következetességü conditionatum elmaradhatatlanul folya, a' minthogy ezt az élet száz meg száz adatokkal meg is erősíti mindenkinek. A' felhozott eszközök és czél között t. i. hiányzik a' szoros causalis kapcsolat. Nem a' mondottakban rejlik tehát az érdeklett ösztön' beoltásának sarkalatos elve, hanem azon általános lélektani igazságban, miszerint kivétel nélkül önérdek az emberi munkásságnak biztos rugója: és így orvos úr' kívánsága sem másképp, mint csupán egyedül a' tanári állásnak ezen érdekekkel szoros kapcsolatba hozatala által lehet és lesz megnyugtatólag biztosítva.

c) Végre, legközelebb hallott szólló úr a' magyar orvosi rend' állását a' közálladalom' részéről fizettetés által szeretné biztosítani. Nem tudjuk, komoly érzés szület-e ezen előadást — annyi azonban bizonyos, hogy már kezdetben, midőn eszméletünket a' hadi orvosok' állására fordítja, eleven figyelmet idéz a' hallgatóba; midőn pedig a' pápista papok' állásának hasonlítását megereszti, olly elmésen foly fejtegetése, hogy az ember szinte hajlanék, magát a' lelki harmoniában oda adni. Szerző, mint maga is orvos, köszöni szóló urnak ezen jó vizét malmára, — noha a' kérdést csak következő színben láthatja. Hak özállapotunkat közelebről vizsgáljuk, könnyen meggyőződhetünk, hogy a' magyar társadalom' mezején egész térek találkoznak parlagon heverők, míg más térek ismét aránytalanul elborítvák mivelőktől, úgy hogy az osztályoknak azon egyensúlya, mely az egye-

és balnézetek megcsontosodnak, szívüreges és láthatárok elszűkülnek (kevés kivétellel), az illy tisztos öszoeknek gyenge, nem pedig erős oldalairól, nem a' hosszú tapasztalás, hanem a' kor' gyarlóságai tükrözik le magokat a' tanulótság' szemében azon percztől fogva, mellyben az érdemes jámbor atyók ifjuságuk' érdemeinek kezdik zsrját szívni, — azon percztől fogva, mondom, mellyben észrevehetni, hogy a' tisztelve említettek lefolyt fiatal koruk' fényében akarják homályosodó bogláraikat ragyogtatni. — Megvan továbbá a' legtöbb öreg tanárban azon gyenge-

sek' jólétére a' társadalomban szükségkép megkivántatik, nálunk szembetünőleg hiányzik. Az orvosi rendre nézve, az újabb időkbani tetemes megsaporodás' következtében, ezen egyensúlyhiány túlsúly' alakjában mutatkozik, minek szükségképi következése az egyes orvosok' problematicus jóléte. És kétségkívül ezen tapasztalat nyújtott indítványozó úr' előadására alkalmat — de miből koránsem foly a' státus általi fizettetés' corollariuma. A' státus a' dolog' logicája szerint valamint mindig adott és ad fizetést az ő tiszteis' s' szolgálóinak, úgy nem ad 's nem adhat a' magán polgároknak, hacsak minden egyes polgárát ennek saját zsebéből vett pénze' circulus vitiosusával nem akarná elbódítani, mi a' legszebb gyakorlati phantomáknak torzképe volna: minthogy pedig a' közrendü orvos szintúgy nem státustiszt, mint a' gyáros vagy kézműves, hanem ezekkel tökéletesen egyenlő magán polgár, hogy a' közfizetésre szintúgy számot nem tarthat mint emezek, kétségtelen igaz dolog. Rendes gazdaság volna biz ez! lenne akkor bezzeg orvos e' honban, több mint ép 's beteg polgároknak újaik; orvosnak nevelné fiát minden magyar és jőne a' kész prédára gyógyász, sebész, szemész, szülész, fogász, fülész, mint zápor a' világ' minden zugából, részéből.

ség, miszerint az újabb tannak esküdt ellenségeik; ennek oka legtöbbnyire a' lomhaság's azon kórszellemi (epidemicus) behatás, miszerint a' tanárság valódi „sine cura“. Van ugyan olly tiszteletes öreg is, ki czoffos időszakbeli nézeteitől teljes meggyőződéséből nem áll el, és átkozza szive' sugallata szerint a' romlott új világ' ördögös leleményeit: az illyen egyén mulattató's nem oktató látványúl szolgál, még is lehetne őt csókolni naiv peleskeiségeért; de szomjúhozik bezzeg a' fiatal növendéknek elméje a' híreből ismerős új források' fris vize után — 's az illetén szomjat köteles a' státus (saját érdekéből) csillapítani. Annál inkább nyugalmazandók az ollyféle élemedett tanárok, kik még a' tudatlanság' szürkületében nyerék el egymagok, vagy legfőlebb még csak másodikkal pályázván, rangukat, kik aztán a' természet' rendes folyama szerint, minél botorabbak, annál gögösebbek. Az illyen tudósféléknek tudata szörnyü pusztas és sivatag; ezeknek csekély számú mezei virágaik (mellyek magvait csak a' zivatarok hordják össze) a' vastag materialismus' turfás földéből keltek ki, itt az ész' éghajtának thermometruma fagypont fölött soha sem állván; ezek vén rög-szokásukban rég elfeledék, hogy a' betű holt's a' szó eleven, 's azért évről évre, betűről betűre, ismétlik — melly borzalom! — nem az elmondottakat, hanem az elolvastakat!!! Az olvasmány, hacsak nem érzelgő, könnyen kimeríti a' tikkadó figyelmet, holott az eleven szó lélektől lélekhez indulván, viszhangot rezzent

's édes harmoniává olvad össze; de erre azon jó urak nem gondolnak, kik olly keveset tőnek, hogy sokak legyenek, 's olly sokat tesznek, hogy kevesek maradjanak. (Engedelmet kér szerző, mert hiszen bizton mondhatja: relata refero! — igazmondás nem emberszólás).

b) Óvakodjék a' státus büszke és önző tanároktól, mert az illy cinber konok állításaival úgy elbirja szentségteleníteni a' tan' malasztjait, mint Torquemada a' názáreti Jesse' hittanítványát; ne üljön tehát a' tanár csalhatlan pythiaféle hármaslábon, pöffeszkedvén fellegeket hasgáló magas rangjában, hanem lépjen tanítványai körébe mint Sokrates és a' peripatetikai Aristoteles oktatványai közé, 's ha itt ott valamit nem ért, vallja meg nyiltan, miszerint vannak a' tudalomnak kitűzött határai — mondja ki bátran, hogy nincs a' gyógytanban merő bibliai csalhatlan textus; mert ha vakonhivésre oktattatik a' növendék 's itt ott átlátja idő' folytával tanárának hazug állításait: akkor a' kétségbe esett orvoslevente gyógyász-atheistává szörnnyül 's a' konkolylyal a' buzát is kitépi — nem hiszi az igazat sem. Vaj beh sokat árt egy büszke tanár, ki otthon buvárkodik ugyan, de a' tanodában csak gyermekek közt sejtí magát, 's csak isten' kegyelméből vet nekik oda egykét morzsát rági-csálásúl, madár-perspectivből nézvén le a' párányiakra, kik béka-perspectivből bámulnak a' magasztos lényre, a' csodálatos, de haszon nélküli tűzjátékot tárgyalóra a' tudatlanság' éjében.

c) A' papon kívül az orvosnak van legna-

gyobb szüksége az úgynevezett *savoir vivre*-re; viselje tehát úgy magát a' tanár, kit tudta nélkül lemásol (kopíroz) a' tanítvány, mint ő maga kívánja az önvisetletet egykor fejebenőtt tanítványjaiban észrevenni; de persze kinek fennhéjázó fanyar rücskös keblében a' megváltó' e' szavai „hagyjátok a' kisdedeket hozzám jönni“ gyökéret nem vertek, ott falra hányjuk a' borsót *).

Szakértők és elég szak nem értők egyes orvosi tudományok' reformjaiba bocsátkozának, de ezeket szándékosan elhallgatom, miután terv már ugyis készitették az orvos-tanulmányoknak párját soha nem lelhető igazgatója által, kinek langesze nem csak beteg testek, nem csak beteg testület', de szellemi ügyeknek legbonyolódottabb 's bár myriadokra terjedő nyavalyáit is villámgyorsan pillantja meg, kristálytisztán látja át, 's a' meséssel határos találékonysága a' leggyökereesebben gyógyító szert ugyanazon perczen tüzi ki; de e' mind nem elég, fides sine operibus mortua est, mond az irás — szájjal szép működni, de vaj beh szebb száj- és tettel! 's ezt ismét felleljük említettem nagyérdemű igazgató,

*) Ezen előadás reánk nézve sokat és sok kíváncsot mondott, kívált ha láttuk tanáraival a' külföldet is, — azonban mindezt talán helyesebben magoknak tanár uraknak önszántától, mint bárki mástól lehetne követeelnünk.

egyszersmind országos főorvos urunkban, kinek érzékeny szíve fogyhatlan erejű rugóul szolgál a' bármilly áldozatokba 's önfeláldozásba kerülő gyógyszereknek azonnali átnyújtására. Nagyszerű elnökünk nem csak forrón pártolja a' kész jót, de ennek fejlesztésében éjnapokat verejtékez, végrehajtásában pedig számos háladatlan, kaján, és itt ott saját beleiben dülő, saját zsigereit marczongoló ellennel viv, küzd, a' közüdvnek diadalára.

Az illetén jellemrajzért könnyen meg lehet a' csömörletes hizelgőnek bélyegével süttetnem — tapasztalásból szólok, mert emberek voltak, kik szavaimat nem értvén, de szavaim' jelentését nem is igen kutatván, röviden elmondák fölöttem a' túlbuzgó dicsérőnek vádat, azon alkalommal t. i., midőn tanszékembei iktatásomkor, a' számos jótétemények' elismertével törekvém tisztelve szeretett elnökünknek hálámat elrebegni. Én igazolásomul csak azon tanácsot adom féloldalú bírálómnak, hogy menjen ő mint bizonyos, már két évtől gyakorló orvos, tudományos kalandokra külföldre, ne nyerjen elbucszúttakor senkitől egy részvevő *isten vezéreljen-t*, kivevén X. férfiútól; zarándokoljon gáncsolóm fél évtizedig a' messze földön, de ne méltányolja őt senki csak X., ne buzdítsa őt szilárd türésre csüggeteg állapotaiban senki csak X; irjon valamelly nyomorék hivatalka elnyeréseért gáncsolóm a' külföldről hazájába 's kapjon illyes, jéguél fagyasztóbb feleletet: „Nekünk biz a' mindegy, akár Péter kapja el az állomást,

akár Pál“ — de nyerjen ellenben más dedali lelkes testesüléssel kecsegtető biztatást az elkésredés' pillanataiban ismét X-től; — törjön magának rést valamelly hasznos és tág hatású pályára; de ne ötljék régi vezérei között egy őszinte segítőbe csak egyedül X-ben, még pedig a' legmagasabb potenciában; nyissa meg végtére X nyújtott szellemi segédkezek után minden legcsekélyebb felszólítás nélkül saját erszényét, és szórja aranyait (mint koronázás' alkalmakor a' tárnok) gáncsolóm' czélainak elérésére — és ne legyen a' gáncsoló X-nek sem inge, sem galéra, azaz semmi néven sem nevezendő atyafia vagy rokona, és ne legyen ezen szó- 's telteli, tanács- és pénzzeli gyámolás heteknek, de hónapoknak, legyen másfél évnek szakadatlan láncsolata; ne vegyék figyelőre gáncsolómnak idő- 's egészségemésztő iparát hathatós ügyfelei, vonítsák fölötte vállukat, kaczagják ki gúnyosan, vagy gáncsolják elvégre törekvéseit, kiktől isten és ember a' legforróbb pártolást követelheti — és védessék mind ezen szívtelenségek ellen csupán X' paizsa által! — 's legyen gáncsolóm a' kórboncztan' tanára, X pedig ki más mint az igen is ismert quantitás, t. i. *Stáhlly Ignác*z országos főorvosunk' sorvostanulmányi igazgatónk őnagysága: akkor tudom, gáncsolóm kezét fogand velem 's legfőlebb azon szemrehányással illetend: mikép mertem csak halvány árnyéklatot festeni bíró ecsetemmel az izzó színek' lemásolásához fogni!

Ezen allegoriámban orvos előtt nincsen quantitas ignota, de nemorvos azt kérdezheti:

Mi isten' csodája az a' kórboncztan?

F. A' kórboncztan azon felette nevezetes és nemorvosokat is különösen érdeklő tudomány, melly egy részt az orvosi gyakorlatnak ellenőre (contraagense), más részt pedig vezérlő szövétneke, 's ez okból nincsen is ócsárlója a' kórboncztannak, kivévén egykét itéletrokkant 's kiégett vulkánhoz hasonló salabakterka ügyfelet, ki hírét sem hallá eddig a' kórboncztannak, noha már 44-évtől tanítatik Párizsban, 15-évtől Bécsben — és mostanság 1 $\frac{1}{2}$ évtől Pesten.

Tisztába jöhetünk a' kórboncztannal következő kérdések' megfejtése által:

K. *Mi a' kórboncztan' feladata?*

F. Minden előforduló 's kapható hullát (holt testet) felbonczolni, még pedig két czélból;

1-ör, Hogy megtudja az orvos, valóban azon betegség sanyargatta-e a' beteget, melly ellen irányoztatott a' gyógyítást; ekkép dicsőséges újdonnatúj ellenőréül szolgál a' kórboncztan az orvosi gyakorlatnak (Contraagens proceduræ praxeos medicæ), mi már magában véve kimondhatlan haszon.

2-or, Hogy kipuhatolja (a' mennyiben azt ép érzékek és józan elme engedik), miből állott azon nyavalya, mellyet az orvos a' bajnak rejtélyes természete miatt nem tud jól kiismerni, 's mellyet fel nem ismervén, nem is tudhata gyógyítani: ha ezt megfejtette (mit csak egykét procentnél nem képes megtenni), akkor hatalmas

reformszerző hajnalkint tűnik fel a' régtől csak szürkületben tengődő orvostani mezőn.

K. *Mi a' kórboncztan' haszna?*

F. 1-ör, Az a' szó „*gyógygyakorlati ellenőr*“ (pedig engem úgy tartson! az,) annyi hasznost rejt méhében, hogy arról bővebben dicsszónokolni, valóságos szólás- szabadsági lebkesség volna. — Hallom a' pessimistákat zúgolódní, kik azt állítják, hogy a'kórboncztan, mint ellenörködő 's így ármánykodó elem, az izgága' és gyűlölség' üszkét veti a' gyakorló' keblébe, 's elkeseredett visszahatásra riasztja fel ezeket. — De szerény oktatótól szerényen okulván, szerényen iparkodunk ellenőri helyünket elfoglalni — 's hogy ezt tenni lehet, bizonyítja nem csak több egyes ügyfél, de még a' város' kórháza is, melly, mint tudjuk, régi, igen kinos sebeztetés miatt az egyetemi elemekkel nagy viszályban vala, 's most orvosi testülete az egyetemével karöltve jár anyagi és szellemi értelemben, és nem csak ad aures amicas, de publice is kivallja, hogy a' kórboncztan csak üdvöst árasztja reájok *). A' kórboncz-tani ellenörködés, melly nem valamelly — isten mentsen! — hivatalos állásból, hanem a' legprivátabb és legbarátságosabb eszmecsere' útján gyakoroltatik, azt szülé, hogy mai nap 100 halott között alig van néhány, kinek legbonyolódottabb baja még éltében nem lett volna tisztán

*) Félre ne értsen kérem a' nyájas olvasó: ha én a' kórboncztan' eredményeit dicsérem, nem magamat dicsérem, mert én annak csak idehárítója (conductora) vagyok.

megismerve, holott (mint azt az „*Orvosi ár*“ 1845-ik évi 3 és 4-dik számában kijelelém) a' kórboncztni titkok' kihiresztelése előtt 100 közt bizony 20—25-re is ráillett az ugynevezett „*Berfehrt behandelt seyn*“. Gyógyítaték például hagymáz (*Nervenfieber*) ellen az elhúnyt — és becsületes tüdőgyuladása vala, melyet érvágással el lehetett volna sepreni, 's ugy a' halál lett a' sepregető; gyógyítaték májgyuladás — és taláztatott gyomorrák; gyógyítaték aranyér — és bélrákra vezérle a' bonczkés; májdugulást osztattak — és tüdővész volt a' baj, 'sat. 'sat. *Daß ich kein Scherz meine Herren!*

2-or. Az a' szó *hajnal* bár allegorikai, de mégis tisztán csak ugy érthető, hogy most kezd felvilágosodni a' tudomány, hogy nem sokára napfényben fog tündöklenni. Az orvosi tudomány' hajnala a' betegség' megismerését önti el világával — az orvosi tudomány' napja a' nyavalyák' meggyógyítására és elkerülésére hinti sugarait. Mondhatná valaki: Ejnye! ejnye! mintha biz az előtt a' kuferczes kórboncztn előtt nem ismerték és nem gyógyították volna a' betegségeket! Ismerték, és gyógyították is — de hogyan? — 's ha jól, akkor igen csekély volt azon bajak' száma, melyekkel tisztában vala az orvos, mind a' kórisme' (diagnosis), mind pedig a' gyógyisme' (therapia) tekintetében, kivevén itt ott egy minden 50-ik évben feltűnő lángészt, melly nemtője' sugalata szerint ösztönszerűleg működik — de most a' kórboncztn *köznemtő*, melly a' fejéből számolni nem tudót is megtanítja mesterségre

mint egy jó problema. Okult pedig tetemesen a bajak' megismerésében azon nyavalyáknál az orvos, mellyek itt jönnek: a) Az agyvelő' külön bántalmai' p. a' guták' tiszta megkülönböztetése, — agypuhulás (miről eddig szó sem vala) — a' gyermekek' agyvízkóra', az agy- és agykérlob' szoros megkülönböztetésében. b) A' tüdők' betegségei körül — mellyekről eddig jámbor hű traditio' utján tudtuk, hogy van tüdőgyuladás, tüdővízkórság, tüdőgörcs, tüdővész, veszedelmes és nem veszedelmes vérköpés, meg ártatlan és ártalmas hurut — de hogy Péter vagy Pál ebben vagy amabban a' fajta tüdőbajban szenved-e, azt 1000 közt egyikét genie tudá, kit mint a' virtuóz zenészt muzsája ösztönze (öntudata nélkül) a' mennyei accordok' teremtésére. Mai nap a' külön tüdő- 's egyéb bántalmak' nyomait, a' kóros elváltozásokat a' hullában kifürkészvén — 's látván, hogy tüdőgyuladásban májforma a' tüdő, tüdővészből mintegy kölessel beszórt és azonfölül szúette alakú, vagy néhol tőrös az illető életmű; hogy tüdőgörcsben gyakran egészen ép a' tüdő, hanem a' szív' belsejében vannak anyagi foggyatkozások, 's ekkép a' szív, a' vér gyógyítandó, nem a' viszfény (reflex) gyanánt szenvedő tüdő — — — mondom, mióta több efféle, de itteni elősoroltatásuk által csak untatást okozható változásokra bukkant a' kórbonczoló orvos, azóta az élő betegnél egészen más és igen kitisztult képet ábrázol magának a' gyógyász; — 's nem könnyebb-e az ellenség ellen akkor vállalkoznunk, midőn hollétét tudjuk, és

természete' meg ereje' mibenlétét felfogtuk, mint ha szembekötte hadarásunk, mikor aztán szükségképen egyszer a' betegséget koczintjuk agyon, másszor pedig a' beteget. c) A' szívbajokban — melyekről eddig csak annyit tudtunk, hogy bizony vannak szívbajok, de csak Francziaországban! (Ez, ha úgy tetszik, elmény akarna lenni, az ismeretes „Das sind spanische Berge" -féle kaptára — de nem szerzöt ismeri atyjának). E' bajak most mind kristálytisztán ismertetnek, mind a' holtban (mert ezelőtt azt sem tudánk), mind pedig az élőben, még pedig a' kórboncztan' méhében fogantatott stethoscopizálás' (percussio, auscultatio = kongtatás *) és hallgatás) útján. d) Különféle máj-, lép-, bél-, vese- és nádra avagy méhbajokban. E' hosszú szószaporításnak rövid sommája elvégre az, hogy a' kórboncztan teljességgel hajnal az orvos-tudományban, ő általa jutunk a' betegségek' megismerésére — Igen! de hát a' gyógyítással hányadán vagyunk? mondja egy várakozó nem tanult. Felelünk erre is: némelly bajnak fészket és lerakta terményeit meg-szemlélvén, legott tisztán látjuk okoskodás' útján, mi a' teendő, miféle orvosság nyújtandó — némelly helytt pedig őszintén megvalljuk, hogy csak a' baj' hol- és körülbelöli milétével kell meg-elégednünk (mit eddig a' kórboncztan nélkül in hoc casu nem tudtunk), a' czélszerű orvosság' megtalálása pedig a' jövődönnek rejlik keblében: de illy esetben még az a' nyereség, hogy holmi

*) Kedves némellyeknek a' k o n t a t á s szó — csakhog y k o n t a t n i = aufriegeln.

ártalmas szerrel nem dolgozunk vaktában, hogy átaljában az úgy nevezett anceps remediumokat ingen igen parányi körre szorítjuk.

Hallottam emberféléket így is oktalankodni (mert azt okoskodásnak mondani merő káromkodás volna): De köszönöm én azt, ha akkor ismernek az én bajomra, midőn már kiterítették. Erre nem felelek; teljesen meg levén győződve, hogy a' nyájas olvasó illy törpén nem gondolkodik, — különben, ha valaha illy sorvadtt agyúakkal vetődnék össze, ne sajnálja neki ezeket mondani: 1-ör, Midőn önt kiterítik, tetszhalott (Schein-tod) is lehet, melly-állapotra bizonyosan jobban ráismer a' kórboncznok, mint akármelly egyéb halottkém. 2-or, Ha ön atya, testvér, vagy hű barát, akkor önnek élteben ki nem tudhatott nyavalyáját holta után ki- és megismervén, nagy szolgálatot tehet gyermekeinek, kik valószínűleg testökben hordták ön' betegségének még ki nem fejlődött magvait; legyen például az az eset, hogy ön baját néhány régi orvos májbajnak látja, néhány új pedig kongtatás' és hallgatódzás' utján tüdővésznek, és végre ön e' bajában meghalván, felbonczoltatik, 's az orvosok' szemei felnyílnak — ha most vérei a' valószínűleg öröklő baj' némi előjeleivel küszködnének, célszerűen gyógyíthatandja őket az atyjok' bonczleletére viszemlékező orvos; szintugy, ha a' szűzek hajadon életre elszánják magokat, 50—60 évesek leendhetnek, holott az első vagy második terhesség szegényeknek bizonyos haláluk lesz. Ha önnek 1-ső, 2-dik, 3-dik gyermeke rendre bi-

zonyos zavart tünetényü nyavalyában elveszett, bizony bizony mondom, fátyol fedi az orvosok' szemeit, melyeket pedig annyiszor lehetett volna leleplezni, a' hányszor elmulasztaték a' bonczolat, mit megtevén, tudandotta volna az orvos, mihez kellé tartani magát, az utóljára megbetegedett 's elhalatott gyermeknél! — Egy mai napi tudósról azt regélik, hogy midőn egyetlenegy fiát valamely ritka bajban elveszté, 's az orvosok a' bonczolást ohajták, azt juszt — azért sem engedé meg, hogy más t. i. ne tanulhasson rajta. Meglehet, hogy ezen történet mese — de ha még sem az: akkor, hogy azon tudós egy gonosz bolond, a' nem mese!

Tapasztalni (de hála az égnek, csak ritkán) olly nyavalyát is, melly csekély hurut vagy csúzos láz' (catarrhalis, rheumatica febris) jelei közt tűnik fel — 's más nap hülve nézi az orvos betegét halottá hülve: nem parancsolja-e a' hacsak szóra kerül, olly sujtasosan kiczifráztni szokott keresztény szeretet, hogy barátink és felebarátink' javára figyelmeztessük felnyitandó hideg tetemeink' elrejtett változmányai által az orvost, mikép kelljen ad speciem hasonló jelü. de toto coelo különböző nyavalyákat megismerni?

Mit tanulunk mind e' sokat untatott szóhal-mazból?

F. Hogy a' kimulásról néha egy percziglen megemlékezők bonczoltatásukat sem szóval, sem végrendelettel ne tilalmazzák. Tudjuk egyébként, hogy minél miveltebbek az emberek, annál kevesebbé szegülnek ellene felnyittatásuknak, úgy

hogy herczeg- és fejedelmek a' nap' rende szerint felbontatnak — 's ha valahol, itt valóban üdvös a' nagyok' szokásainak szegényektől is felkapandó utánozgatása.—Többször kérdeztem már illynemű térítgetéssel tépelődő, valljon nem fogom-e saját felbonczoltatásomat gátolni — mire mindig azt felelém, hogy végrendeletemnek első pontja: Felbonczoltatásom' senki ne gátolja.

Igen ohajtható volna, ha lelkészek szent székekből hirdetnék a' népnek, ha gyermekek a' külön színű kátékban már első zsengejükben tanulnák, milly balgaság visszarezzenni a' felbontatástól 's milly hasznos annak foganata; mert mint mondán, 's most röviden öszpontositom: 1-ör, Tetsz holtansenki sem fog eltemtetni (pedig milly leirhatlan borzalom élevenen elásatni!) 2-or, A' szülők' ismeretlen bajai.

B e f e j e z é s.

Hogy adott szavamnak ura legyek, kötelességem még az e' lapok' elején megfajtásul kitűzött kérdésekre pontosan megfelelni.

I. Igaz-e, hogy minden bajra ráismer a' rudnói lelkész, a' nélkül, hogy a' beteget a' felől kérdezné? —

Nem igaz, mert:

1-ör. A' külbajakat illetőleg maga megvallja, hogy azokra nem képes ráismerni (il n' est pas donc besoin de songer d' une espèce du Magnetisme!) —

2-or Maga kérdi olykor a' beteget: nusch! quid nobiscum?

3-or. Csalatkozik kórisméjében, minek legjobb ellenőre a' bonczkés.

Én magam bukkantam így 3 tüdővészre, melyeknek egyikét csak pozsgának, a' másikat máj-, a' harmadikát lépdugulásnak tartotta, mondván, hogy botor azon orvos, a' ki ezeknél tüdőbajt sejt; — egyik háznál szerencsésen el is csapták a' háziorvost, hogy olly szemtelen mert lenni és a' mama' kedves Ribiját tüdővészben

szenvedőnek bátorkodott állítani — de midőn a' bonczkés az ordinarius' veszett becsületét ismét helyre faragcsálta, akkor volt bezzeg bám, rém és rett!

4-er. Nem egy orvos volt már nála színlett bajakkal — az orvosokat én ismerem, bajaikat legfőlebb a' jövőendő.

5-ör. Az én csekély személyemnél sem olvasá ki merőn megtekintett szemeimhől, hogy 6 nap mulva sárgaságba rogyandok, pedig panaszkodám lankadt- és étvágytalanságom felől.

De az meg igaz, hogy sok bajra úgy ráismer mint akármilly ép érzékű, ép értelmű, szemes ember. Tudja p. hogy az, ki a' kérdésre felelet helyett veszteg áll és mereszti szemeit, a' siket; hogy a' halkkal tipegőnek lába fáj; hogy a' sárgás-barna ember májdugulásban szenved 's a' t. Igaz, hogy *némelly* bajat úgy kitalál, mint valamelly kitanult orvos; igaz végtére, hogy *ritka* bajakra úgy konyít, mint egy igen zseni orvos.

Nézzük a' mondottakat in concreto :

*Statistikai táblája a' rudnói lelkész' kör-
+ 15 pesti = 65*

D a t a

a.

b.

Nem csak kolléga, de az
egész közönség is tudja a'
bajt, mert a' beteg maga
kivallja azt :
18-or.

Nem csak kolléga, de akárki
egyéb nemorvos, de figyel-
mes ember, eltalálja a' bajt,
p. hogy a' homályos szemű
vak, a' béna gutaütött 'sat.:
8-szor.

A z e s e t e k

1. Elhanyagolt árpa (a'
szemhéjon).
2. Tagszaggyatás.
3. Régi rekedtség.
4. Eczema.
5. Rezes orr.
6. Ágyba-vizelés.
7. U. a.
8. Sömör.
9. Prolapsus int. rect.
10. Görcsök utáni gyenge-
ség.
11. Rüh.
12. Lábficz.
13. Régi köhögés.
14. Időszaki füllob, illyes
főfájással.
15. Rugatás a' mellre.
16. Kőszvény.
17. Fülfolys.
18. Siketség.

1. Siketség.
2. Ugyanaz.
3. Idült tüdőbaj.
4. Ugyanaz (elaszott kö-
högő emberben).
5. Sántaság.
6. Ugyanaz.
7. Szürke hályog (cata-
racta).
8. Ugyanaz.

*isméi' külön fajainak és fokainak, 50 rudnői
kóresetből merítve.*

p r o :

c.

d.

Kolléga eltalálja a' bajt
valamelly okult orvos'
módjára :
12-szer.

Kolléga eltalálja a' bajt mint
valamelly lángeszű orvos :
6-szor.

e z e k :

1. Májbántalom (in summa
generalitate).
2. Méhvérzés (igen sáppadt
gyenge menyecskénél).
3. Propensio in vitam la-
scivam 9 évü szép le-
ánykánál.
4. Gyenge és rövidlátás.
5. Farkas-hályog (aman-
rosis).
6. U. a.
7. Macula corneae.
8. U. a.
9. Savós gyülem az agy'
hártyái közt.
10. Általános görvélykór.
11. Kezdődő vízkór.
12. U. a.

1. Blennorrhoea urethralis.
2. Epilepsia.
3. Ollyasmi.
4. Szinte illyes valami.
5. Debilitates matutinae.
6. Kezdődő amblyopia.

D a t a

e.

f.

g.

Kolléga el nem
találja a' bajt:
6-szor.

Kolléga mit sem
tudván kiolvasni,
maga kérdezi a'
beteget:
2-szer.

Kolléga emlegeti
„Jam habemus
morbum“ de azt
meg nem nevezi,
kórjeleit sem érin-
ti, csak ír: 6-szor.

A z e s e t e k

1. Tüdővéaszt pozsgának tart.
2. Tüdővéaszt májbajnak tart.
3. Ugyanaz.
4. Tüdővéaszt lépés vesebajnak itél.
5. Egészen épnek tart egy süket leányzót.
6. Elhiszen egy tetetett bajt (gillisztakórt), sőt maga is állítja azt, mondván: tudom, tudom, hiszen én azt ujaimmal érzem a' hasfalom keresztül.

1. Idült árpa (szembaj).
2. Siketség. Külbajokat mindig kitudakol.

1. Éltés asszony.
2. Agg szüle.
3. Vén banya.
4. Öreg banya.
5. Legény.
6. Öreg ember.

c o n t r a :

h.

Tisztán ki nem vehető bajnál kolléga kérdezősködni
unatkozván, illy fogással él :
9-szer.

e z e k :

1. Azt mondja, hogy a' baj nem más mint vértur-
hás s á g (Verschleimung, polypositas!) - 's ki bizo-
nyítja meg rögtön az ellenkezőt?
2. A' baj semmi más mint me g h ü l é s (da noi altri
a' meghülés nem maga a' baj, hanem annak csak
oka)'s ki nem hült meg már valaha életében?
3. Azt állítja, hogy a' betegnek fő baja a' gyomorban
rejlík, melly néha fáj is — kinek nem fáj néha gyomra?
4. Ráfogja, hogy a' f e j e f á j olykor a' jövevénynek.
Ugyan mellyik Ádám' fiának nem fáj hébenkorban
feje — főleg az. olyanoknak, ki Rudnóra eltévelyeg?
5. Azt mondja, midőn nyak-, mell-, és háttapintgatás
közt, a' beteg fő baját kivallja: „Ejnye ne beszéljen,
hiszen én azt érzem úgyis újaim' hegyével?
6. Így szól „Wir werden holt ausflicken.“
7. Ezt hangoztatja: „H a b e m u s j a m m o r b u m!“
8. Ha valamelly ép egyén jó követőül néhány beteggel,
akkor jó kedvében ezen épre szokott illy kitöréssel
ráijeszteni: „Ez, kit önök ép egészségesnek tartana-
nak, ez önök közt a' legbetegbbik — és ezen vényt
igényli: R p. Pil. rudn. v. pulv. privid.
vagy egyéb drasticus pacsmalékot; és az ember haza
jő és ép egészséges — — marad, és hirtelen a' vele
történt csodát — — ki ha Rudnóra nem került, ször-
nyű halált hal (talán álmában). Er stolpert im Grase,
fiellt auf den Rücken, und bricht sich die Nase(Göthe)
— Hát ez aztán nem csoda, nem rudnói csoda!
9. Visszavert bőrküteg, rudnóiasan „E x c u s s i o n e s
r e t r o c e s s a e.“ Hát bőrbetegségben, főleg kised
korunkban, ki nem szenvedett?

A propos! rudnói csoda—olvastam ünnepezt népirónknak Nagy Iganc-nak „rudnói csoda” című cikkét, melly ellen, ha azt merő poezisnak avagy koholmánynak veszem, nincsen kifogásom—szép ábrány, és szép nyelv (mellyet érdemszerűleg csak kevesen méltányolnak) tünteti ki az egészet — de ha azt történeti töredéknek kellene elfogadnom: akkor inclyta facultas medica! domine defendens! contra veritatem theseos tuae numero ultimo positae sequentia habeo obijcienda:

1-o quidem: Nem igaz, hogy a’ rudnói lelész úgy nevezett absolutus medicus, mert: a) maga vallá kénytelenítés nélkül, hogy ő csak botanicát és therapiát tanult, ’s azt is egy cseh fraterától, t. i. misericordianus fraterától. b) Az ő műszavai a’ XVI. század’ penészétől bűzölögnek mellyben a’ bárdolatlan empiria’ éjhomályát a’ rationalismus’ hajnalcsilláma még fel nem világítá. c) Saját vallása t. *Madva* úrnak „ego sum respective medicus naturalis” — ezeket mind magam hallám saját szájából — én Arányi, it is so upon my word!

2-o. A’ *nyeglész* (charlatan) szó gonosz egy szó, ha ráillesztem is, megjárom, ha leveszem is róla, akkor is megadom az árát — mint az egy-szeri tót, ki sáfrányával a’ kurucz-és labanczháborukban kullogván, elhatározott szint pedig sem szívében sem czondráján nem hordván, megkérdeztetik a’ labancz-(császári zsoldos)sátorban, hogy mi legyen? azt mondja, hogy kurucz, ’s erre jól meg-nadrárgoltatik a’ tokos labanczoktól; a’ kurucz tá-

borba vetődven a' tót, 's a' labancz-ütlegek' izét még melegében érezvén, kikérdezték a' tőle nem ismert viseletű tarka kurucztól, mi légyen? nagy fitytyel kibőfenti, hogy labancz—erre újra meg-agyabugyáltatik a' szegény tót — 's midőn a' harmadik táborban ohajtván portékáit pénzzé tenni, kérdeztetnék ki-mi-léte felől? azt monda szontyolódottan: a nyi sza nye pilajse jerse bice! — ne kérdezzen kend, csak üssön!

3-o. A' magas vizsgálatokra Kálmán királynak „de sagis, quae non existunt“ját replikázom.

4-o. Hogy a' gazdasszonynak prókátora akadt, igen csodálom — ha fiatal volna, akkor . . no no! — de így avatlanságot vagy túlbuzgó bonhommiát kell feltételeznem, miknek sem egyike, sem másika fel nem jogosíthat kategoricus sic et non aliter-re.

5-o. A' mi a' bajaknak szemből történő kiolvasását illeti, arra már anticipative felelt az előbbi schema.

Végezetül azt vagyok pajkos észrevenni, hogy Náczi bácsi nem akkor húnyta be szemét, midőn kiszabott cél nélkül akarván utnak indulni, Magyarország' földképe' egyik pontjára ejtve vak-tában újat, hanem akkor, midőn Rudnón volt — ha volt? De azért keine Feindschaft — -- 's a' mint minap a' természetvizsgáló társulat' dinéjén poharamat emelém 's ürítém, úgy emelem 's ürítem most tollamat Nagy Ignác'z' éljen-jére.

II. Minő bajak találtnak el leginkább Rudnón?

Legálmétkodtatóbban az ideges bajak; továbbá

Görvély,
 Golyva,
 Syphilis' néhány formái,
 Macula corneae,
 Cataracta,
 Amaurosis,

Tüdő-, máj-, lépbántalmak 's ezekkel szövetkezett aranyeres vagy köszvényes állapotok,

Terhesség' jelenléte. — Ebbeli csoda-ügyeségéről annyit beszél a' világ, hogy Juno Lucina hozzá képest a' legpróbáltalanabb bába volna. — Saját szájából hallám (nem Lucinának, hanem Madvának), miszerint soha ne mozduljon helyéből, ha meg nem mondja minden leányról, szemrehányás nélkül áll-e a' világon vagy sem?*) Két személy van Rudnón, az egyikről az állítja a' rossz világ, hogy izé — a' másikról mit sem

*) Tréfált-e nem-e kolléga? az istenek tudják — de hogy néha örömet szokott komoly arcza is tréfálni, és V-ből X-et csinálni a' kolléga, azt többi között én is tudom; ügyeljünk például kollégának azon nyilatkozatára, miszerint 1-ső nap azt mondja, hogy ő uja' hegyeivel érzi a' betegségeket 's azoknak fokozatit a' betegnek mell-hátán, valamint azt én is érezhetem 's akárki más; 2-od nap azt állítja, hogy ő egy delejzett látnoktól (clairvoyant magnetisé) tanulta finom tapintását; 3-ad nap tagadja delejes erőit, hogy magnetizáltsága „pletyka blitri“; 4-ed nap meg hallgat a' tapintásról, hanem saját éles látása az ő csodáinak kulcsa, mely éles látással egyébként még csak két évig birandhatna — lám milly macskazenei konkordantzia! A' mi az utolsót illeti, azt magam is megjövendölöm, mert vagy gyógyulva küldi haza betegeit, vagy gyógyulatlan — ez utolsónak egy része megboszankodván, hogy a' csoda-Rudnó sem segíthete rajtok,

állít; kolléga emerről állítja, hogy izé állapotban van, amazt ártatlannak 's csupán betegesen dagadt hasúnak tartja — megtevé'm mind a' kettőnél c' est ce, qu' on apelle toucher — és kolléga' sejtelmei igazolva lőnek.

III. Minő bajak nem találtatnak el?

F. 1. Minden külbajak (fekélyek, eltakart bõrkütegek = Ausschlaege) szakgatások's t.^o eff.

2. Némellykor tüdőgümők, tüdővész.

3. A' szívbajak' serege.

4. A' siketség.

5. Az úgynevezett stadium prodromorum-ban lappangó némelly bajak.

6. Tettetett bajak.

IV. Igaz-e, hogy kollégának betegei közül egy sem hala még meg?

F. „Hast mer losch'n“! mondaná a' zsidó = ez is ugyan beszéd ám! — Csak én voltam négynek felbontásánál Pesten, tudok ezek kül hatot Budán, kettőt Pesten, ki meghalt méregerős szereire — hát még a' kikről mit sem hallottam!

még az angária' kitelte előtt áthurczolkodik a' boldogabb világba, a' másik rész pedig elveszti kedvét még egyszer aprilisba menni Rudnóra, 's így nem lesz, ki menne többé Rudnóra — ha nem megy senki, nem lesz mit látni, 's így 2 év alatt körülbelöl kivesz a' láthatlan forrású látnoki látás — tamen et ego rogo humillime cuncta naturaliter explico!

V. *Nincsen-e kollégának valami kéme úton útfélen,
's a' t. ki a' betegek' bajait kitudakolná 's ne-
kie megsúgná?*

F. Nincsen — ünnepélyesen ismétlem, hogy
nincsen.

VI. *Melleyek azon bajak, mellyeket megbír gyógyíta-
ni kolléga, bár régtől ellenszegülének rendes
• orvos' okszerű gyógyításának?*

F. 1. Görvélyes fekélyek (diefse ftehen oben
an.) —

2. Némelly konok görcsös bántalmak, hol-
mi nyavalyatörések, gyomorgörcsök — de nem
mindig.

3. Mindenféle, aranyér' neve alatt előfordu-
ló alhasi bántalmak, főleg öreg uraknál.

4. Hályog (a' szemén kívül t. i.) = Macu-
la corneae — ezeket igen csinosan eltisztogatja.

5. Némelly (haszsiger=dugulásból eredett)
farkashályog (amaurosis).

6. Némelly köszvényes bántalom.

7. Némelly megrögzött bőrküteg.

8. Némelly siketség (de nem mindegyik).

9. Némelly gilisztakór.

10. Némelly igen össze-vissza bonyolódott
nyavalya-alakok, mellyekben elszánt gordi csa-
pásra (drasticumokkal vegyített mercuriusra) van
szükség; ezeknek nevét különben még csak az
anatomia pathologica fogja megadni, 's ez is talán
csak igen igen problematice.

VII. *Melleyek azon bajak, melleyeket el nem üz kolléga, de sőt talán jobban föléleszt?*

F. 1. Minden úgy nevezett asszonyi nyavalyák — ritka kivétellel.

2. A' belek' gyengeségében rejtező betegségek.

Azért kolléga' jóslatai akkép teljesednek, hogy 75 közt 22 csötörtököt mondott; ide illik aztán az „ale to szu pletyka!”

VIII. *Minő szereket szeret kolléga leginkább?*

F. Vallólag (angeblich) a' növényyszereket: de bezzeg nincs betege, ki calomel nélkül elsuranna, 100 között három! Nevezetesen szereti mindenek fölött:

1, A' drasticumokat, a' legesleghatalmasabb hashajtókat, melleyek valóban képesek a' legmegrögzöttebb nyavalyákat utnak szalasztani, 's nem olly irtóztató veszélyes következményűek, mint azt mi nagy ajtattal az utolsó két évtizedben tanultuk 's vakbuzgóan utánimádkoztuk. — Lehet egyébként Madván kívül is a' híres *Neumann* által e' tárgy körüli figyelmeztetésre bukkanni. A' rudnói drasticumokhoz tartoznak: *Alloe*, *Helleborus*, *Jalappa*, *Scammonium*, *pulvis Alhandal*, *Gratiola*, *Agaricus* — vegyítve többnyire egymással és *Calomel* ával (Nie ohne dießes.)

2, Következő vértisztító vagy legalább változtató szereket: *Anachloreti*, *Anagallis*, *Borago*, *Buglossa*, *Betonica*, *Betula alba*, *Cherrefolium*, *Chelidonium*, *Cadalcaria*, *Cochlearia*, *Cortex alni Digitalis*,

Euphorbia,
 Fumaria. — Szeret ebből I—II 3 massa
 pilularishoz III—IV gr. extractumot adni — — —
 da pîntru cse facse asta jupunge parinhga — ba
 nus scrû !

Gummi ammoniacum, (minden beteg kapja)
 Helleborus,
 Juniperus,
 Lampatha,
 Matrina, Matricaria,
 Nux Moschata,
 Ol. Succini,
 Pulegium,
 Raphanus, Ruta ! Ratanhia,
 Serpillum.

3, Castoreum, opium, succini oleum — egy
 évtől anthracocali és syrupus ferri jodatus, meg
 ung. resolvens = jodatum, melly utólsó szereket
 természetesen nem az 1600-ki alkimiából és
 mechaniciából szürcsölé, hanem a' p. és t — i
 gyógyszerészekről tanulá — it is so bi schur —
 reader Iam juiti punctuallis instructed iri al mat-
 ter of this kind.

*IX. Nagy-e tehát kolléga' orvosságainak különb-
 sége ?*

F. Olly nagy, hogy legelőször is Péter Pál,
 Éva Vicza szentül kikapja a' magáét mint a' ba-
 kancsos, a' jó erős calomelás purgánsból; —
 másodszor, ezt követi a' fölebbi 2-dik pont alatt
 előszámlált szerekből összehányt vetett elegy-
 belegy fűnemüknek ráadása forrázatúl = herbathé.

— Ezekből néha holmi porok, kenőcs lesznek a'
3-ik pontbeliek' idejárultával.

X. Miből állanak az avataltan előtt ismeretlen rud-
női vények ?

E b b ő l :

Pilulae rudnenses.

Rp. Aloes socotrinae
g. ammon. deb. aa dr. 1
Resinae jalappae 9 1
Arcani dupl. 9 3
Ext. absynt. q. s. ut f. pil.

Pulvis privid.

Rp. Calomel
Sulf. auri antim. aa gr 3
Opil gr 2
pulv. rad liq. gr. 10
M. d. p. dosi.

Ungu. rudnense.

Rp. Olei olivarium 3VI.
Limaturae martis 9 II
Rasurae ung. equinae 9j.
Acidi nitri diluti 3 i 3
Tereb. Venetae
Spir. vitrioli aa 3 2
M. stent in dig. per aliquot
dies, saepius agitando, ut f.
ungu.

Pil. antiepilepticae.

Rp. 3. rad valer.
— poeoniae
— ligni visci querci
aa 3ij

ligni hirci
nucis moschat
Cinnabaris
Salis c. c.
Succini albi aa 3j.
baccar. lauri 9ij
Opil puri.
Extr. hyosciam. aa gr. VI.
Castorei gr. X.
Ext. artemis. q. s. ut f. pil.

Species antiepilepticae.

Rp. Rad bryoniae 3ijj.
— rapae rubrae
— dauci aa 3ij
— georginae 3j.
— lili albi 3 3
herbae buglossae
— boraginis
— fumariae
— jaceae aa 3ij
M. d. s.

Elect. pectorale.

Rp. Pulv. farfae
— betonicae
— fumariae
— scolopend.
— veronicae
— hederiae terr.

— enulae

— ireos florent.

aa 3j

ficuum concissor.

Nro duo.

tereb. venetae 3ij

melis q. s. ut f. super leni
igne electuar.

Unguentum solvens.

Rp. Jodii puri gr IV.

Kali hydrojod. gr XV.

Axungiae porci 3j

Electuarium antifebrile.

Rp. Cort. chinae fuscae

pulv. rad. polyg. am.

aa 3β

Melis desp. q. s. ut f. elect

Liquido adjiciuntur:

Extr. gratiol. gr. IV

**Spec. antiscrofulosae
seu antisalinariae.**

Rp. Nasturthi aquat.

hb. scrofular.

— anagallid.

— cochleariae

Summitat. pini

aa 3j

Rad. liquir. 3iij

Herbae antichloroticae.

Rp. hb florid boraginis

— calcatrippae

— buglossae

aa 3 ij

— majorannae

— fumarinae

— melissae

fl. poeoniae

— uvarum pass. min.

r. liquir. aa 3j.

Pilulae mastichinae.

Rp. Aloes 3j

Croci.

myrrhae,

scammonii

terrae sigil. rubrae

aa 3β

masticis

ligni aloes

aa 3j

succi citri rec. q. s. ut f.

pilulae.

Aqua ophthalm. exsicc.

Rp. Aqu. rosar. 3 ij

vitrioli albi gr. ij.

spir. camphorae gr IV.

laudan. liqu. Sydenham.

aceti lythargiri

aa gtt 8.

Ungú. opthalmic.

Rp. praecip rubri gr IV.

Axungiae porci lotae 3ij.

Aceti litharg

laud. liqu. sydenh.

aa gtt 16.

**Pilulae antiscrofulosae
seu antisalinariae.**

Rp. Res. jalappae 3j

g. ammon.

syr. ferri jodati aa 3β

m. f. pil. gr. ij

Tinct.antim.	folior. nucum
Rp. tinct antim. 3ij.	— summit. pini
tinct. sassafr. 3ij	spir. Cochl. aa 3j
Olei macis 3 i	— Sal. X caust
tinct. fumar.	3ij.
	MDS.

A' többit Plenk' dispensatoriumában lehet feltalálni.

XI. Mellyek azon szerek, mikkel nemcsak nem árthatni, de még üdvös kísérleteket is tehetni?

1-ször. A' pilulae rudnen., mellyekből 2—5 estve bevéve 2—3 széket okoz a' legmakacsabb bélűnek, és fájdalomtalanly gyakran az igen görcsös egyéneknek is — én a' calomel helyett sal amarust veszek, melly által a' labdacsook puhák szoktak maradni.

2-szor. Az ungv. rudn. makacs fekélyeknél. E' két szerről több igen értelmes és részrehajlatlan gyakorlótól öszhangzólag kedvező ítéletet hallék, és saját észrevételeim, tapasztalásaim sem ellenkeznek velők.

XII. Mit kell a' rudnoi lelkészről tartani mint gyógyásztól? és minő fogásai lehetnének imitatorum servus pecus' váda nélkül utánozhatók?

F. Kettőt kell róla tartani: először, hogy természetes esze, szemessége, gyors felfogása, miveltségéhez szabott belátása igen kitűnő; másodszor, hogy orvosi tanulsága és műveltsége elannyira silány, hogy e' silány epitheton is már nagy bók, mert voltaképen nincs is, miután:

a) Ő egyes kórjelek (symptomák) ellen pus-

káz, a' helyett, hogy azoknak okai ellen harczolna. —

b) Ő mindenkinek egyarányú adagban nyújtja a' gyógyszert, légyen az bár fiatal vagy agg, férfiú vagy asszony, vézna és satnya, vagy köpcös és zömök.

c) Ő mondhatni minden bajt egy szerrel gyógyít, t. i. oriás-erejű hashajtóval, à la Swe-dische Tinctur, Prager Tinctur, Kreuzer-Pillen, Lebensessenz, Morison, Le roy 's a' t. — melly lényegökre nagyon összevágó szerekről azt kell tartanunk, hogy a' mostani csorvás kórszellemnek (genius morborum epidemicus gastricus) igaz, hogy jóformán megfelelnek, de mégis igen óvatosan adandók, és csak lótermészet állja ki a' rudnói gyógymódot, hacsak a' beteg 5—6 pilula helyett 2—3 nem veszen, ha mindennap helyett nem veszen minden 2—3 nap, ha az iszonyúan hevítő füvek' forrázatát (herbatheát) nem teszi hébenkorban félre. Mondom, ő minden bajt pure pute drasticumokkal gyógyít—s csak ha szeszélyének (melly gyakran hullámszik) csapongásai rövid időre változtatott irányt vesznek fel, akkor suhan el 50 közt 2—3 ember drasticum nélkül.

d) Ő az egész betegségek' ezredeit 5 fő csapatba látszik felosztani, mellyeknek nevei:

Syphilis,
Scrofula,
Epilepsia,
Arthritis, és

Polypositas sanguinis a mucos, vel a herpete, vel psora retropulsa.

De látjuk egyszersmind, hogy az ő elve szerint a' vérnek kitisztítandósága, még pedig a' drasticumok által eszközzendő kitisztítandósága, mind az öt fajtánál megkívántatik, — tehát drasticum for ever. Q. E. D.

e) Ő csak botanicát és therapiát tanult, mint maga is megvallá, 's csak újabb időben chemiát, azaz, az orvosságokat 's azoknak gyógyerejét, meg rossz készítés-módját — de azt, hogy mit kell gyógyítani, pathológiát, azt ő nem tanult — nem is csoda, mert a' cseh frateren kívül az ő *kútforrásai* ezek:

1. Joannis Theodori Tabernaemontani Botanica 1588.

2. Der lustige Medicus von Doctor Junken 1700.

3. Kurioser Botaniker v. Sonderbares Kräuterbuck Leipzig et Dresden 1745.

4. Theatrum politicum mundi.

5. Joannis Adami Weberi ars conversandi certis regulis comprehensa. Salisburgi. 1708.

6. Jakobi Reinholdi Spielman institutiones materiae medicae 1780 (?)

7. Azon bizonyos régi 1500-ki anatomia, melynek nevét ki nem tudhatám.

8. Plen' többféle munkái, különösen pharmacopoeája.

De valóban nem is nagy mester a' gyógytan' mezején (értem tettel, nem pedig szóval, mert biztatni igen igen jól tud) — tanusítja ezt

a' rudnói zsidó árendás is, ki ha megbetegszik, mindig doctort hivat; — csak nem hiába tartja magát a' zsidó rendre okosabbnak a' kereszténynél, de van is judicium in capitolio, orra is jókora szokott lenni: mi csoda tehát, ha mindent jól kiszimatol.

Némelly sebészi fogásai különben nem megvetendők.

Ő igen sokat tart maga felől mint orvostól — tulajdona ez egyébként minden féligmíveltnek.

Botanikai ismeretei tudományosság nélküliek, 's csak olyanok mint fűvészbanyák- és vulgo Kräutlweib-eké, azaz tudja ő a' növényeket hol tudományos, hol 's főleg trivialis névökön megjegyezni, hiszi túlbuzgóan egyik-egyiknek 100-féle specificus erejét; ha pedig valamely jóillatu növény' neve ismeretlen előtte, azonnal kész valamely kitűnő jelleméről nevet koholni rá, p. a' lilium martagont elkereszteli hűsvirágnak; — itt azonban meg nem áll, hanem ezt azon melegében az épen érkezett első spekabilisznak elmeséli, ki hazamenet nagy sebbel lobbalkikörtöli, hogy Madva új plántát fedezett fel — 's így a' plántára is ráillik m a d v a = kettő van neki t. i. igaz neve és rögtönzött.

Mit végezetül gyógyítása' sikeréről levelek, üzenetek' vagy közlések' útján megtudhaték, a' nyomban következő rovatokban összeállítva megtalálja az olvasó, előadván rendre a' bajakat, a' mint azok Rudnón feltűntenek és kolléga által kereszteltetnek.

Nyavalya' neve	meggye gyul
Köszvény	"
Idült köhögés	"
Időszakos fő- és külfülfájás	"
Tüdősorvadásnak tartott szív- baj	"
Hysteriasis	"
Fülfolyás	—
Siketség (gyönyörű szép le- ányban)	"
Aranyeres bajacska	—
Siketség	"
Pectorarius	"
Cataracta	"
Sömör	"
50 baj közül tehát	10

Mind ezekből láthatja a' nyáj
taltatnak, vagy mik Rudnó' eller
dom, hogy ki igazat szól, betörik
ta voltam, hogy egy mákszemig n
ságot — 's így bár két szék közt

5- t	keveset javult	nem javult	roszabbá lett	meghalt	hirét nem kaptam
	meglehetős javult	"	"	"	"
	—	"	"	"	"
	"	—	"	"	"
	"	"	—	"	"
	"	"	"	"	"
	"	—	"	"	"
	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	"
	"	"	"	"	"
	"	—	"	"	"
	6	13	3		
			Egyébként eből lett mindenik, ki kisebb adag- ban nem, vevé a' lovak' vagy óriások' számá- ra torlasztott szent.	Egy sem, ha- csak a' kö- vetkező 18 egyén közül nem.	18-nak hi- rét porát nem hallám.

Olvasó, hogy mik Rudnó' barátitól felmagasz-
tól lealacsonyítatnak, nem egészen igazak. Tu-
a' feje; mind a' mellett szilárd ügyekezettel raj-
megörizzem meggyőződésemet és ebben az igaz-
188 hagyjanak a' ki nem elégtelt felek. úgy vagvok

3 2044 024 325 995

THE BORROWER WILL BE CHARGED
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT
RETURNED TO THE LIBRARY ON OR
BEFORE THE LAST DATE STAMPED
BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE
NOTICES DOES NOT EXEMPT THE
BORROWER FROM OVERDUE FEES.

WIDENER
CANCELED
JUL 12 1987
APR 21 1992

WIDENER
APR 25 1995
APR 03 2002
BOOK DUE
CANCELLED

WIDENER
WIDENER
APR 24 1995
APR 25 1995
BOOK
CANCELLED

WIDENER
WIDENER
APR 03 2002
SEP 10 2002
CANCELLED
BOOK DUE

